

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»**

Кафедра соціології і публічного управління
(назва кафедри, яка забезпечує викладання дисципліни)

**КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДИСЦИПЛІНИ**

СОЦІАЛЬНО-ІНЖЕНЕРНА ДІЯЛЬНІСТЬ У БІЗНЕС-СФЕРІ

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти другий (магістерський)
перший (бакалаврський) / другий (магістерський)

галузь знань 05 Соціальні й поведінкові науки
(шифр і назва)

спеціальність 054 Соціологія
(шифр і назва)

освітня програма Соціологічне забезпечення економічної діяльності
(назви освітніх програм спеціальностей)

вид дисципліни професійна підготовка, вибіркова
(загальна підготовка / професійна підготовка; обов'язкова/вибіркова)

форма навчання денна
(денна / заочна)

Харків – 2024 рік

Силабус освітнього компонента Програма навчальної дисципліни

СОЦІАЛЬНО-ІНЖЕНЕРНА ДІЯЛЬНІСТЬ У БІЗНЕС-СФЕРІ

Шифр та назва спеціальності
054 – Соціологія

Інститут
ННІ Соціально-гуманітарних
технологій

Освітня програма
Соціологічне забезпечення
економічної діяльності

Кафедра
Соціології і публічного управління
(305)

Рівень освіти
Магістр

Тип дисципліни
Спеціальна (фахова), Вибіркова

Семестр
1

Мова викладання
Українська, англійська

Викладачі, розробники

Бірюкова Марина Василівна

Maryna.Biriukova@khpi.edu.ua

Доктор соціологічних наук, професор, доцент кафедри
соціології і публічного управління

Автор 140 наукових та науково-методичних праць, у
тому числі трьох одноосібних монографій та
підручників. Лектор з дисциплін: «Математичні методи
в соціології», «Практикум з аналізу соціологічних
даних», «Комп'ютерні технології організації
соціологічних дисциплін», «Технології соціального
проектування», «Методи багатомірного аналізу
соціологічних даних». Досвід роботи – 33 роки

[Детальніше про викладача на сайті кафедри](#)

Загальна інформація

Анотація

У результаті вивчення дисципліни «СОЦІАЛЬНО-ІНЖЕНЕРНА ДІЯЛЬНІСТЬ У БІЗНЕС-СФЕРІ» у студентів формується здатність конструювати соціальні технології, розробляти та презентувати соціальні проекти в ході здійснення соціологічного супроводу економічної діяльності.

Мета та цілі дисципліни

Освоєння методологічних і методичних основ здійснення соціально-інженерної діяльності соціальних у бізнес-сфері та особливостей технологій її впровадження..

Формат занять

Лекції, практичні заняття, самостійна робота, консультації. Підсумковий контроль – залік.

Компетентності

СК03. Здатність проектувати і виконувати соціологічні дослідження, розробляти й обґрунтовувати їхню методологію.

СК04. Здатність збирати та аналізувати емпіричні дані з використанням сучасних методів соціологічних досліджень та цифрових технологій.

СК07. Здатність розробляти та оцінювати соціальні проекти і програми.

Результати навчання

ПР03. Розробляти і реалізовувати соціальні та міждисциплінарні проекти з урахуванням соціальних, економічних, правових, екологічних та інших аспектів суспільного життя.

ПР04. Застосовувати наукові знання, соціологічні та статистичні методи, цифрові технології, спеціалізоване програмне забезпечення для розв'язування складних задач соціології та суміжних галузей знань.

ПР09. Планувати і виконувати наукові дослідження у сфері соціології, аналізувати результати, обґрунтовувати висновки.

Обсяг дисципліни

Загальний обсяг дисципліни 120 год. (4 кредита ECTS): лекції – 32 год., практичні заняття – 16 год., самостійна робота – 72 год.

Передумови вивчення дисципліни (пререквізити)

Для успішного проходження курсу необхідно мати знання та практичні навички з наступних дисциплін: «Сучасні соціологічні теорії», «Соціологія управління», «Методологія та методи соціологічних досліджень», «Соціологічний супровід економічної діяльності».

Особливості дисципліни, методи та технології навчання

Під час проведення практичних занять з навчальної дисципліни передбачено пояснення алгоритму виконання практичних завдань та їх відпрацювання. Застосовуються наступні методи навчання: пояснювально-ілюстративний; репродуктивний (відпрацювання певних алгоритмів аналізу даних); частково-пошуковий або евристичний метод (під час виконання індивідуальних завдань). На практичних заняттях використовується проєктний підхід до навчання, гейміфікація, акцентується увага на застосуванні інформаційних технологій в

організації соціологічних досліджень: проектна і командна робота, peer-to-peer, кейси.

Програма навчальної дисципліни

Теми лекційних занять

Тема 1-2 Соціальна інженерія як галузь прикладної науки

Історія розвитку теорії і практики соціального управління. Особлива роль соціоінженерії придбаває, як діяльність, що спрямована на раціональне створення перспектив, на рубежі віків. Етапи розвитку соціальної інженерії як самостійної науки беруть свій початок в середині ХХ століття. Принципи і функції соціоінженерії, види соціоінженерної діяльності. Особливості роботи соціолога в соціоінженерній сфері проявляються у зв'язку з можливістю формування нових підходів в управлінні соціальними процесами, використання соціальних технологій.

Тема 3-4. Методологія соціально-інженерної діяльності.

Системний підхід як одна із засадничих парадигм соціальної інженерії : принципи, категорії і поняття. Особливості застосування системної методології при діагностиці соціальних об'єктів і вибудовування перспектив їх розвитку. Генезис поняття система в соціологічних теоріях. Специфіка системної методології і системного аналізу при описі соціальних об'єктів : їх достоїнства і недоліки. Особлива роль стану систем діяльності і стратегія управління соціальними системами.

Роль і місце синергетики в сучасній науці, специфіка її застосування в соціальних науках. Особливий вплив синергетики в диференціації редукціоністського і холістичного підходів опису громадського розвитку. Генезис і структура синергетики як наукового підходу і способу пізнання соціальної дійсності. Взаємозв'язок макроскопічних, мікроскопічних і стохастичних підходів в синергетиці. Сучасні підходи до аналізу складних систем, що самоорганізуються, з точки синергетичного підходу. Моделі самоорганізації в науках про людину і суспільство.

Тема 5-6. Місце і роль соціального прогнозування в системі соціально-інженерної діяльності

Соціальне прогнозування як соціальна технологія. Критерії типологізації соціальних прогнозів. Методи побудови соціальних прогнозів. Моделювання як один із способів створення і верифікації соціальних прогнозів. Криза соціуму на цивілізаційному і національному рівні як простір побудови соціальних прогнозів. Специфіка прогнозного пошуку. Етапи соціального прогнозування. Основні джерела отримання інформації про об'єкт і методи прогнозування. Ефективність соціальних прогнозів.

Тема 7-8. Цільове прогнозування – додатковий спосіб соціального прогнозування

Нормативний метод у плануванні. Основне завдання нормативного прогнозу. логіка нормативного прогнозу. Труднощі при цілеположенні. Прояв механізму досягнення мети. Різні рівні цілепокладання: оптимізація, нормалізація та ідеалізація. Побудова дерева цілей із вершинами: ідеал – оптимум – норма. Методологічні та методичні особливості кожного з рівнів. Логіка цілепокладання. Система соціальних цілей глобального масштабу. Вибір оптимальної парадигми під час прогнозування цільового рівня. Первинна модель та цільовий аналіз. Ідеалізація та ідеал, оптимізація та оптимум, нормалізація та норма – основні засоби прогнозування соціальних об'єктів у перспективі цільових ситуацій. Трендові моделі, метод розвинених груп, створення логічних меж, балансовий метод, соціальне замовлення - специфічні засоби нормативного прогнозу.

Тема 9-10. Суть соціального проектування.

Проектування як форма наукового передбачення і соціального управління. Складові процесу проектування. Історія виникнення соціального проектування. Взаємозв'язок соціального конструювання і соціального проектування. Соціальне проектування як соціальна технологія. Види соціального проектування. Методологічні основи і методи соціального проектування.

Соціальне проектування як соціальна технологія. Особливості прояву теоретико-методологічного і прикладного характеру соціального проектування як соціальній технології. Різні підходи у визначенні суті соціального проектування. Напряму розвитку соціального проектування як спеціальної соціальної теорії. Види соціального проектування. Методологічні основи і методи соціального проектування.

Специфічні методи соціального проектування. Можливості методу емпатії в ході реалізації соціального проектування. Місце і роль соціального довілля в створенні і впровадженні соціального проекту. Метод синектики як механізм здійснення багатоваріативного соціального проектування. Засоби соціального проектування. Етапи соціального проектування. Соціальне проектування в системі управління. Циклічність соціального проектування.

Тема 11-12. Сучасні парадигми світових соціальних проєктів

Існуючі парадигми розвитку зовнішнього світу. Світові приклади розробки світових загальноцивілізаційних проєктів. Глобальна проблематика як методологічна основа пошуку шляхів розвитку світу. Г. Месарович, Е. Пестель, Форрест-Медоуз, Я. Тінберген - різні теорії глобального проектування. Американська, швейцарська та радянська практика глобального пошуку. Сучасна глобальна криза людства значною мірою зумовлена традиційною концепцією прогресу. Проєкт моделей світового порядку – сучасний прогноз глобального моделювання. Римський клуб – світова організація з виявлення та аналізу, проектування глобальних проблем та тенденцій розвитку людства та світу. Структура клубу, її засновники та члени, доповіді Римського клубу, їх вплив на соціальні загальноцивілізаційні процеси.

Тема 13-14. Організація створення і використання соціальних технологій

Особливості освоєння соціальних технологій. Теорія «людського капіталу» в розробці теорій соціальних технологій і соціальної інженерії. Теоретико-методологічні підходи в розкритті суті поняття «Соціальна технологія». Суть сучасних соціальних технологій і особливості їх застосування в сучасному соціальному просторі. Механізми освоєння соціальних технологій : досвід розвинених країн. Нові реалії соціальної технологізації в Україні.

Особливості проведення і поширення результатів соціального експерименту в технологічному процесі залежно від його типу, завдань і мети дослідження. Різноманітність представлень дефініції «соціального експерименту» з точки зору соціального управління. Суть поняття «Соціальний експеримент» в сучасній соціологічній теорії. Проблеми використання соціального експерименту у рамках теорії соціальних технологій. Можливості застосування моделювання як соціальної технології. Верифікація результатів соціально-технологічного експерименту. Необхідність інтеграції понять «інновація» і «соціальний експеримент». Поняття імітація при освоєнні соціального простору в ході соціоінженерної діяльності.

Тема 15-16. Особливості використання соціальних технологій в економічній сфері

Актуальність технологізації процесів соціального управління персоналом. Необхідність використання комунікативних стратегій в ході реалізації технологій соціального управління. Особливості застосування комунікативних стратегій в рекламі, ідеології, publicrelations, іміджмейкінге, соціально-культурному проектуванні. Типи комунікативних стратегій. Сучасні підходи в управлінні персоналом, технологізація цих процесів. Управлінські чинники успіху впровадження соціальних технологій менеджменту персоналу. Комунікативні стратегії в системі соціальних технологій. Управління у виняткових випадках, управління на базі «штучного інтелекту» і управління на базі активізації діяльності персоналу - одні з внутрішніх технологій управління персоналом. Лізинг персоналу - приклад зовнішньої технології управління персоналом. Динаміка освоєння управлінських Підтеми / перелік питань

Теми практичних занять

Тема 1. Соціальна інженерія як галузь прикладної науки

Історія розвитку теорії і практики соціального управління. Етапи розвитку соціальної інженерії як самостійної науки. Особливості роботи соціолога в соціоінженерній сфері.

Тема 2. Методологія соціально-інженерної діяльності

Особливості системної методології. Генезис поняття система. Системна методологія і системний аналіз. Стан систем діяльності. Стратегія управління соціальними системами. Роль і місце синергетики в сучасній науці. Сучасні підходи до аналізу складних систем, що самоорганізуються.

Тема 3. Місце і роль соціального прогнозування в системі в системі соціально-інженерної діяльності

Соціальне прогнозування як соціальна технологія. Критерії типологізації соціальних прогнозів. Методи побудови соціальних прогнозів.

Тема 4. Цільове прогнозування – додатковий спосіб соціального прогнозування

Суть цільового прогнозу. Методи прогнозування цільових ситуацій. Методика побудови цільових прогнозів.

Тема 5. Суть соціального проектування

Проектування як форма наукового передбачення і соціального управління. Складові процесу проектування. Історія виникнення соціального проектування. Взаємозв'язок соціального конструювання і соціального проектування.

Тема 6. Сучасні парадигми світових соціальних проектів

Світова проблематика як методологічна основа соціального проектування. Історія створення та роботи Римського клубу. Доповіді та проекти Римського клубу. Специфіка проектів глобального розвитку. Проект моделей світового порядку.

Тема 7. Організація створення і використання соціальних технологій

Особливості освоєння соціальних технологій. Теорія «людського капіталу». Теоретико-методологічні підходи в розкритті суті поняття «Соціальна технологія». Механізми освоєння соціальних технологій: досвід розвинених країн. Нові реалії соціальної технологізації в Україні.

Тема 8. Особливості використання соціальних технологій в економічній сфері

Актуальність проблеми технологізування процесів соціального управління персоналом. Особливості застосування комунікативних стратегій в рекламі, ідеології, publicrelations, іміджмейкінг, соціально-культурному проектуванні. Управління у виняткових випадках, управління на базі «штучного інтелекту» і управління на базі активізації діяльності персоналу - одні з внутрішніх технологій управління персоналом. Лізинг персоналу - приклад зовнішньої технології управління персоналом.

Теми лабораторних робіт

Лабораторних занять не передбачено.

Самостійна робота

Самостійна робота за курсом складається із самостійного вивчення студентами тем та питань, які не викладаються на заняттях, виконання індивідуальних завдань. Студентам також рекомендуються додаткові матеріали (відео, статті) для самостійного вивчення та аналізу.

Література та навчальні матеріали

Основна література

1. Безпалько О.В. Соціальне проектування: навч. посіб. Київ. 2010. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2615/1/O_Bezpalko_SP_IL_KUBG.pdf.
  2. Гонтарева І. В. Управління проектами : підручник / І. В. Гонтарева. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2011. 444 с.
  - Матвієнко В.Я. Соціальні технології: навчальний посібник. – К.: Українські пропілеї, 2001. 446 с
  3. Соціальні технології: заради чого? яким чином? з яким результатом? / Наук.ред. В.І.Подшивалкіна. – Одеса:Одеський національний університет імені І.Мечникова, 2014. – 546 с.
- ### Допоміжна література
4. Гаврилишин Б.. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: доп. Римському Клубові / Б. Гаврилишин; упоряд. В. Рубцов. – Вид. 3-тє, допов. – К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2009.— 248 с.
  5. Матвієнко В.Я. Прогностика / В. Матвієнко. – К.: Українські пропілеї, 2000. – 484 с.
  6. Романенко О. Я. Футурологія та прогностика як способи інституціоналізації наукового прогнозування соціального майбутнього, [file:///C:/Users/HP/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bawe/TempState/Downloads/Nora_2014_121_6%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/HP/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bawe/TempState/Downloads/Nora_2014_121_6%20(1).pdf).
  7. Войтович Р.В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз) : Монографія / За заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В.М.Князева. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 680 с.
  8. Зелінський М.Ю. Соціальна прогностика як наука: особливості становлення і розвитку // Філософські проблеми гуманітарних наук. – 2004. – № 1-2.

Система оцінювання

Критерії оцінювання успішності студента та розподіл балів

100% підсумкової оцінки складаються з результатів оцінювання у вигляді заліку (20%) та поточного оцінювання (80%).
Залік: виконання розрахункового завдання та усна доповідь. Поточне оцінювання: 8 онлайн тестів за темами (40%), індивідуальне завдання (20%) та контрольна робота (20%)

Шкала оцінювання

Сума балів	Національна оцінка	ECTS
90–100	Відмінно	A
82–89	Добре	B
75–81	Добре	C
64–74	Задовільно	D
60–63	Задовільно	E
35–59	Незадовільно (потрібне додаткове вивчення)	FX
1–34	Незадовільно (потрібне повторне вивчення)	F

Норми академічної етики і політика курсу

Студент повинен дотримуватися «Кодексу етики академічних взаємовідносин та доброчесності НТУ «ХПІ»: виявляти дисциплінованість, вихованість, доброзичливість, чесність, відповідальність. Конфліктні ситуації повинні відкрито обговорюватися в навчальних групах з викладачем, а при неможливості вирішення конфлікту – доводитися до відома співробітників дирекції інституту.

Нормативно-правове забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності НТУ «ХПІ» розміщено на сайті:

<http://blogs.kpi.kharkov.ua/v2/nv/akademichna-dobrochesnist/>

Погодження

Силабус погоджено

Дата погодження, підпис

Завідувач кафедри
Володимир МОРОЗ

28.06.2024

Дата погодження, підпис

Гарант ОП
Надія ШАНІДЗЕ

28.08.2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ЛЕКЦІЙ
СОЦІАЛЬНО-ІНЖЕНЕРНА ДІЯЛЬНІСТЬ У БІЗНЕС-СФЕРІ

для студентів спеціальності 054 «Соціологія»

Харків – 2024

Тема 1-2. Соціальна інженерія як галузь прикладної науки

1. Історія розвитку теорії і практики соціального управління.
2. Етапи розвитку соціальної інженерії як самостійної науки.
3. Принципи і функції соціоінженерії, види соціоінженерної діяльності.

Історія розвитку теорії та практики соціального управління. Двадцятому віці даються різні визначення. Його називають і століттям науково-технічної революції, і початком космічної епохи, і століттям глобальних проблем. Але які б епітети не використовувалися для позначення специфіки цього століття, всі вони безпосередньо пов'язані з таким феноменом, як управління. І в багатогранній проблемі управління суспільством особливе місце посідають загальнотеоретичні питання.

Природно, що цей феномен виник досить давно. На знайдених при розкопках осколках глиняних єгипетських судин збереглися зображення способу будівництва знаменитих пірамід. Велика колона рабів тягла важку плиту. Попереду цієї колони йшли музиканти, які музичним супроводом задавали певний темп та ритм рабам, здійснюючи координацію їхніх індивідуальних зусиль. З боків колони йшли наглядачі з палицями (стимулами), які підганяли рабів, що вибивалися із загального темпу і ритму. Позаду колони йшли ті, хто добивав тих, хто впав. За допомогою цих зображень єгиптяни намагалися транслювати певні норми будівництва пірамід та спосіб керування цим будівництвом.

З того часу минуло тисячоліття, але загальна схема процесу управління мало змінилася. Спочатку в процесі управління задається щось, що дозволяє координувати сукупність індивідуальних зусиль. Додатково забезпечується необхідне стимулювання процесу виконання. Потім контролюється відповідність індивідуальних зусиль заданим умовам. Якщо простежується невідповідність між зусиллями індивідів та заданими умовами і його можна усунути, не порушуючи процесу, воно усувається, таким чином здійснюється регулювання. Якщо виявлена невідповідність не піддається регулюванню, то під час управління намагаються звільнитися від цього індивідуального зусилля. Зауважимо, що громадське і невідворотне побиття палицями вибитих із загального темпу і ритму рабів служило як засобом регулювання і прискорювало процес їх вибуття, а й стимулювало інших витримувати задані умови процесу.

Звичайно, кожна епоха змінювала ролі учасників процесу соціального управління, методи стимулювання, масштаби організації самого процесу, засоби контролю та регулювання, способи вивільнення елементів, що відпрацювали. Але саме ХХ століття характеризується якісно іншим характером таких змін. Саме у ХХ столітті з його раціональною спрямованістю зароджуються та розвиваються наукові підходи до управління.

Чому ж саме це століття дало такий поштовх розвитку практики та теорії управління? Адже всі наведені епітети прямо чи опосередковано вказують на технічну особливість ХХ століття, а з настанням нового ХХІ століття – і на

технологічну, інформаційну особливість. Навіть основну причину глобалізації соціальних проблем багато філософів слідом за М. Хайдеггером, К. Ясперсом, Л. Мемфордом, як правило, пов'язують з технікою (розуміється досить широко) [6]. Однак можливість поєднання та інтеграції технічних та гуманітарних наук досить проблематична і залишилося з'ясувати – наскільки застосуємо тезу про технізацію до соціального управління.

Щоб відповісти на це питання, звернімося до історії виникнення поняття управління. На підставі історичних документів, що дійшли до нас, вважається, що спочатку це поняття було сформульовано греками. Воно позначалося як *kybernētikē* (кібернетика) і означало мистецтво водіння кораблів, яке було життєво важливим для розвитку Греції. Зазначимо, що корабель був найскладнішим технічним пристроєм на той час. Пізніше, у IV столітті до зв. е., Платон поширив цей термін на позначення поняття "управління державою". Таке поширення терміна було не випадковим. По-перше, судноводство втрачало свій статус життєво важливої сфери, який переходив до державного будівництва та управління. По-друге, державне будівництво та управління були спробами створення штучних регуляторів, що забезпечують спільне життя і діяльність людей за принципом найдосконалішої в ті часи техніки (можливо, звідси бере початок асоціація держави з машиною та вираження державна машина). Саме кораблеводженні Платон бачив досконалий йому часу принцип управління. Як відомо, боги поділили між собою за жеребом усі частини Землі. Влаштувавшись, вони почали пестувати нас, своє багатство і вихованців, як пастухи пасуть череду. При цьому боги обрали ніби місце керманіча, звідки найзручніше спрямовувати слухняну живу істоту, і діяли переконанням, немов кермом душі, як їм підказував їх задум [4, с. 503]. Зауважимо, що якщо на початку діалогу Платон використовує звичне для його часу гомерівське метафоричне порівняння імператора з пастухом, який пасе стадо (худобу), то потім він замінює це порівняння, використовуючи образ керманіча. Більше того, Платон підкреслював не переважний, тілесний вплив правителів на людей, а спрямовуючий, переконливий (раціональний), духовний вплив. Причому цей вплив відповідав їхньому задуму, тобто було доцільним. Таким чином, божественне (ідеальне) правління Платон бачить у доцільному напрямку людей шляхом раціонального впливу на їхні душі і протиставляє його насильству, що здійснюється бичем, підкреслюючи, що останнє застосовується тільки для худоби.

Саме Платон бачив сутність і провідний початок спільного життя людей у такому суспільному явищі, як політика, яку проводить держава (звідси й ототожнення політики та держави, що протрималося на початок XIX століття). Пізніше Аристотель розвинув вчення про людину як, про полісну тварину, суспільне і політичне життя якої нероздільні. Людина існує лише як частина держави, поза державою її існування позбавлене будь-якого внутрішнього змісту та змісту; своїх власних цілей та інтересів, своїх власних прагнень та бажань людина мати не може. Та й немає зовсім людини як такої, існує тільки громадянин, а в цього останнього всі життєві прагнення не можуть не співпадати з інтересами та завданнями цілого. Тут держава була все, людина –

ніщо [2, с. 56]. Природні (природні) регулятиви спільної життєдіяльності людей недосконалі, тому боги вклали у тому уми поняття державний устрій [4, з. 503], яке вони повинні прийняти (як слухняне живе). Таким чином, держава представляє політику як сукупність штучних, раціональних (технічних) регулятивів спільного життя людей-громадян.

Починаючи з античних філософів, надалі управління пов'язували лише з управлінням людьми і навіть більше, з державним управлінням, причому питання про його науковий статус не порушувалося аж до середини ХІХ століття. В 1834 Анрі Ампер при складанні своєї класифікації наук скористався терміном кібернетика для позначення неіснуючої тоді науки про управління. Щоправда, вона ставилася в нього до наук третього (найнижчого за рівнем спільності) щаблі і разом із етнодіцією, дипломатією, теорією влади становила розділ політичних наук [3, з. 140 - 141]. У цей час наука була, по суті, ньютонівською наукою. Уявлення про простий і однорідний механічний Всесвіт не тільки справило вирішальний вплив на хід розвитку науки, але й залишило помітний відбиток на інших сферах людської діяльності. Воно явно тяжіло над умами творців американської конституції, які розробили структуру державної машини, всі ланки якої мали діяти з безвідмовністю і точністю годинникового механізму. Надзвичайно швидкий розвиток фабричної цивілізації з її величезними гуркотливими машинами, блискучими досягненнями інженерної думки - все це, здавалося б, лише підтверджувало правильність уявлень про Всесвіт як про гігантську заводну іграшку [3, с. 14 - 15].

Швидке поширення парових машин – машин нового типу проти механічними, технічних нововведень, що стали основою індустріального суспільства, викликало величезний інтерес до механічному впливу теплоти.

З початку ХХ століття ідеї управління все більше починають проникати у виробництво, спочатку на рівні окремих майстерень, цехів, заводів, а потім розширюючи свої межі до рівня концернів і навіть цілих галузей та промисловості загалом. Спроби подолання економічної та соціальної кризи після Першої світової війни суттєво розширили сферу управлінської практики, змусили осмислити її по-новому та викликали необхідність раціонального побудови цієї практики, запровадження соціальної інженерії.

Принципи інженерії, що виправдали себе, виступили в якості керівних до середини ХХ століття. Двадцять років ХХ століття були роками управлінського буму практично у всіх сферах діяльності. Підтвердженням цьому може бути огляд літератури того періоду, який демонструє великі тиражі та неодноразове перевидання літератури з управління інтелектуальною діяльністю, літературною творчістю, твором музики, процесом виховання і навіть процесом ведення домашнього господарства. Що спричинило потребу у задоволенні назрілої потреби раціоналізації управління та створення нової наукової галузі. Насамперед, відзначимо новизну новоствореної науки про управління. Нові ідеї характеризувалися технічним ухилом новоствореної науки. У ній намагалися реалізувати модель наукової техніки управління, основним практичним гаслом якої є індустріалізація управління всіх рівнів, особливо держави. Основні

мотиви нового вчення – створити нову галузь техніки управління за зразком техніки машинобудування та обробних процесів [6, с. 17 - 18].

Навколо соціальної інженерії велися і ведуться практично безперервні суперечки. Негативне ставлення до неї в радянському суспільствознавстві 50 - 60-х років було наслідком неприйняття позитивістськи орієнтованої "соціології малих справ", що надмірно афішувала свою соціально-політичну та філософську нейтральність.

У західній соціології боротьба проти соціальної інженерії мала більш складний характер. В основі її, з одного боку, протистояння двох напрямів □ соціально-критичного (що включає ліворадикальну соціологію та різноманітних антипозитивістськи та антисцієнтистськи налаштованих соціологів) та сциєнтистсько-позитивістського, що орієнтує на вирішення "малих справ". З іншого боку, ставлення до соціальної інженерії визначалося позицією, яку зайняв англійський філософ і соціолог, що вважається класиком ХХ століття, Карл Поппер. Останній відстоював можливість і доцільність соціальної інженерії великого масштабу, що здійснюється на інституційному рівні, проте така соціальна інженерія, будучи конструктивною та технологічною, не є все ж таки глобальною. Вона є лише приватною та протиставляється К. Поппером глобальним утопічним авантюрам. Слід зазначити також, що ставлення до соціальної інженерії як до соціологічної практики обумовлено, зрештою, методологічними аргументами.

Отже, можна дійти невтішного висновку, що управління завжди було актуально у життєво важливих в людини сферах діяльності та пов'язані з створенням технічних регулятивів життєдіяльності людини. Управління, що з розробкою штучних регулятивів, побудованих за принципами раціональності, є технічною відповіддю виклик природних регулятивів.

У соціокультурно-організованих системах діяльності роль штучних регулятивів виконують норми діяльності, які є основою побудови та здійснення діяльності. Необхідність соціокультурної організації діяльності та, отже, побудова зазначених вище норм діяльності та механізмів їх реалізації неминуче призвела до появи особливого та специфічного типу діяльності – соціального управління. Звідси випливає, що управління займає, у певному сенсі, наддіяльну позицію. Управління як би захоплює і заповнює системи діяльності, але при цьому не переробляє та не асимілює їх, а залишає відносно автономними та незалежними і, більше того, починає виконувати по відношенню до них службові функції, забезпечуючи оптимізацію їхнього функціонування та їх подальший розвиток. При цьому управління відповідно до його специфічних цілей і завдань хіба що пристосовується до природних процесів функціонування та розвитку, узгоджується з ними і лише вносить у цей процес корективи [3, с. 59 - 60].

Безумовно, наука соціального управління тісно пов'язана з державою та правом, адміністративним правом, кібернетикою, соціальною психологією, педагогікою, статистикою та іншими науками. Але вона є, перш за все, систематизованим знанням про закономірності, принципи, функції, форми і методи всіх сфер і рівнів управління.

Вирішення окремих і комплексних проблем соціального управління можливе лише на основі поєднання кібернетичних та інших знань, які складають предмет самостійної науки соціального управління.

Тому завдання ефективної організації управління в умовах науково-технічного прогресу передбачає комплексну розробку та здійснення взаємопов'язаних економічних, соціально-політичних, організаційних, демографічних, соціально-психологічних, науково-технічних та інших заходів. Однією з механізмів розв'язання завдань системності розробки управлінських рішень є соціоінженерна діяльність.

Етапи розвитку соціальної інженерії як самостійної науки. Більшість авторів розглядають інженерію як діяльність із застосування наукових знань з метою створення штучних, технічних об'єктів та матеріальних цінностей [1, с. 157]. До такого розуміння діяльності інженера схиляється повсякденна свідомість, що представляє інженера як людину, яка має справу з машинами, різними технічними засобами. Однак уявлення про природу інженерної діяльності змінювалося у міру того, як змінювалося суспільне виробництво, соціальна практика, а також під впливом розвитку науки, її здатності трансформувати різноманітне знання у практичні рекомендації. Відповідно поняття інженерної діяльності розширювалося. Поступово до неї стали відносити застосування наукових знань не лише до технічних засобів та об'єктів, але й до економічних, організаційних та інших систем та процесів. У багатьох визначеннях інженерної діяльності взагалі зникла вказівка на речовинно-предметний її результат.

Можна дати таке визначення соціально-інженерної діяльності: це такий вид професійно-практичної діяльності, завдяки якій соціально-наукове знання трансформується безпосередньо в перетворювальну-практичну діяльність. Здійснення соціоінженерної діяльності як практичної роботи передбачає наявність низки умов соціально-політичного, економічного та соціокультурного характеру, бо соціальна інженерія зачіпає інтереси різних груп населення та впливає на виконання ними різноманітних функцій. До інших характеристик інженерної діяльності, які слід враховувати для більш повного розуміння природи соціальної інженерії, належать такі: інженерна діяльність, яка є оперативною, виконуваною у певні, часто "стислі" терміни, інженерний стиль мислення, що означає вміння поєднувати теоретичне та практичне, понятійне та образне.

У соціології до певного часу переважав "клінічний" підхід, т. е. до її завдання входило: зібрати інформацію; дати діагноз; визначити соціальну стратегію; просвітити організаторів.

Зокрема, М. Вебер вважав, що соціолог як учений, подібно до лікаря, тільки дає поради, залишаючись при цьому нейтральним: про придатність (непридатність) конкретних засобів досягнення поставленої мети; якою буде ціна її досягнення, якими будуть наслідки застосування цих коштів у досягненні поставленої мети.

Нові завдання соціології сформулював Дж. Ландберг: точно оцінити, чого хочуть люди за певних умов; якомога точніше прорахувати альтернативи за

заданих умов і вказати наслідки кожної їх; розробити таку адміністративну або інженерну техніку, яка б дозволяла змінювати соціальні установки найбільш ефективним і економічним способом. Інженерія – той шлях, яким людство може досягти вищих форм культури. Під впливом цього, виняткової важливості явища мають докорінно змінитись всі взаємини людей, □ виникнути нова культура [5, с. 7]. Таке значення та роль інженерії призвели до розширення її сфери дії.

Дедалі більше починають говорити про соціальну інженерію, привносячи до соціальної практики специфічні інженерні методи конструювання, планування, контролю, регулювання. Це стало підставою одному з батьків наукового управління (scientific management) Ф. У. Тейлору зробити висновок, що управлінню підприємствами теж судилося стати згодом таким самим мистецтвом. Багато елементів його, які вважаються тепер такими, що не піддаються точному дослідженню, скоро будуть нормовані, приведені в систему і прийняті до керівництва і використання так само, як елементи інженерного мистецтва, яке може бути названо майже точною наукою [6, с. 3]. Спроби інженерного, технічного вирішення проблеми керованості якісно різними процесами призвели до створення в 40-х роках ХХ століття науки про загальні для живого організму та машини аспекти управління та зв'язку, яку один із її творців М. Вінер назвав кібернетикою. З цього часу ідеї керованості знову займають уми людства, що значною мірою обумовлювалося новою світовою кризою, яка стала наслідком Другої світової війни. Всі подальші спроби управління, по суті, так само є спробами створення штучних регуляторів за технічними принципами інженерії. Отже, управління історично необхідно було спрямовано на технізацію всіх зв'язків у системі життєдіяльності людей, включаючи зв'язки людини з природою, людину з машиною, людину з людиною і навіть окрему людину з самим собою.

Діяльність, що формується на стику прикладної соціології, соціальної психології та соціального управління, отримала назву соціоінженерної діяльності, практична сфера застосування якої посилює її соціологічну орієнтацію. Зміст цієї діяльності поєднує якості соціолога та інженера. Як соціолог, зобов'язаний професійно розробляти програмно-методичне забезпечення дослідницького проекту, використовувати методи обробки, узагальнення та аналізу соціологічних даних, вміти інтерпретувати та коментувати отримані результати, пояснювати соціальні явища та процеси. Як інженер зобов'язаний володіти відповідним стилем та мисленням діяльності, що отримала назву інжинірингу.

Відповідно до рівнем розвитку соціоінженерної діяльності, що склався на сьогоднішній день, виділяють наступні напрямки її реалізації:

1. Соціоінженерні дослідження, що відрізняються від фундаментальних та емпіричних досліджень своєю прикладною спрямованістю, прагматичною орієнтацією. Зазвичай, це діагностичні, проектні, інноваційні дослідження. У рамках подібних досліджень особлива увага приділяється пошуку та реалізації соціальних резервів виробництва, їх соціальній діагностиці;

2. Соціоінженерна проектно-конструкторська діяльність, основне

призначення якої – створення якісно нових або цілеспрямована зміна вже існуючих соціальних об'єктів та систем. У рамках цього напрямку – соціоінженерна діяльність – особлива увага приділяється соціальному проектуванню, прогнозуванню, розробці соціальних технологій;

3. Соціоінженерна організаційно-технологічна діяльність, що охоплює процес реалізації соціальних проектів та технологій;

4. Консультативно-управлінська діяльність, що включає насамперед управлінське консультування як спеціалізований вид соціоінженерної діяльності.

Тема 3-4. Методологія соціально-інженерної діяльності.

1. Особливості системної методології.
2. Генезис поняття система.
3. Системна методологія і системний аналіз.
4. Стан систем діяльності.
5. Стратегія управління соціальними системами.
6. Роль і місце синергетики в сучасній науці.
7. Генезис і структура синергетики.
8. Сучасні підходи до аналізу складних систем, що самоорганізуються.
9. Моделі самоорганізації в науках про людину і суспільство.

Особливості системної методології. У ході реалізації соціоінженерної діяльності важливий процес зв'язку та розмежування об'єкта та суб'єкта діяльності. Існує деяка подібність між поняттями "управління" та "причинність". Обидва пов'язані з аналізом діяльності. Проте з-поміж них є й відмінності. Причинність є формою об'єктивного зв'язку, коли один явище (причина) викликає породження іншого (дія чи слідство). У ході соціоінженерної діяльності йдеться про впорядкованість існуючої системи. Наприклад, одна система може бути породжена іншою, але не є необхідною умовою соціального управління.

В процесі соціоінженерної діяльності можна виділити три етапи здійснення соціального управління: вибір бажаного ходу процесу, контроль за ходом процесу, вплив на систему, що забезпечує її розвиток у бажаному напрямку.

З іншого боку, одна з найважливіших методологічних відмінностей, що мають особливе значення при аналізі життя суспільства, є відмінність природного та штучного. Всі процеси, що відбуваються в неживій природі, прийнято розглядати як природні, що відбуваються за законами природи, що ніяк не залежить від нашого, людського знання або не-знання. Процеси в соціальній сфері навряд чи можуть розглядатися як природні, тому що їх перебіг істотно залежить від рівня їх усвідомлення та розуміння суб'єктами, що відіграє істотну роль у цих процесах. У різних дисциплінах у разі говорять про "ролі суб'єктивного чинника історія", "про роль особистості", про активну роль знання (вищого, земного, локального).

Вимога науковості знання зазвичай передбачає, що знання відчужується з його носіїв; крім цього, передбачається, що досліджувана ситуація відтворюється, і знання, що відноситься до неї, застосовне. Будь-яка спроба розглянути штучний процес, відкинувши суб'єктивний чинник, призводить до суттєвого спрощення розуміння та пояснення того, що відбувається, до недоурахування рушійних мотивів, причин того, що відбувається. Облік суб'єктивного чинника, граючого вирішальну роль штучних процесах, позбавляє знання однієї з атрибутів науковості – отчуждає від носія знання. Розгляд у невідчужуваному єдності суб'єкта-носія знання, що є джерелом дії або подій, і окремо подій, в яких його знання та уявлення виявилися найрішучішим чином, виходить за межі наукового знання. Відмова від розгляду такої єдності зводить пояснення до опису подій, що не відтворюються.

Обмежитися лише констатацією факту існування відмінностей між природними та штучними процесами – означає виключити з розгляду суттєвий пласт явищ та процесів, що залежать від знання, розуміння, доктрини, дієвості ідеології, переконаності та віри.

Як зазначалося вище, соціальна інженерія має справу з складними соціальними системами. Кожна соціальна система детермінує дії індивідів і груп, що входять до неї, у певних ситуаціях. Окремі індивіди та соціальні спільноти об'єднані різноманітними зв'язками та взаємовідносинами. Виникає проблема управління соціальними системами – це підтримка громадського порядку, відбір людей на відповідні посади та інше, що сприяє покращенню суспільного стану. Між різними заходами, що сприяють досягненню мети, потрібно вибирати, ґрунтуючись на глибокому вивченні та порівнянні різних елементів.

Все сказане обумовлює необхідність використання як методології соціоінженерної діяльності системного підходу до соціального управління. Однак розгляд процесів, що включають облік суб'єктивних факторів, вимагає використання тонших методологічних прийомів та дисципліни дослідження. Розгляд стає більш складним як формою, і за методами дослідження. Готових методологічних прийомів роботи з такими багаторівневими системами поки що немає, тому доводиться творчо заломлювати загальні, а тому досить абстрактні методологічні принципи. Одна з загальнонаукових методологій – системна.

Генезис концепція системи. Поняття "система" в останні роки стало однією з найважливіших категорій управління, соціоінженерної діяльності. Ця дефініція вперше зустрічається у стоїків, які тлумачили її в онтологічному сенсі як світовий порядок. Пізніше знаходимо це поняття у багатьох філософів. Так, наприклад, Аристотель писав необхідність загального підходу до явищ, що ціле – це щось більше, ніж проста сукупність частин. І. Кант неодноразово використовував у своїх творах термін "система". Він розглядав єдність різноманітних знань, об'єднаних однією ідеєю як систему. Найбільш активно системний похід став застосовуватися до управління у ХХ столітті. Це було зумовлено науковими дослідженнями та практичним вирішенням завдань організації та функціонування складних об'єктів. До таких належать і завдання

соціального управління. Так, у другій половині ХХ століття у соціальній практиці та соціальному управлінні з'явилися завдання, що вимагають взаємопов'язання соціальних та інших аспектів суспільного життя, наприклад, проблеми розвитку міст, створення сучасних виробництв та інші.

Тому актуалізувалося необхідність дати визначення основний визначення системного підходу, оскільки цей метод – потужний засіб дослідження та управління соціальними процесами, проектування організаційних структур. Тим більше, що термін "система" у різних галузях знання трактується по-різному, що зумовлено специфікою об'єкта пізнання.

У центрі уваги вчених, які розробляють теорію системного методу та використовують її в соціоінженерній діяльності, опинилися такі проблеми: дослідження сутності елементів, підсистем та структури системи, її основних функцій, визначення та аналіз системних якостей та виявлення системоутворюючого фактора, цілеспрямований, організований, соціоінженерний вплив допоможе досягти поставленої мети з мінімальними витратами. Сутність системного підходу як соціальна технологія полягає в тому, що соціальні об'єкти розглядаються саме як система. Системний підхід є важливим при розробці стратегії проектування або прогнозування. Він включає розкриття цілісності об'єкта та забезпечення його ефективного функціонування.

У сучасній науковій літературі можна зустріти багато визначень системи. У роботі В. Н. Садовського "Підстави загальної теорії систем" проаналізовано сорок два визначення, показано різні підходи до основного поняття системного методу. Для практичного використання категорій "система" в теорії соціальної інженерії можна використовувати дефініцію В. В. Косолапова: "...система... це цілісність, ієрархічно організована безліччю функцій та відповідних їм управлінських дій щодо прийняття рішень та їх реалізації. Якщо функції представляють" собою цілеспрямовані людські дії, а управління ними спрямоване досягнення соціально значущих дій, їх безліч, організоване в цілісність з урахуванням ієрархічного принципу, є систему, що у суспільстві " .

У той самий час слід зазначити, будь-яка цілісність має особливий інтегруючий чинник, що носить системоутворюючий характер інших одиниць множини. Об'єкт фактично неможливо уявити системно, не виявивши такого чинника. Останній переважає серед атрибутів цілісності, від нього залежить функціонування та розвиток усієї системи. Цілеспрямований, проєктивний вплив на системоутворюючий фактор дозволяє досягати намічених результатів, реалізовувати розроблені моделі та проєкти.

Нова інтегративна якість, що з'явилася при утворенні цілісної системи, зумовлена елементами та структурою. Під елементом зазвичай розуміється об'єкт, що є межа членування у межах якості системи, під структурою – щодо стійкий, упорядкований спосіб зв'язку елементів, що надає їх взаємодії цілісний характер.

Системна методологія. Методологія системного підходу вимагає розглядати кожен проблему в контексті системи - певного проблемного стану, а також в рамках метасистеми - комплексу подібних станів, які називаються проблемною ситуацією. У результаті процедура здійснення соціоінженерної

діяльності є вивчення, а потім формалізації якісно-кількісних оцінок перспектив розвитку соціального об'єкта.

Такому підходу можуть відповідати принципи системного підходу: 1) розглядати об'єкт дослідження як комплекс взаємопов'язаних елементів (включаючи зворотний зв'язок); 2) розглядати цей комплекс у єдності із зовнішніми факторами; 3) розглядати цей об'єкт як підсистему, елемент системи загальнішого порядку; 4) розглядати елементи комплексу як приватні системи зі своїми підсистемами; 5) виявляти закономірності щодо оптимізації управління ними. Цей список, звичайно ж, не повний, але основний.

До компонентів зовнішнього середовища соціального об'єкта відносяться макро-середовище, інфраструктура регіону та мікросередовище, які мають прямий чи опосередкований вплив на конкурентоспроможність, ефективність та стійкість роботи соціального об'єкта.

Макросередовище характеризується міжнародними, політичними, економічними, соціально-демографічними, правовими, екологічними, природно-кліматичними, науково-технічними, культурними чинниками. Деякі фактори макросередовища мають прямий вплив на функціонування соціального об'єкта (наприклад, правова, економічна, політична системи країни), інші – непряме (наприклад, параметри технічного розвитку, екосистеми, освітньої системи та ін.). У принципі, що більше конкурентоспроможність країни, то вище конкурентоспроможність окремих соціальних об'єктів.

До інфраструктури регіону належать система таких галузей: ринкова інфраструктура регіону; моніторинг навколишнього природного середовища; охорона здоров'я; наука та освіта; культура; торгівля; громадське харчування; транспорт та зв'язок; промисловість; будівництво; житлово-комунальне господарство; побутове обслуговування населення; приміське сільське господарство. Деякі галузі регіону прямо впливають на функціонування соціального об'єкта, а інші – непряме.

До факторів мікросередовища можна віднести: безпосередніх конкурентів соціального об'єкта за товарами, що випускаються; всіх конкурентів постачальників ("входу"); маркетингових посередників об'єкта з "входу" та "виходу" системи; контактні аудиторії (суспільство споживачів, контролюючі органи, профспілки, пресу тощо). Чим вище конкуренція щодо "входу" та "виходу" системи, тим вище буде її конкурентоспроможність.

За характером взаємовідносин системи та середовища бувають закриті (замкнуті) та відкриті системи. Для замкнутих соціальних систем характерна жорстка детермінованість та організаційна стійкість, рівноважність та лінійність розвитку. Відкриті соціальні системи передбачають обмін речовиною, енергією та інформацією із зовнішнім світом у будь-якій точці, стохастичний характер процесів. Соціоінженерна діяльність у подібних системах набуває якісно іншого характеру: підтримання рівноваги та стійкості у нерівноважних та нестійких системах виключає можливість використання заздалегідь відомого єдиного підходу. Це означає, що процес побудови соціоінженерних рішень набуває процесу вибору серед безлічі варіантів рішень.

На відміну від законів природи, прояв яких носить абсолютний характер,

суспільні закономірності проявляються за правилами теорії великих чисел, статистично пробиваються через безліч випадковостей та відхилень. Тому історичний процес заздалегідь не визначений і не запрограмований - він імовірний. Зокрема, його імовірнісна природа проявляється у багатоваріантності у суспільному розвитку.

Системний підхід передбачає пошук конкретних механізмів цілісності об'єкта та виявлення досить повної типології його зв'язків. Для ефективного соціального управління недостатньо зафіксувати наявність в об'єкті різнотипних зв'язків, важливо уявити це різноманіття в операційному вигляді, тобто зобразити різні зв'язки як логічно однорідні, що допускають безпосереднє порівняння та зіставлення. Із важливого для системного підходу тези про різноманіття типів зв'язків об'єкта випливає, що складний об'єкт припускає не одне, а кілька розчленувань. Для прийняття рішення важливо, що критерієм обґрунтованого вибору найбільш адекватного розчленування об'єкта може бути те, наскільки в результаті вдається побудувати одиницю аналізу, що дозволяє фіксувати цілісні властивості об'єкта, його структуру та динаміку.

Значення системного підходу до соціального управління полягає в тому, що для нього характерні оперування поняттями структури та функції. Структура означає будову, розташування, порядок, сукупність стійких зв'язків, що забезпечують цілісність системи. Поняття структури у сучасній філософії та соціології співвідноситься з поняттями системи та організації.

У соціальному управлінні використовується поняття функції, прийняте у соціології. Це, перш за все, роль, яку певний соціальний об'єкт (або приватний соціальний процес) виконує щодо потреб суспільної системи вищого рівня організації чи інтересів її класів, соціальних груп та індивідів. При цьому розрізняють явні та латентні функції. Останні виявляють себе лише з часом і більшою чи меншою мірою відрізняються від проголошених намірів учасників цієї діяльності. Під функцією можна розуміти залежність, існуюча між різними соціальними процесами у межах системи. Залежність може бути простою та складною.

З принципами системного підходу перегукується системний аналіз - дослідження аналітичного характеру, спрямоване на уточнення та виявлення комплексу параметрів об'єкта у їх взаємозв'язку та розвитку. Таким чином, системний аналіз - це основний методологічний інструмент побудови вихідної моделі та даних зовнішнього фону. При цьому він відіграє величезну роль при перетворенні даних вихідної моделі на соціоінженерну, оскільки безпосередньо пов'язаний з вивченням шляхів назрівання та вирішення проблем.

Системний аналіз. Методи системного аналізу були розроблені та вперше застосовані у США для відбору та планування систем озброєння з аналізом військово-політичних цілей. Згодом методи системного аналізу та відповідні їм системи управління стали застосовуватися у державних фірмах США та інших економічно розвинутих країн.

Системний аналіз отримав теоретичну базу і став швидко розвиватися і вдосконалюватися у зв'язку з розробкою загальної теорії систем. Виникнення цієї наукової дисципліни обумовлено необхідністю дослідження складних

об'єктів у математиці, фізиці, біології, економіці, соціології. Саме труднощі аналізу складних об'єктів сприяли необхідності розробки соціального наукового інструментарію, який отримав назву системного підходу. Загальна теорія систем забезпечує єдину формальну методологічну основу дослідження складних систем. Це пов'язано з тим, що загальна теорія систем:

- базується на загальнонауковому понятті систем;
- використовує логіко-математичний апарат для дослідження формальних систем;
- використовує методи аналогії та моделювання.

У соціальному управлінні під системним аналізом розуміють підготовку та обґрунтування рішень щодо складних проблем соціального характеру. Організації соціальної сфери, соціальні процеси розглядаються як системи та проводиться їх аналіз. Методологія системного аналізу виглядає так. Система, включена до соціоінженерної діяльності, визначається завданням системних об'єктів, їх властивостей та зв'язків між ними. До системних об'єктів (підсистем) належать: вхід, процес, вихід, зворотний зв'язок, обмеження. Вхід - це властивість або стан системи, що передує процесу та змінюється при його перебігу, а вихід - результат або кінцевий стан процесу. У ході здійснення процесу вхід перетворюється на вихід. Зворотний зв'язок забезпечує відповідність між фактичним та бажаним виходом шляхом зміни входу, а обмеження між виходом та вимогами до нього як входу в наступну систему, так званий споживач виходу.

У підсистемі зворотний зв'язок очікуваний вихід аналізується з бажаним, виявляється відмінність, виробляється рішення про вплив на вхід з метою ліквідації чи мінімізації відмінностей. У підсистемі обмеження вихід аналізується з позицій споживача, причому враховується мета (функція) системи та визначаються примусові зв'язки (різновид зворотного зв'язку), які узгоджуються з цілями споживача.

У сучасній теорії соціального управління виділяють такі типові зв'язки, на вирішення яких потрібно застосування системного аналізу:

- виявлення та чітке формулювання проблем в умовах невизначеності;
- вибір стратегії досліджень та розробок;
- точне визначення систем (кордонів, входів та виходів, а також інших компонентів);
- виявлення цілей розвитку та функціонування системи;
- виявлення функцій та складу новоствореної системи.

Загальна теорія системного аналізу дає єдине загальнонаукове визначення понять "система, структура, стан, поведінка, складність, цілеспрямованість".

Стосовно соціальних об'єктів структуру поняття "система" слід розглядати одночасно з двох сторін: 1) у статиці як субстанцію, структуру і зміст соціального об'єкта; 2) у динаміці як процес з переробки входу соціального об'єкта на його вихід, як функцію соціального управління з виконання місії та цілей соціального об'єкта.

Закон і принципи існування та розвитку соціальних систем рекомендується поділяти на такі: закони соціальних систем у статиці (структурах) та закони

соціальних систем у динаміці (процесах); загальні принципи соціальних систем у статиці та динаміці; принципи раціоналізації структур та процесів.

До законів соціальних систем, які виявляються переважно у статиці, належать: закон композиції, закон пропорційності, закон найменших, закон онтогенезу. До законів соціальних систем, що виявляються переважно в динаміці, належать: закон синергії, закон поінформованості, закон єдності аналізу та синтезу, закон самозбереження. Концептуально сутність цих законів уперше сформулював у 1920 – 1925 рр. А. А. Богданов (Малиновський). Надалі вони були уточнені радянськими, західними та вітчизняними вченими.

До загальних принципів соціальних систем, структур і процесів рекомендується відносити такі: системний підхід, відносність, слабка ланка, безперервність, ланцюговий зв'язок, орієнтація будь-якої діяльності на споживача, стандартизації будь-яких об'єктів, підвищення якості рішень, що приймаються в ході соціального управління.

До принципів раціоналізації структур рекомендується відносити такі:

- правову обґрунтованість структури соціальної системи;
- формування концепції існування та функціонування соціальної системи;
- орієнтацію діяльності досягнення конкурентоспроможності;
- вивчення механізму дії законів конкуренції;
- застосування системного підходу до проектування структур;
- структуризацію цілей соціальної системи;
- забезпечення пріоритету стратегічних питань перед тактичними;
- забезпечення кількісної визначеності структури;
- Вивчення властивостей системи;
- глобалізацію стратегії соціальної системи;
- забезпечення інноваційного характеру розвитку;
- забезпечення адаптивності соціального об'єкта до зовнішнього середовища та ринку;
- орієнтація на проблеми;
- застосування комплексного підходу до створення структур;
- застосування інтеграційного підходу;
- застосування нормативного підходу;
- застосування ситуаційного підходу;
- уніфікацію та стандартизацію компонентів структури;
- забезпечення гнучкості структур;
- забезпечення оптимального рівня спеціалізації організації та її підрозділів;
- забезпечення оптимального рівня універсалізації;
- забезпечення оптимального рівня централізації управління;
- забезпечення пропорційності структури;
- забезпечення прямоточності структури;
- регламентацію структури;
- стимулювання розробки оптимальної структури;

Тема 5-6. Місце і роль соціального прогнозування в системі соціально-інженерної діяльності

1. Соціальне прогнозування як соціальна технологія.
2. Критерії типологізації соціальних прогнозів.
3. Методи побудови соціальних прогнозів.
4. Моделювання як один із способів створення і верифікації соціальних прогнозів.
5. Криза соціуму на цивілізаційному і національному рівні як простір побудови соціальних прогнозів.
6. Специфіка прогнозного пошуку.
7. Етапи соціального прогнозування.
8. Основні джерела отримання інформації про об'єкт і методи прогнозування.
9. Ефективність соціальних прогнозів.

Соціальне прогнозування як соціальна технологія. Одной із злободенних задач сьогодення є проблема розробки методів оптимального управління соціально-політичними та економічними процесами, що проходять у перехідний, кризовий період зміни цивілізації, що характеризується політичною та економічною нестабільністю, зміною геополітичної карти світу, обмеженням міждержавних, міжнаціональних, регіональних та етнічних конфліктів.

Одним із проявів глибокої природи минулого кризи є неможливість використання традиційних наукових підходів до прогнозування майбутнього та несостоятельності доктрини, яка служила основою вироблення ключових рішень. Це пов'язано з кількома причинами. По-перше, швидко змінювана геополітична карта світу, зміна співвідношення сил, кордонів, адміністративно-територіальних розмежувань, сфери компетенції та впливу вимагають урахування цієї калейдоскопічно змінюваної картини. Необхідно враховувати зміни структур геополітичного, соціально-політичного і спільного простору. Во-вторых, змінився масштаб часу, в якому проходять соціально-політичні та економічні процеси. У результаті розвитку комунікаційних технологій і засобів масової інформації багато процесів протікають швидше, ніж час осмислення створення явлень і відповідної теорії. Таким чином, одно із вимірювань минулого світового кризи □ кризисні теорії, знання, поні-манія, володіння новою реальністю.

Методологічні проблеми освоєння дійсності безпосередньо відносяться до особливостей соціального проектування та прогнозування, як основним технологіям соціальної інженерії.

Прогнозування є складовою частиною процесу розробки соціального проекту. У відриві від проектування прогнозування терять свій практичний сенс. Соціальне прогнозування дозволяє враховувати різні варіанти руху і розвитку соціальних систем. Вироблення верних прогнозів дозволяє зробити більш досконалим управління, ефективним – проектування.

Прогнозування пропонує цілий ряд варіантів майбутнього стану спільноти або явлення, або модель майбутнього є складовою багатьох компонентів, при чому значення кожного з них у різних проміжках часу не однаково. Прогноз визначає тільки основні напрямки, тенденції розвитку системи, процесів або явищ, показує найбільш ймовірний шлях, а кінцевий, складовий вектор руху, рівночинних можливих змін, у багатьох залежать від керуючої та проєктивної діяльності людей, організованих і неорганізованих соціальних шарів і груп, трудових колективів. . Таким чином, особистість вносить значні корекції в розвиток соціальних систем, в ціні прогнозованих явищ і процесів. Вона здатна замедлити або прискорити їх розвиток.

Соціальне прогнозування – це єдине ймовірне і бажане існування соціальної системи в майбутньому, визначення їх розвитку на основі об'єктивних законів суспільства, природи і мислення та під впливом цілеспрямованої діяльності суб'єктів. Тому в нашій теорії соціоінженерної діяльності весь етап прогнозування умовно розділений на три підетапи. Перший підетап – визначення дослідницького (дослідницького, пошукового) прогнозу, другий – визначення нормативного прогнозу, третій – верифікація та корекція прогнозів відповідно до цілей і задач, ресурсів і термінів.

Критерії типологізації соціальних прогнозів. За часом упередження соціальні прогнози поділяються на поточні, короткострокові, середньострокові, довгострокові та сверхдолгосрочные.

Поточний прогноз розрахований на перспективу, на протязі якої не очікується ніяких істотних змін об'єкта дослідження □ ні кількісних, ні якісних (прогноз розраховується на час, дні, неділі та місяці). Краткосрочний прогноз за часом упередження розрахований на 1–5 років (для деяких об'єктів, таких як градобудова, короткостроковий прогноз може бути розрахований на 5–10 років), це перспектива, коли в об'єкті прогнозування передбачають тільки кількісні зміни. Долгосрочний прогноз припускає, що за період упередження об'єкт затриманий не тільки кількісні, але і якісні зміни. По часу це займає від 10–15 років до 20–30 років. Середньострокові прогнози охоплюють перспективу, проміжну між коротко- і довгостроковими прогнозами з переважною очікуваних кількісних змін над якісними. Сверхдолгосрочний прогноз охоплює період в перспективі, коли очікуються стільки значущих якісних змін, які по сутності можна говорити лише про найбільш загальних закономірностях розвитку природи і суспільства. Все указанные типологии отличаются оценками: общие количественные изменения □ это текущие прогнозы; количественно-качественные изменения □ краткосрочные; качественно-количественные □ долгосрочные; общие качественные □ сверхдолгосрочные. Указана градація досить умовна і відносна, вибір типології прогнозу залежить від його характеру та цілей.

Крім поділу часу, основний критерій розбіжності прогнозів служить критерієм упередження. По цьому критерію прогнози поділяються на цільові та пошукові.

Пошуковий (ініми словами, дослідницький, генетичний, трендовий, експлоративний) □ прогноз вибудовує логічне продовження суцест-вующих

тенденції функціонування та розвитку об'єкта дослідження. Такий прогноз відповідає на питання: "Що вірніше все виникне з об'єктом при збереженні існуючих тенденцій його існування?" В ході прогнозування будується функція розподілу ймовірностей: невірогідно менш ймовірно більш ймовірно найбільш ймовірно при збереженні існуючих тенденцій.

У середині 60-х років футурології відрізняли "вертикальні прогнози по трендам" від "горизонтальних за станом і моделям", різні які склалися в тому, яка перспектива розглядалася в прогнозі: зміна структури (горизонтальні прогнози), або зміна кількості показників. З плином часу межі між видами вертикальних і горизонтальних прогнозів стерлися, а самі типи прогнозів інтегрувалися.

Пошуковий прогноз характеризує тенденції розвитку системи на основі дії об'єктивних законів, існуючих у природі та суспільстві, і передбачає відсутність цільово спрямованого взаємодії людей. Визначається він шляхом продовження від минулого і справжнього до майбутнього тенденцій розвитку системи, проведення пофакторного аналізу показників прогностичного фону. Дослідницький прогноз – це рух від теперішнього до майбутнього.

Целевий (нормативний) це прогноз, який визначає можливі шляхи досягнення бажаних досягнутих явлень на основі заздалегідь визначених норм, ідеалів, цілей. Такі прогнози відповідають на питання: "Как достичь желаемого?". В ході прогнозування будується функція ймовірного розподілу, але при цьому змінюється рух функцій від майбутнього до цього, а також оцінка ймовірності на бажано небажано.

Нормативний прогноз передбачає прогнозування на основі заздалегідь заданих цілей, задач, норм, ідеалів. На основі нормативних прогнозів визначаються найбільш вірогідні шляхи оптимального вирішення поставлених проблем в залежності від дій людського фактора. Однак це не означає, що нормативний прогноз – це люба ціль або завдання. Не кожен ціль і задачу можна повністю вирішити за кінцевий проміжок часу при визначеному розвитку соціально-економічних факторів, при наявності певних матеріальних, соціальних, трудових, фінансових і паливно-енергетичних ресурсів. Саме тому необхідно науково підходити до нормативного прогнозу, враховувати зовнішній стан соціальної системи, в тісному єдиному розгляді результати дослідницького та нормативного прогнозів, виробляти їх верифікацію та корекцію.

У спеціальній літературі зустрічається велике співвідношення видів прогнозів, що містяться в тісному єдинстві дослідження, і нормативні аспекти прогнозування (програмні, нормативні, проектні, планові, дослідницькі, пошукові, передостерегаючі, організаційні, аналітичні, цілі та інші). .).

За критерієм співвідношення з різними типами конкретизації управління виділяються підтипи прогнозів другого порядку: планові, програмні, проектні, організаційні, цілі; які включаються в оба типу прогнозів першого порядку.

Планові це прогнози, спрямовані на пошук причин і встановлення цілей виконання або невиконання планів, визначення найбільш цілеспрямованих планів; тщательное взвешивание прямых и косвенных

последствий от принятия управленческих решений планирования развития объекта. Основне питання, яке ставиться при створенні плану прогнозу □ це як, у якому напрямку планувати розвиток процесу або явлення, для ефективнішого досягнення поставлених цілей.

Програмні □ це прогнози, спрямовані на програмування можливих шляхів, мір і умов для досягнення бажаного стану поставлених цілей. Програмний прогноз висуває гіпотезу про можливі взаємовпливи різних факторів при розвитку соціального процесу. У рамках програмних прогнозів вказуються гіпотетичні терміни та черговість досягнення проміжних цілей на шляху руху до головної □ ідеальної цілі. Основне питання, яке отримує дозвіл у ході побудови програмних прогнозів □ це: «Що конкретно необхідно, щоб досягти бажаного?».

Проектні □ це прогнози, які спрямовані на створення проектів (образів) того чи іншого явища в майбутньому при допущенні ряду ще відсутніх умов. При побудові проектних прогнозів ведеться вибір оптимальних варіантів перспективного планування. Основне питання, яке ставиться при створенні подібних проектів, звучить так: "Як може виглядати той чи інший об'єкт у перспективі?".

Організаційні □ це прогнози, спрямовані на організацію вироблення управлінських рішень для досягнення бажаних результатів, питання, яке вирішується в процесі прогнозування, визначається таким чином: «Як, у якому напрямку орієнтувати рішення, щоб досягти бажаного?».

Цілі □ це прогнози, спрямовані на вироблення бажаних норм, ідеалів, цілей на основі заздалегідь визначених критеріїв. Питання: "Що саме бажаємо і чому?". Цільові прогнози другого рівня конкретизації можуть бути як пошуковими, так і нормативними. При створенні подібного прогнозу будується не ймовірна, а оціночна функція: небажано □ менш бажано □ оптимально □ більш бажано. Ціль побудови прогнозу видна в содействии оптимізації процесів целеполагання.

Ось неповний список типологізації прогнозів другого рівня конкретизації. Існують та інші критерії, за якими можливо розбій прогнозів на певні типи, наприклад, за типом об'єкта, за типом предмета, проблеми, час, методи прогнозування тощо. д. Важливо, щоб усі види прогнозування по відношенню до однієї і тієї ж системи не вступили в протиріччя між собою. Від успішного вирішення цієї задачі; Координація прогнозів розвитку всіх підсистем, блоків та елементів у багато в чому залежить від ефективності розробки та реалізації соціальних проектів.

Методи побудови соціальних прогнозів. У сучасній науковій літературі описується близько 150 методів побудови прогнозу соціальних проблем, починаючи з загальнонаукових (дедукція, індукція, аналіз, синтез, аналогія та прочіе) і остаточних межнаучних і частнонаучних методів. З такого великого числа методів частіше всього використовується, як правило, не більше 10–15 (очний і заочний запит, проста і складна екстраполяція, «дерево цілей», «дерево проблем» та інші). При цьому на практиці, як правило, при побудові соціальних прогнозів не застосовується окремо кожен із методів, а використовується

система взаємодоповнюючих методів, наприклад, оцінка ефективності вибору управлінських рішень містить у якості додаткових методів екстраполяцію та моделювання. Моделювання обов'язково містить оцінку можливих альтернатив розвитку об'єкта прогнозування. Тому частіше всього говорим про переважно використовуваному методі побудови прогнозних моделей майбутнього.

Для створення прогнозів використовується науковий інструментарій, який представляє собою три основних взаємодоповнюючих джерела формування інформації про майбутнє. В якості таких використань:

1. Анкетування (інтерв'ювання, опитування) – збір думок, оцінок перспективного розвитку об'єкта, які будуються на основі досвіду та аналогії розвитку подібних об'єктів. Цей метод застосовується з метою упорядкування, об'єктивної систематизації, оцінювання прогнозу.

2. Екстраполірування (продовження в майбутні існуючих тенденцій) та інтерполірування (виявлення проміжного звена між відомими моментами процесу). Прогноз будується на основі умовного продовження в майбутніх тенденціях, закономірностей на основі існуючих проблемних ситуацій з урахуванням майбутніх цілей. Ці методи передбачають побудову динамічних рядів показників розвитку об'єкта. При застосуванні таких методів використовуються формули складної екстраполяції, теорії ймовірностей, теорії ігор та інше.

3. Моделювання □ побудова пошукових і нормативних моделей з урахуванням ймовірності розвитку і бажаного результату, при якому необхідно побудувати модель перспективного стану об'єкта в майбутньому з урахуванням бажаних і небажаних змін параметрів.. Моделювання є найбільш ефективною моделлю, так як правильність побудованого прогнозу підтверджується системою рівних . Але з іншого боку, це найбільш трудомісткий метод, пов'язаний з математичною грамотністю прогнозиста. Необхідно, щоб модель могла бути не тільки відзначена, але й імітаційна, сценарна, графічна, матрична, підбірка показників і т. д.

Ефективність соціальних прогнозів вимірюється не тільки ступенем їх надійності, точності, дальності, але, перш за все, ступенем їх впливу на підвищення рівня об'єктивності і, відповідно, визначає ефективність цілей, планів, програм, проектів і самих управлінських рішень. Вже використання соціальних прогнозів здатне підвищити продуктивність праці, принести економічний ефект за рахунок витребування внутрішніх, необов'язково матеріальних, і соціальних ресурсів. У зв'язку з цим виникає методологічна проблема способів верифікації, іншими словами проблема перевірки істинності, обґрунтованості, надійності прогнозу. І тому прогнозування в сфері соціальних процесів довгий час враховували не до науки, а до мистецтва, наукової фантастики. Але, на наш погляд, перевірка соціальних прогнозів можлива завдяки процесу, по-перше, науковому знанню про суті або явлення, які виступають в якості об'єкта прогнозування. Во-вторых, так як у будь-якій науці в тій або іншій мірі об'єднання аналіз, діагноз, прогноз, прогнозування є неотъемлемою частиною наукового дослідження. І, в третій, обґрунтованість

прогнозу можливо підтвердити на основі використовуваних в ході прогнозування наукових методів.

Моделювання як один із способів створення та верифікації соціальних прогнозів. На основі багатьох численних варіантів верифікації та корекції прогнозів проводиться моделювання майбутніх існуючих систем і процесів. В даний час моделювання – один із найбільш розпросторених прийомів пізнання дійсності та обов'язкова частина будь-якого дослідження. У філософії під моделюванням розуміється в широкому змісті слова якийсь всезагальний аспект пізнавального процесу, в узком – специфічний спосіб пізнання, при якому одна система (об'єкт дослідження) відтворюється в іншій (моделі). Однак знання – не єдиний вид людської діяльності, в якому активно застосовуються моделі. Вони використовуються в предметно-практичній, комунікативній, проектній та інших видах суб'єктної діяльності. Тепер моделювання широко проникає в ті області, де застосування моделей раніше вважалося неможливим. Тому в літературі можна зустріти велику кількість визначення категорії «модель». З одного боку, модель розуміється як умовний образ (образ, схема, опис) якого-небудь об'єкта (або системи об'єктів), якась абстракція, замінена в процесі дослідження оригінал, з іншого, як інструмент пізнання. В. А. Штофф стверджує, що модель – це така мислимо представлена або матеріально реалізована система, яка, відображає та відтворює дослідження об'єкта, здатна замінити його так, що її вивчення дає нам нову інформацію про цей об'єкт. А. И. Уемов визначає модель системи, дослідження якої служить засобом для отримання інформації в іншій системі. У такій постановці питання в число моделей потрапляє величезна кількість абстракцій від ідеальних образів дійсності (конструкцій) і розвинених вербальних теорій до власне математичних моделей.

У моделях прогнозуальної діяльності відображають основні підсистеми, елементи, блоки та структуру прогнозованих систем, процесів, явищ, які дають проектувальникам визначену конкретну інформацію про систему, формують інформаційний образ майбутніх об'єктів. В той же час проєктовані системи завжди значно багатше, ніж відображають їх моделі. Моделі заключають в собі найбільш суттєве, головне, що присутні системам. Однак у багатьох випадках неможливо реально створити майбутню систему, немає можливості провести соціальний експеримент, у той же час модель здатна давати нове, конкретне знання.

Имеется несколько путей разработки моделей. Перший – створення моделі шляхом залучення в її склад окремих компонентів, другий – вивчення та визначення причинно-наслідкової мережі різних блоків та елементів системи. Дж. Портер пропонує наступний порядок встановлення взаємозв'язків між різними компонентами системи:

- опис системи та встановлення зв'язку між факторами;
- измерение факторов количественно;
- відбір із числа факторів лише найбільш важливих;
- розробка алгоритмів імітації потоку;
- забезпечення введення змінної величини;

- забезпечення обробки вихідних даних і випробування надійності програм.

В. Н. Цигичко виділяє два основних напрямки формування теоретичних знань в цій області. Первое – інформаційне побудова деяких статистичних аналогів мається на системі інформаційного відбитку та розробка на їх основі економічних регресійних моделей. Другий шлях можна назвати концептуальним. Його частним випадком є аксіоматичний метод. Начальним моментом пізнавального процесу тут виступає якась вихідна концепція, що містить гіпотезу про структуру та механізм функціонування та розвитку досліджуваного явлення. Вихідна інформація про об'єкт відбирається, класифікується, обробляється та інтерпретується з позицій прийнятих гіпотетичних положень і прогнозів. Остаточна структурізація змістовної концепції веде до уточнення інформаційного образу об'єкта, що в свою чергу здатне уточнювати вихідні теоретичні положення, т. е. концепція розвивається в теорію. Достатньо розвинена вербальна теорія дозволяє приступити до розробки формальної схеми, досліджуваного процесу як першого етапу формалізації. Формальна схема відображає гіпотезу про структуру об'єкта та механізм його життєдіяльності та дає можливість інтерпретувати досліджувані явища з позиції вихідних постулатів змістової теоретичної концепції.

Можна побудувати величезну кількість моделей соціальної системи, що задовольняють цілям і завданням, що стоять перед нею. Однак з них дуже важливо вибрати найбільш оптимальний варіант, оптимальну модель, щоб найбільший ефект при наявних ресурсах, що забезпечує мінімум витрат при досягненні запланованого ефекту, – побудувати соціальну систему. Технолог, так само як і художник, має право на своє бачення об'єкта, але лише при умові, що його дитище буде наділено метрично детермінованими параметрами, щоб задовольнити певні критерії – підчеркував М. Р. Капланов.

Завершальний етап моделювання – проектування системи. На цьому етапі ідеальна модель виражається в системі знаків, що визначають проєктивні особливості системи, параметрів як блоків, так і окремих елементів, що вточнюються зв'язків, які є в ній.

В літературі зустрічається безліч шляхів, етапів визначення можливого стану системи в майбутньому. Наприклад, И. В. Бестужев-Лада, пропонує наступну схему розробки моделей прогнозів:

- передпрогнозна орієнтація, т. е. уточнення завдання на прогноз (характер, масштаби, об'єкт, час заснування прогнозу – ретроспективи та упередження – перспективи та ін.), формулювання цілей і завдань, предметів, проблем і робочих гіпотез дослідження, визначення методів, структури та організації дослідження;

- побудова вихідної (базової) моделі прогнозованого об'єкта методами системного аналізу;

- збір даних прогнозного фону;

- побудова динамічних рядів розвитку показників – основи, стержня майбутніх прогностичних моделей методами екстраполяції;

- побудова серії гіпотетичних (предварительних) пошукових моделей прогнозованого об'єкта методами аналізу даних прогностичного профілю та фону з конкретизацією мінімального, максимального та найбільш ймовірного значення;
- побудова серії гіпотетичних нормативних моделей прогнозно-рукового об'єкта методами нормативних прогнозних розробок з конкретизацією значень абсолютного та відносного оптимуму за заздалегідь визначеними критеріями відповідно до заданих соціальних норм, ідеалів, цілей;
- уточнення (відносна верифікація) гіпотетичних моделей;
- побудова остаточної серії пошукових і нормативних прогностичних моделей за уточненими даними гіпотетичних моделей;
- вироблення рекомендацій для цілеполагання, планування, програмування, проектування, взагалі управління на основі створення пошукових і нормативних моделей;
- побудова серії постімовірних прогностичних моделей-сценаріїв з урахуванням можливої реалізації вироблених рекомендацій для подальшого уточнення останніх;
- експертне обговорення (експертиза) прогнозу та рекомендацій, їх доробка з урахуванням обговорення та здачі замовлення;
- новопрогностична орієнтація на основі складання матеріалів уже розробленого прогнозу з новими даними прогностичного фону та нового циклу досліджень.

Тема 7-8. Цільове прогнозування – додатковий спосіб соціального прогнозування

1. Суть цільового прогнозу.
2. Методи прогнозування цільових ситуацій.
3. Методика побудови цільових прогнозів.
4. Ігрові методи розробок соціальних прогнозів
5. Границі практичного застосування теорії ігор у соціальному прогнозуванні.

Суть цільового прогнозу. Цільове (нормативне) прогнозування направлено на розробку альтернатив майбутнього з урахуванням поставлених цілей та визначення шляхів їх досягнення. Мета може стати активною основою створення концепції майбутнього поведінки суспільства, й у сенсі її можна визначити як причину поведінки. За зауваженням В. І. Куценка, "Метою своєрідно відображає потреби системи, стимулює її активність, внутрішню спрямованість, є особливого роду причиною, що визначає вибір її поведінки".

Прогноз у напрямку упорядкування соціальних цілей відповідає на запитання: як досягти бажаного, що вибрати як бажане? При відповіді чи виборі такого чи іншого підходу необхідно зазначити, що, по-перше, процес цілепокладання спрямований на зменшення відмінностей між бажаними результатами, яких очікує суспільство від соціального суспільства, та існуючими проблемами, тобто на вирішення проблем, зазначених у

попередньому параграфі . І по-друге, має відповідати таким принципам прогнозування, як системність та комплексність. Кожна система функціонує у певному середовищі, що впливає на її внутрішній стан за допомогою факторів, що впливають (вхід системи). Зворотний вплив системи на довкілля характеризується значенням вихідних параметрів (вихід системи). Під комплексністю розумітимемо взаємопов'язання цілей системи соціального об'єкта та стратегічних цілей розвитку України як незалежної держави і як члена світової спільноти. Отже, побудова комплексу цілей може бути відокремлено від стратегії розвитку всього комплексу соціальних інститутів країни.

У результаті соціального прогнозування будується нормативний прогноз шляхом первинного визначення образу бажаного, його структури, характеристик і властивостей, та був визначаються шляхи досягнення як кінцевого образу бажаного, і проміжних цілей. Методологія процесу цілепокладання розроблена досить слабо, у зв'язку з труднощами, які виникають при визначенні черговості, пріоритетності тих чи інших цілей. Це пов'язано, перш за все, з різноманіттям соціальних об'єктів і сильною схильністю до їх зовнішніх впливів.

На вибір цілей незалежно від рівня об'єкта та суб'єкта прогнозування, чи то суспільство, соціальна група чи окрема особистість, впливають рівень розвитку конкретно-історичної ситуації, до якої докладемо прогноз; соціально-культурні показники середовища прогнозування; ступінь демографічних, економічних, науково-технічних та інших перетворень, що визначають простір цілепокладання. Цілепокладання - це особлива початкова субкатегорія, що передбачає наявність об'єктивних умов, суб'єктивної ситуації вибору та орієнтацію поведінки на ту чи іншу систему цінностей. Вибір цілей при цілепокладанні може бути обмежений об'єктивно (минулим, майбутнім і сьогоденням) і визначається пріоритетністю кожної мети в системі цілей. Усі ці обмеження визначають обмеження прогнозного тла. Цілепокладання базується на основі трьох категорій – мета, засіб та результат. Реалізуючи подібний механізм у процесі цілепокладання, соціальний технолог орієнтується на: а) соціальні цінності; б) потреби; в) інтереси; г) мотиви; д) орієнтації; е) встановлення; ж) ціль; з) рішення розпочати діяльність; і) діяльність. При цьому соціальний механізм висування цілей відрізняється за охопленням сфери цілепокладання на: глобальний, регіональний або локальний. Це з тим, що висування цілей різних рівнях має свої особливості та пріоритети.

Виходячи з цього, як нормативний прогноз можна визнати процес досягнення бажаних станів, явищ на основі заздалегідь визначених норм, ідеалів, цілей. Він є ефективнішим методом порівняно з пошуковим прогнозом. Це пов'язано з тим, що в ході вибору цілей різного рівня конкретизації суб'єкт прогнозування змушений враховувати проблемні стани соціального об'єкта, оскільки саме вони виступають як первинні цілі. Особливості нормативного прогнозування полягають у тому, що його процедура пов'язана з визначенням абсолютного та відносного оптимуму за попередньо розробленими критеріями

та побудовою відповідних нормативних прогнозних моделей; в їх обговоренні різними методами для доопрацювання та підтвердження правильності.

Найчастіше використовуваний метод при цілепокладанні опитування експертів. Саме тому нормативний підхід у соціальному прогнозуванні має поєднуватися з пошуковим, щоб уникнути односторонності оцінок. Методи нормативного прогнозу збігаються з методами пошукового – екстраполяція, метод аналогій та інше. Багато в чому відмінності між двома типами прогнозів полягають лише у логіці їх побудови. Логіка нормативного прогнозу – це не просто екстраполяція в майбутнє, а оптимізація – вибір найкращого з можливих значень даних за критеріями, заздалегідь заданими цілепокладанням.

Необхідно зазначити, що нормативний підхід відноситься до побудови прогнозів, націлених не тільки на задоволення потреб попиту та споживання, а й на побудову цілей різного рівня конкретизації всіх явищ та процесів соціальної сфери, що піддаються соціоінженерній діяльності у рамках соціального управління. У результаті реалізації нормативного підходу здійснюється, по-перше, цілепокладання; і, по-друге, планування, програмування поточних рішень, дозволяють досягти розроблених цілей, зберігаючи у своїй черговість їх досягнення. Цілепокладання - це сукупність процесів цілеформування, в який включені не тільки процес висування цілей, а й їх черговість, методи реалізації. Так як процес висування цілей, їх досягнення, переосмислення цінностей, зміна потреб та інших складових механізму мети мети перманентний, то й саме мету - безперервно. Для спрощення процесу цілепокладання традиційно його розбивають на два етапи: цілеутворення та цілі-реалізацію. Процес вироблення цільових рішень полягає у визначенні доцільності, яка є необхідною умовою висування цілі; при цьому доцільність є необхідною, але не достатньою передумовою. Достатніми умовами досягнення цілей є цілеспрямованість та цілеспрямованість, які фіксують усвідомлення відповідних потреб та запитів соціальних об'єктів різних рівнів. У ході висування цілей соціальний інженер або технолог стикається з низкою труднощів: 1) що ж вибирати - ціль високу або ціль реальну; 2) що є метою - ціль бажана або мета здійсненна; 3) яким чином цілі слідують одна одною, як побудувати ієрархічну структуру цілей, коли він абстрактну високу і часом недосяжну мету наблизити?

Характер та особливості соціальної мети полягають у тому, що вона, по-перше, передбачає бажані результати впровадження тих чи інших рішень на різних рівнях конкретизації; і по-друге, це специфічний різновид соціальної активності людини та суспільства. Шляхи задоволення потреб називаються цілеутворенням. Процес цілеутворення завершується цільовим рішенням. Усі ці стадії називаються цілеформуванням. Наступна стадія вироблення цілей – це целереалізація, яка складається з цілездійснення та ціледосягнення. Але при цьому передбачається, що цілі вже визначені. З іншого боку, завдання нормативного прогнозу саме у висуванні та виборі цілей. Таким чином, коло – вибір цілей та визначення шляхів їх досягнення замикається. Для вирішення цих проблем і існує пошуковий прогноз: аналіз та діагностика існуючих чи

існуючих тенденцій, виявлення перспективних проблем. При цьому як бажана мета вибирають "найкращу з можливого" (оптимальну).

Допомогти у розмиканні кола першочерговості цілей також може їхня класифікація, яка покликана вирішувати проблему висування цілей та їхню ієрархізацію в ході здійснення цільового прогнозу. У ході цілепокладання типологізують та класифікують цілі за різними критеріями, що дозволяє простіше вирішувати проблеми методології цільового прогнозу. Так як мета не існує без проблем, то класифікувати соціальні цілі можна за багатокритеріальним типом так само, як і проблеми, наприклад:

- за перспективністю мети можна поділити на ближню та дальню;
- за фінальністю – на проміжну та кінцеву;
- за характером прояви – на ціль як і мета як самоціль;
- за призначенням – на функціональну та предметну.

Типологізація так само подібна: 1) глобальні, регіональні, локальні; 2) реальні та ілюзорні; 3) ціль, кінцева мета і самоціль і т. д.

Ідеал - подумки сконструйований образ бажаного майбутнього, система уявлень про досконалий устрій, сукупність вищих цінностей. Як правило, ідеал – це головний мотив діяльності. Ідеал - особливе значення у висуванні кінцевої мети, пов'язаний з процесом ідеалізації - уявне конструювання понять про об'єкти, що не існують в реальності, але до реалізації яких можна і повинно прагнути.

Оптимум - сукупність найбільш сприятливих умов, найкращих із варіантів вирішення задачі або шляхи досягнення мети. Оптимум набуває особливого значення в практичних передпланових розробках при науковому обґрунтуванні управлінських рішень, інструментом якого є вибір найкращого варіанту з можливих.

Норма - особливий різновид шаблону - стереотипу свідомості та поведінки, обов'язковий для всіх стандарт, зразок, який є одиницею відліку для порівняння, для визначення рівня розвитку або досягнення. Норма – це мета, спрямована на усвідомлення та поведінку всього суспільства до відповідних встановлених норм. Нормалізація – інструмент упорядкування соціальних процесів та явищ таким чином, щоб вони найбільшою мірою відповідали встановленим нормам або бажаному положенню.

Таким чином, здійснюється поділ абсолютної мети та оптимальної, яка є конкретним ідеалом, і його уточнення – відносний оптимум. Для систематизації соціальних цілей обов'язково необхідно виявити кінцеву мету чи самоціль, хоча глобального масштабу висування самоцілі дуже утруднено. Вони не завжди збігаються з ідеалом. Кінцева ціль і самоціль визначають шляхи досягнення мети-ідеалу, тобто є вирішенням цілей нижчого рівня. Кінцева ціль або самоціль, а також цілі нижчих рівнів утворюють дерево цілей. Побудова такого дерева цілей спрямовано дезагрегацію, т. е. встановлення порядку, черговості досягнення цілей; отримання цілей попередніх рівнів, і навіть виявлення перспективних цілей і проблем. Таким чином, "дерево цілей" складається з: вершини дерева - це мета-ідеал, середніх рівнів - різні сторони оптимуму нижнього рівня - вирішення конкретних проблем - норм-цілей. При цьому в

структурі дерева укладено механізм досягнення цих проблем-цілей. У результаті нормативної розробки соціального прогнозу обов'язковою ланкою входить етап визначення можливих шляхів досягнення мети.

Методи прогнозування цільових ситуацій. Прогнозування цільових ситуацій схоже з прогнозуванням проблемних ситуацій.

Методичні риси здійснення цільового прогнозу характерні як пошукових прогнозів, так нормативних. До них належать: 1) розробка програми дослідження; 2) формалізація об'єкта дослідження, таким чином, щоб він піддавався кількісним оцінкам діагностичного, аналітичного та прогнозного характеру; 3) перетворення вихідних даних; 4) інтерпретація одержаних результатів.

Нормативний метод соціального прогнозування застосовується зазвичай у різних поєднаннях зі статистичними, балансовими, програмно-цільовими та ін. методами спрямований на створення планових нормативних характеристик, які відображають бажані рівні задоволення різних суспільних, соціально-групових, особистісних потреб. Таким чином, мета входить у механізм соціальної активності особистості, групи та суспільства. Саме поєднання загальнонаукових, суміжних методів побудови моделей цільового прогнозування дозволяє збільшити ступінь верифікації альтернатив образів майбутнього, пов'язаних із вибором цілей та шляхів їх досягнення. Статистичні, математичні та балансові методи підвищують можливість врівноважити об'єктивні та суб'єктивні особливості існування та функціонування соціального прогнозу в його динаміці та статиці. В результаті таких методів з'являється прогноз, який досить точно, з більшою ймовірністю відповідає конкретному образу бажаного майбутнього та описує його структуру та властивості. При застосуванні міждисциплінарних методів прогнозування необхідно враховувати вплив випадкових впливів як із боку довкілля соціального прогнозування, і із боку внутрішніх трансформацій об'єкта.

Для створення цільових прогнозів застосовується дискретно-цільовий підхід. Як об'єкт прогнозування розглядається цільова ситуація, тобто вибір мети пов'язаний з досягненням низки інших цілей. Цільова ситуація – це така сукупність відносин між необхідністю та неможливістю виникнення та розвитку суспільних процесів, виникнення якої дуже бажане. З іншого боку, цільова ситуація – сукупність цільових станів, можливі шляхи досягнення яких становлять предмет дослідження, тобто аналізу, діагнозу, пошукового та нормативного прогнозу, де мета – це образ бажаного майбутнього, що передбачає результат діяльності, і який визначений сьогоднішньою діяльністю. Тому цільова ситуація – це сукупність цілей, можливі шляхи досягнення яких є предметом цільового прогнозу.

На відміну від пошукового нормативний прогноз передбачає методи схематичного моделювання (сценарний, мережевий, аналоговий і т. д., а також опитування експертів). При цьому, звичайно ж, необхідний облік прогнозного фону. Далі для пошукового прогнозу здійснюється проблемний аналіз, для нормативного цільового аналізу, виявлення перспективних цілей.

Для цільових прогнозів основним методом прогнозування є опитування, і один з його різновидів – контент-аналіз. Менш поширеним є метод схематичного моделювання. Для цільових прогнозів, як і пошукових необхідний, облік прогнозного фону. Відмінністю його застосування для даного типу прогнозування є той факт, що для пошукових прогнозів дані прогнозного фону дають велику інформацію, яка дозволяє підвищити ступінь верифікації прогнозу; а для нормативних прогнозів дані прогнозного тла обмежують вибір мети.

Цільовий підхід виявляє черговість висунування мети та виявляє перспективну мету. Можна визначити три різновиди цільових ситуацій: - ідеальна; оптимальна; нормальна.

Їм відповідають процеси ідеалізації, оптимізації та нормалізації, тобто уявне конструювання бажаного майбутнього, прообрази яких є в теперішньому.

Тема 9-10. Суть соціального проектування.

1. Проектування як форма наукового передбачення і соціального управління. Складові процесу проектування.
2. Історія виникнення соціального проектування.
3. Соціальне проектування як соціальна технологія.
4. Види соціального проектування.

Проектування як форма наукового передбачення та соціального управління. На сучасному етапі під впливом процесу демократизації, досягнень науково-технічної революції, активізації інтелектуального потенціалу у єдності із соціальним прогресом у всіх сферах суспільного життя відбуваються глибокі якісні зміни. Вони серйозно впливають на всю систему суспільних відносин, формування суспільного світогляду, зміну психології та мислення в душі прискорення та входження в ринок. В дію вступають нові економічні, політичні, науково-технічні та інші чинники. Їхня роль у міру освоєння ринкових тенденцій, входження в інформаційний простір зростатиме.

В останні десятиліття мінливість світу набуває все більшої штучної підтримки та оформлення. Інтенсифікація змін вийшла рівень перебудови структур. Питання про наявність чи відсутність майбутнього, про "прокидання себе у майбутнє", питання проектування багатьом перестав носити праздно-розвлекательний характер абстрактної від практики абстракції і став жорстким вимогою виживання і відтворення. Проектування набуває характеру виробництва, хоча ні зовнішні, ні внутрішні підстави для цього ще не вироблені. Багатопроектність в умовах значної вичерпаності натуральних ресурсів, активності перерозподілу впливів призводить до ситуацій встановлення силових відносин, до конкурентності проектів, що загострюється та підноситься до боротьби смислів (цілей) або (і) до ситуацій становлення нових типів кооперативності, взаємопідтримуючих політик, співіснування у "паралельних" соціально-економічних просторах. І те, й інше потребує нових меж та змісту ідеологізації, концептуалізації життєдіяльності. На відміну від

пов'язаного з нею конструювання, орієнтацію саме на отримання певного типу вигод і на зміну проблемної ситуації, проєктивна діяльність необхідно виводить себе у сферу соціально-філософських оцінок та обґрунтувань, і, навпаки, □ є визначальним ядром у русі багатьох реальностей, звичних як об'єктів філософського дослідження. Дедалі більше визначаючись, на відміну інженерії, як пов'язані з ідеальним побудовою майбутнього об'єкта, як засіб конкретизації цілей, проєктування виступає каталізатором процесів технізації і тоталізації ідеального, емпіричної діяльнісної основою раціоналізації і відтворення цих процесів. З цих позицій по-новому можуть ставитися питання осмислення місця людини в техніко-орієнтованих просторах, проблеми освоєності людиною створених нею засобів і парадигм подальшого розвитку. Виходячи із сказаного, перестають бути предметами лише спеціальної методології та практики, починають вимагати гранично узагальненого філософсько-методологічного аналізу питання, пов'язані з освоєнням проєктування, його вибудовуванням, нормуванням, рефлексією та забезпеченням.

Задаючи досить широкі рамки обговорення феномена проєктування, можна пов'язувати його з переведенням природного в штучне. Торкаючись періоду виділення та оформлення проєктування саме в рамках спеціально усвідомлюваних та вибудовуваних діяльностей, які здійснюють зазначений переклад природного в штучне на різних підставах, неминуче змушені звернутися до таких діяльнісних феноменів, як конструювання, планування (у тому числі соціальне) у її сценарних та прогнозних елементах .

Складові процесу проєктування. У рамках соціоінженерної діяльності, спрямованої, перш за все, на розробку, створення та застосування нових засобів та способів діяльності, проєктивні елементи виступають спочатку як внутрішньо службові, як обмежені завданням уточнення технічного завдання, що відтворює вимоги до структурно-функціональних характеристик об'єкта відомого типу, та завданням напями дій щодо "доведення" виробу до експлуатаційних вимог. Переведення природного в штучне виступає тут як перетворення, головним чином, на основі природного - як пов'язане з можливостями зовнішньої співорганізації "речей" та дій над ними на основі природних закономірностей. При цьому об'єкт впливу, як і результат, як і сама дія, постають досить ізольованими, відокремленими навіть зовнішнім чином. При цьому прихована тут ідеальна дія прямо пов'язана з натуральним перетворенням, його виразом-відображенням. А натуральне перетворення з природними властивостями процесів певного типу.

У рамках цього підходу проєктування знання, що являє собою синтез, "злиття" предметного та операційного знання, отримує в науці опору для посилення своєї предметної складової. У той же час операційна складова носить характер випадкової, що витягується стихійно з індивідуального досвіду проєктувальника.

Подальший розгляд проєктування на основі переважно предметного знання у зв'язку "наука-проєктування-виробництво" все більше переносить акценти в підставах проєктування у бік наукових джерел, у співвіднесення з рухом предметності науки, що ускладнюється.

Таким чином, реалізується шлях від реальної природи до теоретичних моделей, одержуваних через відокремлення та узагальнення по відношенню до деяких умов, і від цього узагальнення до реальності, що формується людськими руками. Причому цьому формуванню повинні передувати саме ті практичні моделі (проекти нових об'єктів, що не існували раніше), які можна називати штучно-технічними (на відміну від природних об'єктів, створених природою). Створення практичних моделей виступає як переклад узагальнених тверджень на мову практики (мова конкретних застосувань). Воно постає як проектування ситуацій, котрим справедливі відповідні узагальнені твердження.

При цьому в пізнанні природничо-наукового типу створена модель або гіпотетична схема абстрактних об'єктів у вибраній картині світу адаптується до емпіричного матеріалу за допомогою даних вимірювань та експериментів, пов'язаних з реальними об'єктами, маючи на увазі їх адекватне відображення. Звичайно, певна конструктивізація дійсності через абстракцію ототожнення, ідеалізацію, абсолютизацію відбувається усередині змісту самої науково-пізнавальної діяльності, її будови. Відбувається оперування з ідеальними об'єктами, які виступають як нові знання конструктивного характеру. У сучасній науці здійснюється підхід до теоретичних об'єктів не як до ідеальних сутностей, що споглядаються, а як до інженерних конструкцій, що проявляється і в побудові, конструюванні нових теоретичних образів.

Тут зовсім не задається зміст власне проектування знання на відміну від знання, що використовується всередині проектування. Наукоцентристський підхід до проектування зовсім не виключає натуралістичності "виробничо-орієнтованого", а лише доповнює його метафізичною схемою, що і проявляється в орієнтації на вироблення проектувального знання як наукового знання "модельного" типу. Проектований об'єкт залишається ніби відомим, нехай і "неточно", а проектування та проектування знання розчиненим всередині інженерії та наукового знання. Розбіжність реалізованого модельного уявлення з дійсними умовами та способами дії намагаються ліквідувати за допомогою розширення процесу впровадження і через вдосконалення організації проектування праці та виробництва, що набуває у своїй схематизації (на основі "системотехніки", "теорії нововведень" та ін) настільки ж метафізичний характер. Перетворення природного на штучне, як і раніше, лежить тут у натуральному, предметно-практичному шарі, ґрунтуючись на схематизації та моделюванні природного, заданого у своїй об'єктності і безперечно, і ізольовано, відокремлено.

Щодо цього характерними є також прогнозування та планування (особливо у соціальній сфері). Зв'язувані з подібним же "перекиданням" в реальність готової моделі відомого об'єкта, вони можуть бути успішно реалізованими лише за умови обмеження кількості та якості зв'язків створюваного об'єкта та за його достатньої внутрішньої простоти, наближеності до монопроцесного. Лише по відношенню і в межах так обособлюваних, об'єктів, що ізолюються в жорсткій механістичній структурі, і було можливим здійснення вищезгаданої парадигми, наприклад, у державному проектуванні в нашій країні.

Рух практики проектування у бік ускладнення об'єктів, що піддаються проектуванню, ускладнення залучених до проектного дослідження внутрішніх та зовнішніх зв'язків, поширення проектування на нові типи об'єктів призводить до таких наслідків, як неможливість роздільного здійснення проектування та впровадження, "розмивання кордонів об'єкта", відсутність початкових чітких вимог не тільки до структури та функціонування, а й до природи та призначення об'єкта.

Справа ще й у тому, що проектування виявляється в ситуації, коли об'єкта до початку процесу пізнання не просто немає в натуральному плані як такого ж чи подібного (відсутність прототипу). Його немає спочатку в певному вигляді і в ідеальному просторі.

Перехід від природного до штучного, активна перетворювальна дія на "об'єкт" переходить вже в простір ідеального, а дослідженню піддається процес розгортання ідеї майбутнього об'єкта. Проектувальник формує для себе об'єкт пізнання через ряд наближень, кожне з яких фіксує певний ступінь розгортання ідеї проектованого артефакту. "Гіпотетична схема" у разі не адаптується, а конструюється. Знання постає як конструктивний елемент створення чергового наближення до артефакту. А аналогом експериментально-виміральної процедури природознавства буде цілеспрямована діяльність проектувальника - праксеологічна програма, дотримуючись якої створюється об'єкт дослідження. Як такого фігурує не майбутній об'єкт, артефакт, але в кожному з етапів його представлятиме квазиартефакт.

Спроби побудувати альтернативу даному підходу в теорії та практиці проектування пов'язані з акцентами на осмисленні нетрадиційності нових типів об'єктів, на розширенні уявлень про старі, традиційні об'єкти. За включенням на розгляд більшої кількості факторів на різних рівнях, нових зв'язків та їх організації тут намагаються виявити – у найпоширенішій реальності проектування – нова основа для аналізу та синтезу проектної діяльності.

Але в рамках "природничо-наукового" підходу, при спробах розсуду природної підстави розгортання проектування, подібні побудови виступають як інтерпретаційні, недостатньо обґрунтовані та потребують підбиття додаткової "емпіричної" аргументації (наприклад, історичного характеру). При послідовному підході це призводить до спроб розгляду природного руху проектування в соціальному об'єкті, з одного боку, і внесення штучних, власне проєктивних установок на розгляд самого соціального об'єкта – з іншого. При цьому в проектуванні як у процесі конкретизації цілей розкривається, з одного боку, взаємодія та взаємна детермінація цілей та засобів, маючи на увазі орієнтацію не лише на наявні кошти. З іншого боку, відображається діалектика безпосередньої спрямованості та ціннісно-орієнтуючої ролі проектування, яка при домінуванні тієї чи іншої сторони призводить до перевстановлень та уточнень або в області коштів у їх співвіднесеності з цілями, або в галузі цінностей у їх взаємозумовленості з цілями у практиці завтрашнього дня .

Саме у вигляді вільного вибудовування цілей із себе як завдання майстерно реалізованої, творчої, "підприємницької" у широкому значенні цього сучасного нам слова виступає проектне на наступному, "відродження" етапі. З

дій з освоєння цільового, у зв'язку з появою при реалізації цілей нових засобів та усвідомленням важливості, значущості цих засобів самих по собі, виділяється (проекується) можливість та установка на дії з освоєння коштового (технічні, науково-технічні та подібні до них орієнтації, підходи) для наступних етапів.

Виступаючи як розкриття штучно-технічних можливостей, як освоєння засобового рівня та можливостей передачі його в масове виробництво та у відповідні йому способи організації життя і самого мислення, наступні етапи впливали на розширення продуктивних можливостей, на штучне розширення продуктно-речового складу навколишньої реальності та способів споживання.

Сучасна ситуація в певному сенсі як би повторює вихідну, переводячи центр уваги практики і мислення на розгляд можливостей споживання та його способів, забезпечення споживання в цілому та його інтенсифікації, ставлячи людину всередину нового типу природності, на рівні в основному світу штучних продуктів, розмиваючи межі між частковою людиною як продуктом технізованої реальності та іншими її продуктами, наслідками людської праці. У раціоналізованому ж свідомості проєктувальників-професіоналів, політиків і управлінців проєктні інтенції розгортаються на схеми відтворення цілісності із залученням всіх елементів структури діяльнісних просторів, що проєктуються. Залежно від акцентів у проєктуванні на той чи інший елемент структури, проєкти можуть виступати по відношенню один до одного як конкуруючі, конфронтаційні або "паралельні", "екологізовані". Проєктування постає як спроба подолання натуралізму нової концепції технічного походження, розкриваючи і розгортаючи саме штучну природу сучасної і реальної реальності.

Історія виникнення соціального проєктування. Перші елементи проєктування з'явилися на зорі суспільства. Спочатку це були прості роздуми, що передували ухваленню будь-якого управлінського рішення, потім у систему проєктування увійшли теоретичні дослідження та конструкторські розробки. В даний час проєктування стало важливою галуззю людського знання щодо самостійним етапом процесу створення нових або зміни вже діючих соціальних систем і процесів, що сполучною ланкою між дослідженнями і виробництвом. align="justify"> Проєктування, таким чином, з одного боку, є завершальною стадією дослідницьких операцій, з іншого - початковим етапом практичного виробництва спроектованих систем.

Соціальне проєктування також має велику історію. Перші спроби аналізу організованої, цілеспрямованої діяльності знаходимо у роботах філософів Стародавнього Китаю та Індії, у працях Демокріта та Платона, Аристотеля та Лукреція Кара. Багато цікавих думок щодо проблем проєктування висловили Джордано Бруно, Томас Мор, Томмазо Кампанелла. Ідеальні моделі майбутнього розробляли А. Сен-Сімон, Ш. Фур'є, Р. Оуен, великі російські просвітителі XVIII ст. М. В. Ломоносов та А. Н. Радищев, революційні демократи А. І. Герцен, В. Г. Белінський, Н. Г. Чернишевський. Тому важко погодитися з думками І. М. Попової, В. Г. Горохова, що проєктування з'явилося на початку XX століття, В. Я. Дубровського та Г. П. Щедровицького, які

стверджують, що донедавна об'єктами проектування були лише технічні системи, А. Н. Ерофайлова, який вважає, що процес проектування пов'язаний лише з матеріальними формами діяльності. Численні моделі як абстрактні поняття, так і комунікати розробляються вже тисячі років, проте не всі вони були науковими, реальними, обґрунтованими, здійсненими.

Слід особливо наголосити, що соціальне проектування до певного часу було ненауковим. Відсутність наукової теорії соціального розвитку, спеціальної методології, методики та практики призводила здебільшого до створення утопічних моделей. З кінця XIX століття у проєктивній діяльності зростає роль людського чинника, людей, озброєних науковими знаннями та технікою. І незважаючи на це, соціальне проектування у доіндустріальному суспільстві ненаукове. Менеджери, використовуючи електронно-обчислювальну техніку, застосовуючи нові засоби організаційно-технічного характеру, були здатні розробити модель майбутнього підприємства, об'єднання, галузі, але з змогли наукової основі проектувати розвиток суспільства загалом. Проекти постіндустріального, технотронного та інших товариств є науковими, здійсненими та спрямовані на збереження та зміцнення існуючого ладу.

Ще на початку XX століття відомий представник неокантіанства Р. Ріккерт писав: "Якби закони історії існували, тоді історія змогла б не тільки пояснити минуле, а й передбачати майбутнє" [3].

Такий підхід не зазнав істотних змін і зараз. "Люди, - стверджує Р. Арон, - ніколи не знали історії, яку вони творили, і немає причин думати, що вони знають її зараз. Жоден технічний експерт не може створити суспільство майбутнього, його створення - справа всього людства; яким же це суспільство буде передбачити неможливо" [2].

Прискорення соціально-економічного розвитку суспільства, перетворення стилю роботи та мислення людей, демократизація суспільного життя, впровадження нового господарського механізму вимагають вирішення цілого комплексу проблем в економічній, соціальній, політичній сферах, сфері духовного життя.

Одним із найбільш ефективних інструментів управління оновленням суспільства, активізацією людського фактора методом наукового розподілу майбутнього таким, яким воно найбільше відповідає завданням подальшого просування суспільства шляхом реформування, може стати соціальне проектування. "Наше століття, - писав В. Н. Саратовський, - яке прийнято називати не інакше, як століттям атома і століттям космосу, з не меншою підставою можна назвати і століттям проектування великих систем".

Так, безперечно, у суспільстві діють не динамічні, а статичні закономірності. Однак це не може бути підставою для спотворення ідеї Гегеля про те, що результатом будь-якої історичної дії завжди є щось більше, ніж полягало в меті.

У зв'язку з розвитком сучасної футурології багато західних соціологів змушені визнати можливість проектування щодо перспектив розвитку суспільства. Так, О. Флехтгейм пише: "На противагу ідеалістичної фіксації минулого і на відміну від утопічного прославлення майбутнього

футурологічний підхід розглядає майбутнє як специфічну зміну сьогодення"³³. Ця думка сутнісно спирається на ідею незмінності сутності суспільства, вічності громадських порядків і є запереченням пізнання майбутнього.

Питання про нові форми фундаментально-наукового та організаційно-правового забезпечення управлінських рішень інноваційного характеру стало обговорюватися в радянській суспільствознавчій літературі в 60-ті роки, а з початку 70-х років почали складатися і теоретичні обґрунтування соціального проектування, які продовжують розроблятися в даний час.

Підхід, що розробляється в цих працях, отримав назву "об'єктно-орієнтованого". Особливість цього підходу полягала в тому, що в його рамках недостатньо повно враховувалися соціокультурні аспекти проектування соціальних об'єктів, явищ та процесів. Тому актуалізувався принцип інтеграції знання (локальна соціальна діагностика) із конструктивною дією (вироблення, прийняття та реалізація управлінського рішення). Функцію інтеграції наукового знання з практикою (щонайменше на стадії вироблення варіативних рішень) перебирає прогнозне соціальне проектування, орієнтованих як виявлення "проблемних синдромів" локального, регіонального і соціального характеру, а й виявлення альтернативних зразків їх вирішення.

Пошук нових ефективних методів соціального проектування призвів до появи у країнах "соціальної інженерії". Соціальне проектування у суспільстві складає основні концептуальні теорії у суспільному розвитку, з урахуванням законів, закономірностей і тенденцій виникнення, функціонування та розвитку соціальних систем, наявних об'єктивних умов і суб'єктивних чинників, застосуванням сучасних методів і засобів. Отже, можна досить точно визначити результати проектної суб'єктивної діяльності, розробити систему заходів, необхідні отримання кінцевого наміченого результату. На основі такого підходу розвивалася проблемноорієнтована методологія у соціальному проектуванні. Відповідний такий методології підхід пошукового і нормативного прогнозування і проектування спирається на напрям науково-дослідних робіт, що склався на Заході, званий соціологією соціальних проблем (П. Хортон, Дж. Леслі, Р. Старк, М. Маккі, Я. Робертсон та ін.). Особливий інтерес у нашому випадку представляють елементи "проблемного ходу" у розумінні завдань соціального проектування, що трактується як складова процесу управління суспільним розвитком. Така проблема все частіше виникає у зв'язку із необхідністю оцінки соціальних наслідків від реалізації різноманітних науково-технічних програм та проектів. Подібні ідеї висунуті такими теоретиками прогнозного проектування, як Ф. Полак, Г. Берже, Б. де Жувенель, Г. Х'юберт, Г. Глен, Ф. Каст, Д. Д. Розенцвейг, М. Соорос та ін. науковий рух за управлінням соціальним майбутнім людей, у межах якого ними розглядаються або проблеми цивілізаційного світу, або глобальні проблеми в інтерпретації соціологів Заходу.

За свідченням англійського соціолога Б. Х'юберта, у 50-ті – 60-ті роки майбутнє суспільства почало розглядатися як створюване людиною, а не детермінований стан, який потрібно лише передбачати. У своїх працях він описав феномен самоздійснення та саморуйнування соціальних прогнозів та

проектів, що стимулювало розвиток нормативного підходу у соціальному проектуванні.

Автор двотомної праці "Образ майбутнього" Ф. Полак висунув твердження, що соціологічна наука має зробити одним зі своїх найважливіших напрямів – створення образів майбутнього, які мають спрямовувати культурні інновації. Подібні положення розвивав у своїх роботах Г. Бурже. Він стверджував, що майбутнє слід розглядати не як щось уже вирішене і поступово розкривається нам, а як те, що має бути створене. Важливість розробки позитивних образів майбутнього разом із виявленням можливих напрямів розвитку наголошував Б. де Жувенель. На його думку, необхідно не тільки передбачити ймовірне майбутнє, а й вказати шляхи його досягнення. Цей підхід дав розвиток ідеї соціального проектування, що трактується як створення альтернативних образів майбутнього та шляхів їхнього досягнення.

Тема 11-12. Сучасні парадигми світових соціальних проектів

1. Світова проблематика як методологічна основа соціального проектування.
2. Історія створення та роботи Римського клубу.
3. Доповіді та проекти Римського клубу.
4. Специфіка проектів глобального розвитку.
5. Проект моделей світового порядку.

Світова проблематика як методологічна основа соціального проектування. Усвідомлення глобальності змін, що відбуваються в світі, зіткнення з негативними наслідками некерованого економічного зростання, що нерідко веде до руйнування довкілля людини і вичерпання природних ресурсів, факт розриву, що поглиблюється, між розвиненими країнами, що розвиваються, де мільйони людей перебувають на межі голодного існування, констатація реальної загрози над людством внаслідок наявності величезних запасів ядерної та бактеріологічної зброї, терористичні акти та численні конфлікти, що супроводжуються людськими жертвами, □ все це спонукало вчених та розсудливих політиків до пошуку нових організаційних форм, які могли б послужити основою для наукових досліджень глобальних проблем з метою їхнього подальшого вирішення .

Виконані в рамках Римського клубу дослідні проекти ґрунтуються на наступних ідеях. По-перше, використання системного підходу до комплексних світових проблем, тобто уявлення про постійне зростання взаємозв'язків між націями, країнами, державами в єдиній планетарній системі. По-друге, акцентування уваги на довгострокових перспективах розвитку людства. По-третє, розуміння складної взаємодії між науково-технічними, соціально-економічними, політичними, екологічними та культурними проблемами, для позначення яких Римський клуб запровадив поняття "глобальна проблематика".

Виходячи з цих ідей, у різних доповідях Римському клубу робилися зусилля з осмислення труднощів людства та розкриття причин виникнення кризових ситуацій. При цьому, незважаючи на усунення акцентів з дослідження

зовнішніх меж зростання (фізичного оточення, екологічних параметрів) на вивчення внутрішніх меж (людського фактора, моральних цінностей), з розгляду динаміки глобальних змін загалом на розкриття їх наслідків у тих чи інших регіонах світу, витримувалася загальна лінія дослідження, що полягає в аналізі стану світової системи та її поведінки в перспективному плані, констатації глобальних проблем та протиріч життя та пошуку можливих шляхів та засобів їх вирішення.

У всіх доповідях йдеться про кризу людства. Кризи - не нове явище для людської цивілізації. Вони неодноразово виникали в історії людства і так чи інакше отримували дозвіл. Досі вважалося, що кризи можуть бути розв'язані за допомогою сучасних досягнень науково-технічного прогресу. Та це дійсно мало місце у попередні сторіччя.

У другій половині ХХ століття ситуація суттєво змінилася. Стає все очевиднішим, що науково-технічний прогрес сприяє вирішенню одних кризових ситуацій і породжує інші, ще гостріші і загрожують далекосяжними наслідками. Сучасні кризи відрізняються від попередніх своїми масштабами та негативними наслідками.

Якщо протягом попередніх століть науково-технічний прогрес сприяв розв'язанню труднощів і проблем, що виникали від недостатнього пізнання людиною таємниць природи, то нині успіхи у сфері пізнання та перетворення світу ведуть до виникнення таких глобальних криз, що загрожують життю Землі. Підкорення природи обертається серйозними небезпеками.

Досі людство вирішувало територіальні, соціально-економічні та політичні проблеми з позиції сили, що призводило до збройних зіткнень та воєн. Сьогодні цей шлях загрожує ядерною катастрофою та загибеллю всього живого на Землі.

Сучасна глобальна криза людства значною мірою обумовлена традиційною концепцією прогресу, що робить ставку на силу, панування, перевагу, кількісні показники зростання. Вихід із кризи лежить на шляхах нового мислення, що переглядає ставлення людини до світу. Перспектива розвитку людства повинна співвідноситися не з безмежним зростанням, що досягається будь-якою ціною, а з підвищенням якості життя, раціональним природокористуванням і розумним вирішенням проблем з урахуванням загальнолюдських цінностей, що передбачають моральне ставлення людини до природи, суспільства, інших людей і самого себе.

При цьому необхідно відзначити, що має місце якесь самогенерування кризи. Не випадково якісь локальні конфлікти та обурення негайно резонують з іншими, даючи несподіваний глобальний ефект, досягаючи центрів впливу, значною мірою паралізуючи здатність влади керувати подіями та приймати коректні рішення. Подібна ситуація характерна для кризи, яка характеризується, якщо говорити мовою математики, принциповою нелінійністю всіх процесів. Як відомо, у нелінійних процесах з'являється далекодіюча кореляція. Перехід у нерівноважний стан пробуджує і встановлює когерентність, зовсім далеку від їхньої поведінки в рівноважних умовах.

Сучасний стан в Україні дозволяє зробити висновок, що держава потрапила до ситуації стратегічної нестабільності. Йдеться про якусь системну

кризу, яка зачіпає не окремі приватні сфери – економіку, політику, культуру, – ні, нині перебуває в кризі соціум загалом. При цьому, наша загальнонаціональна криза протікає на тлі глобальної, загальносвітової нестабільної ситуації. Інакше кажучи, дестабілізуючі чинники явно перевищують можливості національних систем управління. Тому будь-які спроби національної системи управління стабілізувати ситуацію ні до чого не призводять.

Таке бачення кризи людської цивілізації відбито у багатьох дослідницьких проектах Римського клубу. Їх автори вносять уточнення в кількісні та якісні характеристики глобальних проблем та кризових ситуацій, пропонують своє розуміння стратегії розвитку світу та його регіонів.

Історія створення та роботи Римського клубу. Римський клуб – міжнародна неурядова організація, створена 1968 року. Навесні 1968 року італійський економіст, громадський діяч і бізнесмен, член керівництва фірми "Фіат" і віцепрезидент компанії "Оліветті" Ауреліо Печчеї розіслав запрошення 30 відомим європейським вченим та представникам ділового світу для участі в обговоренні низки проблем.

6–7 квітня 1968 року у Римі у давній Національній академії відбулася зустріч запрошених, де розгорнулися дискусії з найбільш актуальним проблемам сучасності. Учасники зустрічі, які підтримали ідею створення міжнародної організації, що отримала назву Римський клуб, зібралися потім для обміну думками, в ході якого були визначені організаційна структура та цілі його діяльності. Організація набула статусу неурядової, не пов'язаної з політичними партіями, класами, існуючими формами ідеології; її члени виступають в особистій якості, не представляючи інтереси будь-якої групи чи країни. Застережено, що Римський клуб не повинен мати постійного бюджету, що обмежує свободу дій. Було визнано доцільним обмежити чисельний склад Римського клубу в межах 100 осіб, щоб уникнути труднощів, які можуть виникнути у взаємодії між його членами. Керівництво, організаційна та координаційна діяльність у проміжках між щорічними зборами членів клубу доручена президенту та виконавчому комітету.

Ці організаційні принципи і були покладені в основу теоретичної та практичної діяльності Римського клубу, спрямованої на вироблення відповідної тактики та стратегії вирішення проблем, що стоять перед сучасним світом.

Члени Римського клубу офіційно не представляють інтереси будь-якої країни. Римський клуб зареєстровано у Швейцарії (кантон Женева). Діяльність Римського клубу спрямована на проведення досліджень глобальних проблем сучасності. За свідченням одного з президентів Римського клубу, його метою є "виявлення правильного розуміння труднощів, що стоять перед людством, та сприяння у прийнятті нових установок та стратегічних напрямків, здатних протистояти нинішньому становищу".

Римський клуб немає чіткої структури. У Римський клуб входить до 100 відомих представників ділових кіл, політичних та громадських діячів з 52 країн Європи, Азії та Америки, а також з деяких країн Африки, що розвиваються. Є 27 національних асоціацій.

У 1989 році в СРСР була утворена радянська асоціація сприяння Римському клубу, в рамках якої здійснювалася координаційна діяльність вчених, політичних та громадських діячів щодо дослідження глобальних проблем сучасності.

З 1968 по 1990 рік організаційна та координаційна діяльність Римського клубу здійснювалася Виконавчим комітетом.

До складу Виконавчого комітету входили: Г. Тимман (Швейцарія) – радник із проблем управління та член керівництва фірми «Нестле»; Е. Пестель (Німеччина) – міністр науки та культури землі Нижня Саксонія; С. Окіта (Японія) – директор дослідницького центру Токіо; В. Ургіді (Мексика) – голова мексиканського коледжу аспірантської освіти; М. Герньє (Франція) – інспектор національної економіки Франції. У 1990 році виконавчий комітет перетворено на Раду Римського клубу.

Першим президентом Римського клубу (з 1968 по 1984 рік) був його засновник, італійський економіст, громадський діяч та бізнесмен, член керівництва фірми "Фіат" та віце-президент компанії "Оліветті" Ауреліо Печчеї (1908-1984). Другим президентом Римського клубу з 1984 став французький вчений А. Кінг. Римський клуб не містить адміністративного штату та не має друкованих органів, не має фіксованого бюджету; Основним джерелом фінансування є пожертвування великих монополістичних об'єднань та фондів. Римський клуб статуту не має.

Світова ситуація, що змінилася, і набутий в ході роботи досвід змусили Клуб змістити багато акцентів у своїй діяльності, а саме клуб прийняв парадигму органічного зростання і холистичного розвитку, в тому числі такі положення:

- ♣ розвиток має бути систематичним, багатоаспектним та взаємозалежним, коли жоден елемент системи не може зростати за рахунок інших;
- ♣ гармонійна координація цілей гарантує несуперечність світу;
- ♣ можливість нейтралізації обурювальних елементів у ході розвитку;
- ♣ акцент на якості розвитку, який має бути спрямований на добробут людської особистості;
- ♣ постійне оновлення.

Римський клуб зазнав і деяких організаційних змін – було створено Раду та Виконком. Рада визначає загальні рамки діяльності Клубу та займається організаційними питаннями, Виконком забезпечує організацію поточної роботи. Засновано нову посаду Генерального секретаря, яку обіймає Бертран Шнайдер. Штаб-квартира Клубу перемістилася до Парижа.

Важливий бік діяльності Римського клубу склала робота створених на його підтримку у різних країнах світу національних асоціацій. У 1987 р. у Варшаві був прийнятий Статут асоціацій, і з тих пір офіційним визнанням користуються лише ті, хто підписав його і прийняв на себе певні обов'язки слідувати лінії, що проводиться Римським клубом. Сьогодні на п'яти континентах діє близько 30 асоціацій сприяння Римському клубу.

У січні 1988 р. засідання Виконкому Римського клубу проходило у Москві. Цьому передувало спеціальне прохання Олександра Кінга про розширення

радянської участі в Римському клубі, розглянуте та підтримане тодішнім керівництвом країни. До складу Клубу мали увійти ще два радянські члени, але, на жаль, з різних причин справа застопорилася і не була доведена до кінця. У 1989 р. Радянська асоціація розпочала свою роботу, і нині перетворена на Російську асоціацію, відкриту для всіх зацікавлених представників нових незалежних держав – колишніх республік Союзу. У 1991 р. з'явилася перша доповідь, підготовлена власне Римським клубом, а не за його дорученням – "Перша глобальна революція" (його автори: Олександр Кінг і Бертран Шнайдер), яка дозволила заново розставити пріоритети – розвиток, навколишнє середовище, проблеми управління та освіти, – прояснити цілі, стратегії та плани на майбутнє. Доповідь ця перекладена та видана російською мовою.

Доповіді та проекти Римського клубу. На річній сесії Римського клубу, що відбулася в Берні (Швейцарія) 19-30 червня 1970 року було заслухано виступ одного з найбільших фахівців у галузі теорії управління – Джея Форрестера, який протягом кількох років розробляв методологію дослідження складних динамічних систем. Йому запропонували створити модель глобального розвитку світу. Наприкінці липня цього року у Кембриджі Дж. Форрестер продемонстрував розроблену їм комп'ютерну модель "Світ-2" [9] членам Римського клубу. Після десятиденного обговорення було прийнято рішення розпочати перше дослідження у стінах Массачусетського технологічного інституту під керівництвом молодого вченого Д. Медоуза, на той час мало кому відомого помічника Форрестера. Багатонаціональна група вчених на чолі з Д. Медоузом, дещо змінивши форрестерівську модель, створила комп'ютерну модель "Мир-3", за допомогою якої було розглянуто тенденції розвитку сучасного світу.

Результати цього дослідження опубліковані в США в березні 1972 року у формі першої доповіді Римському клубу під назвою "Межі зростання" [5], що містить результати комп'ютерного моделювання тенденцій розвитку світової системи і згодом свого роду підручником у галузі моделювання глобальних структур і процесів.

Ще до публікації рукописний варіант доповіді був винесений на публічне обговорення, що зумовило швидку реакцію вчених на даний дослідницький проект, виконаний у рамках програми, наміченої Римським клубом, і що ознаменувала собою перший етап у його розвитку.

Межі зростання викликали бурхливу дискусію на Заході, бо експерименти з моделлю "Мир-3", що включають програвання різних варіантів з урахуванням змін і взаємодії таких факторів, як населення земної кулі, виробництво продуктів харчування, природні ресурси, промислове виробництво та навколишнє середовище, розкрили перспективу глобальної катастрофи, якщо людство змінить тенденції свого розвитку. Запобігання світовій катастрофі, згідно з висновками авторів доповіді, можливе лише в тому випадку, якщо негайно буде вжито заходів щодо створення умов "екологічної та економічної стабільності", що дозволяє досягти "стану глобальної рівноваги" у світі.

Робота "Межі зростання" стала однією з найпопулярніших публікацій на Заході. Досить сказати, що після виходу протягом року вона була перекладена

французькою, німецькою, італійською, іспанською, норвезькою, шведською, датською, голландською та японською мовами і отримала звучну характеристику "незаперечної "Біблії" для багатьох людей". У 1974 році було опубліковано об'ємний том висловлювань про роботу групи Д. Медоуза та діяльність Римського клубу, записаний відповідно до попередньої домовленості з А. Печчею одним із західних журналістів у ході бесід із відомими вченими та громадськими діячами країн Заходу. Усе це сприяло популяризації як першого дослідницького проекту Римського клубу, а й самого клубу як організатора.

Група молодих вчених під керівництвом Д. Медоуза досліджувала поведінку глобального світу у тимчасовому інтервалі у 200 років – з 1900 по 2100 рр. Вихідним пунктом аналізу служило припущення, що зміна основних змінних системи, що включають стан промисловості, сільського господарства, народонаселення, не відновлюваних природних ресурсів і забруднення навколишнього середовища, відбувається в рамках існуючих тенденцій розвитку людства. Розрахунки на ЕОМ показали, що в цьому випадку неминуха глобальна криза, оскільки зростання промислового виробництва та народонаселення вступає в суперечність з обмеженістю природних ресурсів і збільшується забрудненням навколишнього середовища, що згубно позначається на здоров'ї людей.

Гіпотеза про виникнення глобальної кризи поставила питання необхідності розгляду поведінки світової системи з попереми́нним припущенням можливості вирішення проблем контролю над зростанням населення і за забрудненням довкілля, підвищенням продуктивності сільського господарства та збереження природних ресурсів. Проте зроблені на комп'ютерній моделі розрахунки показали, що запропоновані рішення ведуть до усунення кризової ситуації. Запобігання світовій катастрофі, згідно з висновками авторів "Межі зростання", можливе лише в тому випадку, якщо буде вжито заходів щодо створення умов економічної та екологічної стабільності, що передбачає здійснення переходу від зростання до глобальної рівноваги. Це глобальне рівновагу має на увазі задоволення основних матеріальних потреб кожної людини і рівні можливості для реалізації його творчого потенціалу.

У 1974 р. була опублікована друга доповідь Римському клубу "Людство біля поворотного пункту" [6], що відображав результати роботи двох груп учених, які проводили дослідження під керівництвом М. Месаровича в Клівленді та Е. Пестеля в Ганновері. Основна увага у доповіді акцентувалася на вивченні світу як системи взаємопов'язаних регіонів з властивими їм особливостями розвитку, що не було властиво комп'ютерній моделі "Меж зростання", в якій світ був представлений як єдине та нерозчленоване на частини ціле. У результаті відтворення різноманітних варіантів з новою глобальною моделлю М. Месарович та Е. Пестель дійшли висновку, що при збереженні існуючих тенденцій світового розвитку неминучі серії регіональних катастроф. Ці катастрофи можуть статися раніше, ніж це припускали вчені на чолі з Д. Медоузом, які на прикладі своєї моделі продемонстрували можливість глобального колапсу в першій половині ХХІ століття.

Стратегія виживання, на думку авторів другої доповіді Римському клубу, полягає над досягненні стану глобального рівноваги, а переході до органічного зростання, т. е. диференційованого розвитку різних частин світової системи, що сприяє збалансованому функціонуванню людства як живого організму.

Друга доповідь Римському клубу отримала не менш суперечливу оцінку в зарубіжній літературі, ніж перша. Одні теоретики розглядали його як "надію та загальний план дії для глобального виживання" [6], інші ж знаходили його навіть "песимістичнішим, ніж перший", вважаючи, що "технічна компетенція авторів математичних розрахунків неадекватна їх самовпевненому вторгнення у складні сфери соціальних наук та людських мотивів" [1]. Разом з тим, незважаючи на продовжені дебати в науковому світі навколо цієї доповіді, що відкрила другий етап в еволюції Римського клубу, ідеї та методи побудови "моделі світової системи", висунуті М. Месаровичем та Е. Пестелем, не тільки отримали відображення в теоретичних дослідженнях, а й використовувалися у практичній діяльності деяких держав.

Концепція "органічного зростання" знайшла, зокрема, відображення у проекті з вивчення відносин між культурою та природним оточенням, розробка якого була здійснена за межами Римського клубу – міжнародною групою вчених з Індонезії, Індії, Японії, Нової Зеландії та США у Південно-Східному центрі досліджень при Гавайському університеті. Що ж до методології побудови комп'ютерної "моделі світової системи", розробленої М. Месаровичем і Еге. Пестелем, частково вона була застосована у практичній діяльності деяких промислових відомств у Єгипті, Венесуелі, Австрії, Індії, Фінляндії.

У третій доповіді "Перегляд міжнародного порядку" (1975) [8], виконаній групою вчених під керівництвом голландського економіста лауреата Нобелівської премії Я. Тінбергена, аналіз стану людства здійснено у плані виявлення гострих контрастів та протиріч у сучасному світі: відзначені відмінності між багатими та бідними країнами, описані зміни, що відбуваються в економіці окремих країн, у торгових та фінансових відносинах між різними державами, зроблено висновок про необхідність здійснення міжнародних реформ з метою забезпечення "гідності та благополуччя кожного".

Автори закликають до створення "нового міжнародного порядку", в рамках якого, на їхню думку, можливий "гуманістичний соціалізм", що сприяє збереженню навколишнього середовища, досягненню загальної рівності, засвоєнню та переробці культурних цінностей людства. Концепція "нового гуманізму" складалася і розвивалася на Заході у 60-70-х роках. на основі ідей про першорядне значення особистих, внутрішніх людських якостей, які забезпечать "революцію свідомості", самовдосконалення людини, що дозволяє трансформувати суспільство, забезпечити подальший розвиток цивілізації. "Новий гуманізм" має на увазі нову філософію життя, що має універсальний революційний характер, здатну ненасильницьким шляхом перетворити суспільство. Ця нова філософія має лягти в основу нового гуманістичного глобального мислення, що об'єднує людство. Власне, цінності, на які

спирається концепція "нового гуманізму", не є новими. Це вічні загальнолюдські цінності, переосмислені з урахуванням глобальної взаємозалежності та глобальної відповідальності людини, включеної до найскладнішої системи "природа – людина – суспільство – людство". З публікацією третьої доповіді відкривається новий етап в еволюції Римського клубу, що характеризується двома особливостями: по-перше, дослідженням широкого спектра глобальних проблем у їх науково-технічних, соціально-економічних та культурних аспектах, що не було характерно для першої та другої доповідей Римського клубу; по-друге, використанням переважно якісного аналізу перспектив розвитку людства.

Четверта доповідь. " За межами століття марнотратів " (1976) [1] відбиває результати дослідження запасів природних ресурсів планети, здійсненого під керівництвом англійського фізика, лауреата Нобелівської премії Д. Габора.

За задумом керівників Римського клубу ця доповідь мала заповнити прогалину, що мала місце на перших двох етапах розвитку цієї організації, яка не приділила належної уваги ролі науки і техніки у вирішенні глобальних проблем, за що, зокрема, робота "Межі зростання" була піддана справедливій критиці багатьма вченими.

Тема 13-14. Організація створення і використання соціальних технологій

1. Особливості освоєння соціальних технологій.
2. Теоретико-методологічні підходи в розкритті суті поняття «Соціальна технологія».
3. Суть сучасних соціальних технологій і особливості їх застосування в сучасному соціальному просторі.
4. Механізми освоєння соціальних технологій: досвід розвинених країн.
5. Нові реалії соціальної технологізації в Україні.

Особливості освоєння соціальних технологій. Соціальна технологія - певний спосіб здійснення соціальної діяльності, суть якої полягає в раціональному розчленуванні процесу цієї діяльності на процедури та операції з їх подальшою координацією та синхронізацією. Отже, соціальна технологія - це чітко відпрацьована за операціями сукупність прийомів, методів і впливів, які застосовують керівник, спеціаліст або орган управління для досягнення в процесі соціального управління поставлених цілей, вирішення різноманітних соціальних проблем.

Соціальні технології розробляються в процесі соціоінженерної діяльності з метою відпрацювання способів та методів створення якісно нових або зміни існуючих соціальних об'єктів та систем, організації соціальних процесів.

На появу соціальних технологій впливає: по-перше, історія та культура суспільства; по-друге, змістовна перспектива суспільства, вироблена на підставі наявних у нього смислообразів історії та культури з урахуванням світового досвіду; по-третє, відкритий простір комунікації, де через певні соціальні групи

та засоби масової інформації йде просування нових форм діяльності у безпосередні стратегічні соціальні проекти та управлінські структури.

Соціальні технології створюють умови для конвенційної соціальної взаємодії, яка займає та охоплює все більшу кількість людей, завдяки його відкритості до минулого, до майбутнього та відкритості людей назустріч один одному. Соціальні технології спрямовані на перетворення нинішнього суспільства на суспільство відкрите: звернене до своєї історії та свого майбутнього, у перспективний простір та придатне для життя середовище. Одне із завдань соціальних технологій – перетворення сучасного суспільства на освічене та захоплене новою перспективою, де створюються позитивні життєві стратегії, що призводять до успіху.

Головним предметом соціальних технологій може бути зміст впливу соціальні процеси у суспільстві. Таким чином, головним інструментом освоєння соціальних технологій може служити знання культурних інтенцій суспільства, його символів, його характерних реакцій на ту чи іншу історичну ситуацію, знання його історіософії, його соціальних переваг, що складаються в перспективу його власного культурного існування. Створення соціальних технологій у такому суспільстві можливе лише у напрямі його внутрішніх потягів, на підставі вивчення та формування його перспективи як певної цілісної галузі культурного простору: релігії, ідеології, міфології, риторики політиків, аналітичних оглядів у мас-медіа, тематичної спрямованості стратегічних досліджень, змісту інституційних та корпоративних планів та програм у галузі стратегічного планування.

Виділяють два типи соціальних технологій: технології соціальної діагностики, де об'єктом алгоритмізації виступають способи визначення стану соціального об'єкта, процесу, відносин, системи та технології реалізації управлінських рішень, основу яких складають способи, методи і т. п. реалізації рішень.

Методика опису соціальних технологій включає, як правило, такі операції та елементи: характеристику цілей, завдань, основних положень та можливостей соціальних технологій; запланований підсумковий стан соціальних об'єктів та систем; перелік (з описом) основних технологічних операцій, способи, умови та послідовність їх застосування; необхідний час; кваліфікацію працівників, які здійснюють впровадження та функціонування соціальних технологій; способи навчання застосування соціальних технологій; додатки, що містять основні документи, форми інформації та інші необхідні реалізації соціальних технологій матеріали.

Найбільшою проблемою будь-якого суспільства є здатність утримувати рівновагу та компроміс між особистими, корпоративними та державними інтересами за умови розносуб'єктної діяльності у напрямку досягнення перспективи. Чим меншими втратами досягається ця рівновага і цей компроміс в умовах, коли кожен окремо, кожна соціальна група, кожен соціальний інститут і держава в цілому намагаються раніше за інших опанувати частину перспективного соціального простору (пошуку ніші, місця, ринку тощо), тим оптимальніше обрано найперспективнішу мету. Таким чином, потрібна не

просто перспективна мета розвитку, а перспектива для всіх і перспектива для всіх не в майбутньому, а перспектива для всіх у кожную хвилину руху до неї.

Стосовно соціальних технологій досить актуально проявляється необхідність виявлення етичної компоненти. Зрозуміло, що хоча соціальні технології і протистоять військовим технологіям і технологіям тиску з позиції сили, вони теж є зброєю. Тому моральна позиція технолога має інструментальний зміст, адже він працює з групами соціального управління, незалежно від їхнього іміджу в суспільстві чи відношення до них влади, якщо їхній вплив співвіднесений з культурно-історичним простором певної території і перебуває всередині перспективи, якщо вони згодні свій вплив поширювати. у просторі відкритої комунікації.

Через війну соціальний інженер, орган управління отримують соціальну технологію, реалізуючи яку, діючи суворо послідовно, виконуючи всі необхідні операції, дотримуючись всі обумовлені технології умови, домагаються заданого (декларованого з метою соціальної технології) результату. Розробкою соціальної технології займаються соціальні служби, як яких виступають соціологічні дослідницькі організації; реалізацією соціальної технології займаються соціальні технологи, насамперед - це великий загін соціологів, які працюють на підприємствах, у фірмах та компаніях.

Необхідно відзначити дві важливі обставини, пов'язані з розробкою та впровадженням соціальних технологій. Перше з них полягає в тому, що через складність і багатофакторність соціальних процесів, лише деякі з них піддаються процесам технологізації. У результаті на сьогоднішній день розроблено незначну кількість соціальних технологій, наприклад, "робота зі працівниками, що звільняються", "управління адаптацією нових працівників", "формування резерву кадрів керівників", "профілактика порушень трудової дисципліни" та деякі інші.

Друга обставина пов'язана також із складністю розробки соціальних технологій та зумовлена відсутністю надійної системи охорони авторських прав інтелектуальної власності у нашій країні. Процес розробки подібних технологій вимагає не тільки значних інтелектуальних зусиль, а й витрат матеріальних, пов'язаних з проведенням діагностичних та інноваційних досліджень, обробки інформації, проведенням експериментів та ін. Тому в даний час опис соціальних технологій, як правило, не публікуються та їх поширення здійснюється каналам, що передбачають госпрозрахункові відносини між розробниками та користувачем соціальних технологій [1, с. 47].

З погляду змісту соціального управління, освоєння соціальних технологій може здійснюватися двома типами управління поведінкою – рефлексивне управління (без відома керованого) та стратегічне управління (з відома керованого). І той, і інший тип управління зберігається у будь-якій системі комунікації, проте у відкритій системі стратегічне управління переважає. Власне тому вироблення стратегії є не просто створення перспективи як соціальна технологія, але водночас і конвенційне структурування своїх намірів, які значно змінюють ситуацію та роблять суспільство більш перспективним.

Тому якщо говорити про те, що існує можливість через 2–5 років набути певної перспективи, то це означає, що вже сьогодні мають готувати професіоналів на всіх рівнях: проектний менеджмент, стратегічне планування, фінансовий аналіз та аналіз фондового ринку, міжнародне, конституційне, муніципальне право і т. д., які готові освоювати цю перспективу. Необхідно вже зараз забезпечити внутрішню комунікацію (особисте спілкування, семінари, конференції, статті та виступи у ЗМІ), яка б дозволяла формувати нове покоління, що думає про перспективу.

Можливість технологізувати різні види діяльності, які раніше були недоступні технологізації, виникли у зв'язку з розширенням прикладних функцій соціологічного знання. Завдяки цьому набули поширення такі терміни, як "технологія управління", "технологія спілкування", "соціальна технологія", "соціальне проектування".

Проектування – заснована на науковому знанні діяльність із формування образу майбутнього об'єкта. У соціальному проектуванні таким майбутнім об'єктом є стан громадських явищ і процесів, які передбачається досягти. Соціальне проектування – пізніше явище, ніж проектування технічне. Масштаби проективної діяльності у ХХ столітті надзвичайно розширились. Існує думка, за якою ХХ століття є століттям проективної культури. Один із наслідків розширення проективної діяльності – соціальне проектування. Розвиток останнього – результат трансформації суспільної науки (поява прикладних напрямів, пристосованих до вирішення практичних завдань) та зацікавленості суспільства у науково-об'єктивних рішеннях щодо майбутнього суспільного стану.

Соціальне проектування тісно пов'язане із соціально-технологічним видом діяльності. Соціальна технологія – визначення науково обгрунтованих способів реалізації образу майбутнього соціального стану. Як бачимо, соціальна технологія безпосередньо з проектуванням, яке формує образ майбутнього об'єкта, розраховує принципову можливість його досягнення. Технологія визначає способи досягнення об'єкта. Використання цих способів для реалізації образу і створення бажаного об'єкта – справа соціальної інженерії. Утворюється, як бачимо, єдиний ланцюжок: проектування – технології – інженерна діяльність.

Об'єктом технологізації можуть стати різні сфери людської діяльності, в тому числі і особистісні відносини. Через призму технологізації можна розглянути "всю сукупність засобів ефективного функціонування, що використовуються суспільством, - від вищих органів влади до специфічних соціальних інститутів" [2, с. 79].

Протягом останніх десятиліть у світі спостерігається цікава тенденція: з'являються компанії, які надають нетрадиційні послуги, що допомагають ефективніше будувати бізнес; розробляються нові соціальні технології, що дозволяють оптимізувати роботу підприємства чи фірми. Соціальною називають технологію, в якій вихідним і кінцевим результатом виступає людина, а основним параметром, що зазнає зміни – одна або кілька її властивостей. Класичним прикладом соціальної технології може бути навчання

робочих спеціальності, пошук раціональних шляхів під управлінням персоналом, доборі та розстановці кадрів. Соціальні технології можуть бути механізмом досягнення як стратегічних, і тактичних цілей, вирішення проблем під час здійснення завдань соціоінженерної діяльності.

Теорія "людського капіталу". Застосування поняття "соціальна технологія" до теорії соціоінженерної діяльності стало можливим у результаті введення поняття "людський капітал", осмислення поняття "якість". Адже процеси входження та освоєння ринкових механізмів розвитку суспільства та його інфраструктури у період зростання конкуренції дуже тісно пов'язані з поняттям "якості". З ним часто поєднують два поняття: ступінь задоволення особистісних потреб при отриманні (придбанні) товару чи послуги, такий підхід отримав назву – внутрішнього ефекту; та задоволення суспільних потреб у наданні (виробництві), а також придбанні таких товарів чи послуг – зовнішній ефект. Тому під якістю управління, і зокрема соціоінженерної діяльності, в ході впровадження соціальних технологій розуміється два можливі його ефекти – внутрішній та зовнішній, які визначають ступінь виконання поставлених перед об'єктом розгляду завдань, зумовлених економічною, соціальною та культурною політикою країни або, у вузькому сенсі, регіону, підприємства, особи.

Останній підхід отримав розвиток під назвою "людський капітал" і звичайно ж привернув увагу не лише соціологів, фахівців із соціоінженерної діяльності, а й економістів. Західна концепція економіки цієї сфері пов'язані з працями американських учених Т. Шульца, Р. Беккера, Б. Вейсброда, У. Боуена. Вони трактують людський капітал як наявний у кожного запас знань, здібностей та мотивацій, які впливають на зростання виробництва та доходів.

Основна ідея їх теорій зводиться до такого: 1) набуті людьми в результаті навчання знання та навички є формою капіталу; 2) "людський капітал" зростає швидшими темпами, ніж звичайний речовий капітал; 3) "людський капітал" у своїй значній частині є продуктом навмисного інвестування; 4) зростання "людського капіталу" вважатимуться найхарактернішою особливістю сучасної економічної системи.

Великий інтерес вітчизняних фахівців з економіки викликала стаття Р. І. Капелюшнікова, І. М. Албегової, Т. Г. Леонова та інших "Людський капітал Росії: проблеми реабілітації" [4]. Рефреном у ній звучить думка про те, що людський потенціал країни, регіону, підприємства – це її високоосвічена робоча сила, яка виступає найціннішим продуктивним ресурсом у порівнянні із застарілим та сильно зношеним основним капіталом.

Розвиток теорії людського капіталу викликало безліч нетрадиційних трактувань подібного явища, а внаслідок цього у практиці соціоінженерної діяльності виникли такі поняття, як освоєння соціальних технологій, амортизація людського капіталу, інвестиції в людський капітал, лізинг персоналу та ін.

Теоретико-методологічні підходи у розкритті сутності поняття "соціальна технологія". Щодо можливості розробки соціальних технологій у науковій літературі існує безліч різноманітних підходів, різних точок зору. Тому є

важливим з'ясувати вихідні теоретико-методологічні підходи, уточнити категоріальний апарат, основи класифікації соціальних технологій, виявити принципи їх розробки та впровадження.

Історія виникнення соціальних технологій як комплексних заходів, які застосовуються в ході соціального управління, реалізації соціоінженерної діяльності, нараховує досить великий період. Так, люди, наприклад, довгі роки керівники суспільними справами, передавали накопичені знання, інформацію від покоління до покоління. Звичайно, при цьому завжди користувалися технологіями, які в більшості випадків спеціально не розроблялися, були досить простими та й самі соціальні зв'язки не вимагали технологізації: могли бути засвоєні інтуїтивно, емпірично. Соціальний прогрес був можливий на основі минулих правил, розпоряджень, традицій, культурних зразків, тобто традиційних процедур і операцій, які цілеспрямовано не розроблялися і нерідко належали до рутинних.

Процес соціальної технологізації пов'язані з упорядкуванням у часі та просторі послідовності процесів соціальної діяльності, сукупності навичок, методів, методів і прийомів, вкладених у досягнення поставленої мети, реалізацію соціального замовлення. За допомогою технології абстрактні визначення соціального управління перекладаються на конкретну мову вказівок, рішень, розпоряджень, нормативів, що спрямовують соціальну активність людей на ефективне виконання певних необхідних дій. Технології створення моделей, конструктів, проектів різних систем, процесів, явищ принципово не відрізняються одна від одної. Тому, використовуючи соціальні технології, можна уможливити розробку єдиного загальнотеоретичного алгоритму соціоінженерної діяльності.

До кінця першої половини ХХ століття в інформаційних та управлінських структурах світової спільноти відбулися революційні зміни. Суть їх у тому, що прикладні знання, технології підтримки рівноваги стали оновлюватися по кілька разів у межах одного покоління і як виявились абсолютно непридатними для соціального успадкування та управління. У цьому контексті запровадження соціальних технологій у соціоінженерній діяльності, технологізація соціального простору бачиться як одна з головних функцій соціальної науки та її основний метод – пізнання, перетворення соціальної дійсності.

У другій половині ХХ століття суспільство набуло абсолютно нового інформаційного стану. Звичайно, цей вступ не міг не торкнутися такої сфери, як соціальне управління. У 60-80-ті роки ХХ століття Захід переживав інформаційну, управлінську та концептуальну революцію. Саме на їх базисі відбувалися зростання сукупного національного продукту та докорінні зміни у всіх сферах суспільного життя: у виробництві, бізнесі, науці, освіті, соціальній організації. В основі цього лежало освоєння людського ресурсу, інтелектуальної власності та управлінських "ноу-хау".

У Радянському Союзі саме в ці роки склалися передумови кризового стану, інформаційного та інтелектуального застою. Збалансувати соціальний простір на рівні минулого досвіду та традицій виявилось неможливим, а інноваційний досвід, накопичений у США та Європі з подолання кризи та

використання широких соціальних проектів, виявився незатребуваним. масштабах невмотивованої до розвитку. Тим часом під впливом досягнень науково-технічного прогресу, інформаційної революції дуже ускладнилися зв'язки соціальних систем, збільшилося їх число, багаторазово зріс динамізм соціальних процесів, що об'єктивно розширило передумови виникнення соціальних криз і поставило низку нових вимог до вдосконалення системи соціального управління.

Вихід зі стану системної кризи, на думку фахівців, один – включити в пошук розбалансованості соціального простору наукомісткі соціальні технології, які забезпечать передачу соціальної інформації в результаті соціального спадкування не на рівні інтуїції, а на міцній основі досконалих наукових даних, технологізації та інформатизації соціального простору рамках соціоінженерної діяльності

Тема 15-16. Особливості використання соціальних технологій в економічній сфері

1. Актуальність проблеми технологізування процесів соціального управління персоналом.
2. Особливості застосування комунікативних стратегій в рекламі, ідеології, public relations, іміджмейкінг, соціально-культурному проектуванні.
3. Управління у виняткових випадках, управління на базі «штучного інтелекту» і управління на базі активізації діяльності персоналу - одні з внутрішніх технологій управління персоналом.
4. Лізинг персоналу - приклад зовнішньої технології управління персоналом.

Визначення технологій public relation (PR). Єдиного визначення, чим саме є діяльність, іменована " public relations " (PR), немає, оскільки останні 60 років пропонувалося безліч різних тлумачень цього поняття. Тому доцільно розглянути кілька із них.

Інститут суспільних відносин (IPR), створений у Великій Британії в лютому 1948 року, прийняв все ще діючу (хоч і з деякими доповненнями, внесеними в листопаді 1987 року) визначення public relations. Воно звучить так: "public relations" – це плановані, тривалі зусилля, спрямовані на створення та підтримку доброзичливих відносин та взаєморозуміння між організацією та її громадськістю, де під "громадськістю організації" розуміються працівники, партнери та споживачі (як місцеві, так і зарубіжні) .

Найкраще з існуючих визначень містить Мексиканську заяву, з якою представники більш ніж 30 національних і регіональних асоціацій public relations виступили в Мехіко 11 серпня 1978 року. У ньому йдеться: "Public relations – це мистецтво та наука аналізу тенденцій, передбачення їх наслідків, видачі рекомендацій керівництву організацій та здійснення програм дій на користь і організацій, і громадськості".

Доктор Реке Харлоу, найстарший спеціаліст з public relations із Сан-Франциско, вивчив 472 різних визначення public relations і на їх основі розробив власне:

"Public relations – це одна з функцій управління, що сприяє встановленню та підтримці спілкування, взаєморозуміння, розташування та співробітництва між організацією та її громадськістю. Вони включають рішення різних проблем: забезпечують керівництво організації інформацією про громадську думку і надають йому допомогу у виробленні заходів у відповідь; забезпечують діяльність керівництва в інтересах громадськості; підтримують його у стані готовності до різних змін шляхом завчасного передбачення тенденцій; використовують дослідження та відкрите спілкування як основні засоби діяльності".

Пропонована нижче витримка взята з офіційної заяви про public relations, випущеної Товариством Громадських відносин Америки (PRSA) 6 листопада 1982:

"Public relations, сприяючи встановленню взаєморозуміння між окремими групами та організаціями, допомагають нашому складному плюралістичному суспільству приймати рішення та діяти більш ефективно. Вони забезпечують гармонізацію приватної та громадської діяльності. Public relations служать багатьом громадським інститутам: підприємництву, профспілкам, урядовим установам, добровільним. Для досягнення своїх цілей ці організації повинні встановити міцні відносини з безліччю різноманітних аудиторій або громадських груп: працівниками, членами різних об'єднань, споживачами, місцевими громадами, акціонерами тощо, а також із суспільством у Досягнення цілей організації вимагає від її керівника знань і розуміння поглядів і цінностей людей, з якими його організація працює, а самі цілі організації, соціального об'єкта визначаються в ході оптимізації діяльності зовнішніх і внутрішніх чинників. Фахівець з public relations виступає у ролі радника керівника як посередника, допомагає тому перевести особисті цілі й завдання у розумну, прийнятну громадськості політику " .

Є безліч простіших визначень, але де вони охоплюють всіх значень цього поняття. Наприклад: "позитивна діяльність, визнана суспільством", "робити добро і отримувати визнання за це", "з'єднання особистих та суспільних інтересів".

Сем Блек у своїй книзі, присвяченій public relations, віддає перевагу короткому і всеосяжному визначенню. Public relations – це мистецтво і наука досягнення гармонії за допомогою взаєморозуміння, заснованого на правді та повної поінформованості.

Мета та складові PR. Мета public relations - встановлення двостороннього спілкування для виявлення загальних уявлень або спільних інтересів і досягнення взаєморозуміння, заснованого на правді, знанні та повної інформованості.

Масштаби такої взаємодії, спрямованої на розвиток міцних зв'язків з громадськістю, можуть бути різними в залежності від величини і характеру сторін, але філософія, стратегія та методи PR залишаються дуже схожими, яка б

ціль не ставилася, чи то, наприклад, діяльність націлена на міжнародне взаєморозуміння чи поліпшення відносин між компанією та споживачами її продукції, агентами та співробітниками.

У сім'ї або в невеликій, тісній громаді немає серйозних перешкод для спілкування та вільного обміну думками, але навіть тут цілком можливо нерозуміння. У суспільному чи комерційному житті "члени сім'ї" віддалені один від одного, і відсутність особистого контакту сильно ускладнює налагодження співробітництва та досягнення взаєморозуміння. Фахівці public relations використовують сучасні методи спілкування та переконання для наведення "мостів" та встановлення взаєморозуміння.

Розумінню сприяють репутація, досвід та культурні особливості соціального об'єкта. Важливі складові більшості програм public relations із завоювання надійної репутації – створення атмосфери довіри та здійснення єдиної стратегії.

У наші дні термін "public relations" включає наступні основні напрями: формування та підтримання сприятливої та достовірної громадської думки; суспільних відносин; урядових відносин; життя громади; промислових відносин; фінансових відносин; міжнародних відносин; споживчих відносин; дослідження та статистику; засоби масової інформації (ЗМІ).

Вони public relations відіграють важливу роль, і хоча теорія і філософія public relations однаково придатні до кожного їх, деякі деталі і пріоритети змінюються залежно від напрямів. Public relations можуть зробити значний внесок у практику соціального управління в найширшому значенні цього слова, тому що в ході реалізації технологій public relations соціальним інженером вирішуються актуальні завдання соціального управління.

Ось список різноманітних сфер застосування знань та умінь спеціаліста в галузі public relations:

1. Консультування з урахуванням законів поведінки людини.
2. Виявлення можливих тенденцій та передбачення їх наслідків.
3. Вивчення громадської думки, відносини та очікування з боку громадськості та рекомендації необхідних заходів для формування думки та задоволення очікування.
4. Встановлення та підтримка двостороннього спілкування, заснованого на правді та повній поінформованості.
5. Запобігання конфліктам та непорозуміння.
6. Сприяння формуванню взаємної поваги та соціальної відповідальності.
7. Гармонізація особистих та суспільних інтересів.
8. Сприяння формуванню доброзичливих відносин з персоналом, постачальниками та споживачами.
9. Поліпшення виробничих відносин.
10. Залучення кваліфікованих працівників та зниження плинності кадрів.
11. Реклама товарів та послуг.
12. Підвищення прибутковості.
13. Створення "власного іміджу".

Запорука успіху public relations у правдивій та повній інформації, у безперервній діяльності. Public relations ніколи не зможуть замінити високі виробничі показники, навпаки, швидше за все вони виявлять приховані недоліки.

Звичайна діяльність public relations складається з чотирьох різних, але пов'язаних один з одним елементів: аналіз, дослідження та постановка задачі; розробка програми та кошторису; спілкування та здійснення програми; дослідження результатів, їх оцінка та можливі доопрацювання. Ці частини іноді називають система РЕЙС (англійське RACE: Research [Дослідження], Action [Дія], Communication [Спілкування] and Evaluation [Оцінка]).

У зв'язку з цим поняття "public relations" включає:

1. Заходи, які можуть поліпшити взаєморозуміння між організацією та тими, з ким ця організація вступає в контакт як усередині, так і за її межами.
2. Рекомендації щодо створення "громадської особи" організації.
3. Заходи, спрямовані на виявлення та ліквідацію чуток або інших джерел нерозуміння.
4. Заходи, спрямовані на розширення сфери впливу організації засобами відповідної пропаганди, реклами, виставок, відео- та кінопоказів.
5. Заходи, спрямовані на покращення контактів між людьми чи організаціями.

Теорія спілкування та філософія public relations. У філософії public relations велике значення надається необхідності двосторонніх відносин. Адже нестача спілкування породжує безліч випадків нерозуміння, і тому покращення каналів спілкування, розробка нових способів створення двостороннього потоку інформації та розуміння є головним завданням будь-якої програми public relations. Це дуже непросто внаслідок крайньої складності механізму спілкування навіть за наявності сильного прагнення налагодити його.

У середній чи великій компанії є цілком певна система поширення інформації від вищого керівництва до співробітників. Від того, наскільки швидко, точно та ефективно ця система діє, залежить успіх підприємства.

У результаті соціологічних досліджень виявилася одна деталь. При використанні декількох каналів спілкування результат був кращим, ніж при простому складанні ступеня розуміння по окремих каналах. Це підтверджує відомому досвідченим фахівцям з public relations істину, що найкращі результати досягаються, коли інформація з обраного питання поширюється одночасно кількома каналами. Стає очевидною під час соціального управління важливість поєднання лекцій та інших форм усного спілкування з демонстрацією відео- та кінофільмів, слайдів.

Підвищують ступінь взаєморозуміння керівників та підлеглих так звані закони успішного спілкування. Теорія спілкування, при якому інформація буде зрозуміла правильно і прийнята до виконання, це майже наука. Але це і загадка, над якою має постійно думати кожен фахівець із public relations.

Сем Блек пропонує 9 правил ефективного спілкування:

1. Завжди наполягайте на правді та повній інформації.
2. Повідомлення має бути простим та зрозумілим.

3. Не перебільшуйте, не набивайте ціни.
4. Пам'ятайте, що половина вашої аудиторії – жінки.
5. Робіть спілкування цікавим, не допускайте зайвої нудьги, буденності.
6. Слідкуйте за формою спілкування, воно не повинно бути надто химерним або екстравагантним.
7. Не шкодуйте часу на з'ясування громадської думки.
8. Пам'ятайте: безперервність спілкування та з'ясування громадської думки є життєво необхідними.
9. Намагайтеся бути переконливим і конструктивним кожному етапі спілкування.

Безперечно, що ці правила не догма та не ідеальна модель спілкування, але пам'ятати про них у ході реалізації технологій public relations не зайве.

У ході реалізації програм public relations слід чітко розмежовувати технології public relation та пропаганду. Оскільки пропаганда – це інструмент політики, засіб соціального контролю. Переконавання не входить до завдань пропаганди, її функція – залучити прихильників та тримати їх у підпорядкуванні. Завдання пропаганди за наявності відповідних шляхів полягає в охопленні всіх видів людської діяльності з тим, щоб змінити місце існування людини і змусити його прийняти точку зору руху на світ. У пропаганді не завжди враховуються етичні аспекти соціального управління, і слово сьогодні використовується в основному для того, щоб роз'яснити ті види переконання, які засновані виключно на особистій вигоді і в яких для досягнення мети необхідно спотворити факти або навіть фальсифікувати їх. Public relations, навпаки, визнають довгострокову відповідальність і прагнуть переконати і досягти порозуміння через добровільне прийняття думок та ідей. Public relations можуть бути успішними лише тоді, коли вони засновані на етичних нормах і коли вони здійснюються чесними засобами. У public relations ціль ніколи не виправдовує використання сумнівних засобів.

Не можна використовувати public relations для підтримки неправої справи. Успішно проведена методами public relations кампанія може лише виявити недоліки та слабкі сторони такої справи. Політика використання public relations має бути переконливою та конструктивною. Крім того, що public relations завжди мають бути етичними, вони ніколи не повинні бути негативними. Заперечення не переконують тих, хто сумнівається. Набагато більше шансів налагодити конструктивну співпрацю з партнерами та за допомогою конкретних переконливих фактів змусити їх повірити вам.

Професор Анн ван дер Мейден з університету в Утрехті писав про цей важливий аспект діяльності: "Мета public relations – досягнення згоди; мета пропаганди – створення руху. Public relations прагне до досягнення чесного діалогу, пропаганда до цього не прагне. ; пропаганда при необхідності приховує факти. Public relations прагнуть розуміння; пропаганда – до залучення прибічників " .

У сучасних умовах ніякий уряд, підприємство, компанія чи організація не можуть успішно діяти без співпраці зі своєю громадськістю, тобто зі своїми працівниками, партнерами та споживачами. Ця громадськість може бути

місцева чи зарубіжна, але у будь-якому разі успіх визначається порозумінням сторін.

Без ефективних технологій public relations не може якісно працювати і демократична держава. Демократія визначається як уряд народу, обраний народом та існуючий для народу. Виборці повинні знати, як воно працює, мати інформацію про прийняті від їхнього імені рішення, бути освіченими, щоб повністю використовувати можливості та послуги, що їм надаються. Public relations повинні допомогти громадянам дізнатися про свої права та обов'язки за будь-якого уряду. Це потрібно як місцевих органів управління, і від центрального уряду.

Порозуміння вимагає двостороннього спілкування. Політика public relations для промислової компанії, наприклад, може включати як внутрішній діяльність для оцінки політики та поведінки компанії з метою виявити, чи потрібні будь-які дії для поліпшення образу та "комерційної особи" компанії, так і зовнішню діяльність для інформування громадськості про компанії та її досягнення.

Соціальний об'єкт стикається з громадською думкою в багатьох випадках: при спілкуванні з офіційними органами, з іншими соціальними об'єктами і т. д. Це реакція споживачів, і внутрішні відносини з працівниками. У всіх цих сферах необхідно постійно докладати зусиль до встановлення та підтримки взаєморозуміння, виявляти можливі причини виникаючих та існуючих дисгармоній.

Корпоративна соціальна відповідальність. Зараз вже широко визнається, що велика компанія несе відповідальність перед суспільством, у якому вона діє. Перший її обов'язок – залишатися потужним та ефективним на благо акціонерів і співробітників, вносячи одночасно відчутний внесок в економіку та добробут країни.

Великий американський бізнес вже багато років тому прийняв цю філософію, а зараз вона міцно утвердилася у Великій Британії та в інших розвинених країнах.

На практиці корпоративна соціальна відповідальність поділяється на такі категорії:

1. Підприємство. Підтримка та розвиток ініціатив, спрямованих на підтримку підприємцям, що подає надії, і на розвиток підприємства.
2. Освіта. Сприяння створенню нових можливостей молоді.
3. Культура та мистецтво. Допомога різноманітної творчої діяльності та консолідація громадськості.
4. Навколишнє середовище. Підтримка зусиль, спрямованих на захист довкілля та підвищення якості життя.

У Великобританії багато провідних компаній об'єдналися для допомоги дрібним підприємствам та іншим формам підприємництва. Крім спільних дій такого роду більшість компаній передають значні кошти цільовим призначенням для здійснення заходів за однією з перелічених вище чотирьох категорій корпоративної соціальної відповідальності. Зазвичай існує

спеціальний комітет, який вирішує, куди спрямувати кошти, а самі меценати намагаються не брати участь у цьому особисто.

Ще одна форма корпоративної соціальної відповідальності - це "метод підтримки". У деяких випадках, що стоять, компанія підтримує своїх співробітників. Зазвичай це молоді люди, які перебувають у середині своєї кар'єри, або керівники, яким залишилося кілька років до пенсії.

"Просто допомога" - інший спосіб прояву соціальної відповідальності. Ця допомога приймає різні форми в залежності від спеціалізації компанії або фірми. Деякі передають корисні речі – фарбу чи пиломатеріали, інші безоплатно віддають списане конторське обладнання, треті пропонують консультації, здають безкоштовно громадськості конторські та виробничі приміщення.

Діючи за принципами корпоративної соціальної відповідальності, компанія, що фінансує, не розраховує на додаткову рекламу або на створення собі певного "особи" в очах громадськості.

Організація технологій public relations на підприємствах, проблеми їх вирішення. Суспільні відносини – це функція управління, розробки політики якого слід (від початку) враховувати вимоги public relations, оскільки жодні наступні кампанії public relations не замінять правильної початкової політики.

У Сполучених Штатах керівник служби public relations іноді є віцепрезидентом або обіймає прирівняну до цього посаду, але так відбувається не скрізь. Це залежить від того, чи має конкретний фахівець з public relations якість, необхідну для участі у вищому керівництві. Важко вимагати, щоб керівник служби public relations неодмінно входив до вищого керівництва. Його становище визначається його реальними заслугами. Але, незалежно від цього положення, дуже важливо, щоб він мав прямий вихід на вище керівництво, краще на голову або на керівника.

У такому відношенні до public relations міститься визнання їхньої важливості. Старший керівник повинен задавати тон усій організації, хоча очевидно, що йому може не вистачити часу для керівництва всією діяльністю компанії в галузі public relations, навіть якщо він має необхідні знання та якості.

У великій промисловій компанії вся повнота влади належить раді директорів, і присутність радників з public relations потрібна на всіх засіданнях ради директорів, що дозволить їм бути в курсі того, що відбувається. Керівники служби public relations повинні отримувати всі порядок денний та протоколи засідань, щоб мати можливість заздалегідь запропонувати на розгляд відповідне питання. Найбільш важлива для роботи відділу public relations інформованість про рішення, що готується до його прийняття, а не просто отримання розпорядження про його виконання.

Працівники служби public relations повинні мати можливість розібратися не тільки у політиці, що проводиться, але й у причинах прийняття тих чи інших рішень, щоб мати можливість роз'яснювати цю політику зі знанням справи.

Основна література

1. Безпалько О.В. Соціальне проектування: навч. посіб. Київ. 2010. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2615/1/O_Vezpalko_SP_IL_KUBG.pdf.

2. Гонтарева І. В. Управління проектами : підручник / І. В. Гонтарева. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2011. 444 с.

Матвієнко В.Я. Соціальні технології: навчальний посібник. – К.: Українські пропілеї, 2001. 446 с

3. Соціальні технології: заради чого? яким чином? з яким результатом? / Наук.ред. В.І.Подшивалкіна. – Одеса:Одеський національний університет імені І.Мечникова, 2014. – 546 с.

Допоміжна література

4. Гаврилишин Б.. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: доп. Римському Клубові / Б. Гаврилишин; упоряд. В. Рубцов. – Вид. 3-тє, допов. – К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2009.— 248 с.

5. Матвієнко В.Я. Прогностика / В. Матвієнко. – К.: Українські пропілеї, 2000. – 484 с.

6. Романенко О. Я. Футурологія та прогностика як способи інституціоналізації наукового прогнозування соціального майбутнього, [file:///C:/Users/HP/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bawe/TempState/Downloads/Nopa_2014_121_6%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/HP/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bawe/TempState/Downloads/Nopa_2014_121_6%20(1).pdf).

7. Войтович Р.В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз) : Монографія / За заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В.М.Князева. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 680 с.

8. Зелінський М.Ю. Соціальна прогностика як наука: особливості становлення і розвитку // Філософські проблеми гуманітарних наук. – 2004. – № 1-2.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Кафедра _____ соціології і публічного управління _____
(назва кафедри, яка забезпечує викладання дисципліни)

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ

СОЦІАЛЬНО-ІНЖЕНЕРНА ДІЯЛЬНІСТЬ У БІЗНЕС-СФЕРІ

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ другий (магістерський) _____
перший (бакалаврський) / другий (магістерський)

галузь знань _____ 05 Соціальні та поведінкові науки _____
(шифр і назва)

спеціальність _____ 054 Соціологія _____
(шифр і назва)

освітня програма _____ Соціологічне забезпечення економічної діяльності _____
(назви освітніх програм спеціальностей)

вид дисципліни _____ професійна підготовка; вибіркова _____
(загальна підготовка / професійна підготовка; обов'язкова/вибіркова)

форма навчання _____ денна _____
(денна / заочна/дистанційна)

Харків – 2024 рік

Тема 1. Соціальна інженерія як галузь прикладної науки

1. Підготуватися до відповідей на запитання:

- a) Що таке «стимул»?
- b) Що таке «кібернетика», в чому її зв'язок з теорією управління?
- c) Принципи теорії управління.
- d) Хто з класиків соціології управління ввів поняття «соціоінженерія»?
- e) Що таке ергономіка, дизайн, соціометрія?
- f) Об'єкт і предмет соціальної інженерії.
- g) Зв'язок соціоінженерії з маркетингом, менеджментом, з теорією «publicrelations».
- h) Основні методи соціальної інженерії.

2. Розробити проект, що описує зміни в розподілі соціальних ролей між чоловіками і жінками в суспільстві.

Література: 1, 4, 6, 9

Тема 2. Методологія соціально-інженерної діяльності

1. Підготуватися до відповідей на запитання:

- a) У чому істотні відмінності між поняттями «управління» і «причинність»?
- b) Суть понять «система», «соціальна система», їх відмінності від значень понять «об'єкт», «соціальний об'єкт».
- c) Три етапи соціоінженерної діяльності.
- d) Особливе значення застосування системного аналізу в соціальному просторі.
- e) Історико-соціологічні зміни в осмисленні суті поняття «система».
- f) Елементи системної методології.
- g) Статика і динаміка системного аналізу.
- h) Суть поняття «синергетика».
- i) Роль синергетики в диференціації редукціоністського і холистического підходів.
- j) Основні принципи синергетики.
- k) Взаємозв'язок макроскопічних, мікроскопічних і стохастичних підходів в синергетиці.
- l) У зв'язку з чим стало можливим застосування методів синергетики в соціальних науках?
- m) За рахунок чого можлива стабілізація нерівноважного стану суспільства?
- n) Особливість застосування поняття «самоорганізації» до громадських процесів.

2. Прочитати та проаналізувати статті:

- Грабчак О. Засоби соціального проектування як один з напрямів формування потреби у професійній самореалізації студентів -http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0CCsQFjAC&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbu.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbu

%2Fcgiiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN
%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF
%2FZnpkhist_2013_2_12.pdf&ei=7_LaVL_-
Esf3Uo6DgdgB&usg=AFQjCNHYJ3SuePT3xu-
LWO1FlxQ6KwT1WQ&bvm=bv.85761416,d.d24

- Геращенко Н. Управління розвитком складних систем. Концепція формування цілей проектів соціального розвитку - http://www.knuba.edu.ua/doc/zbirnyk1/urss9_pdf/26-29.pdf
- 3. Побудувати «дерево проблем» при прогнозуванні розвитку процесу екологізації міст України на найближчі 30 років.
Література: 1, 4, 6, 8, 9

Тема 3. Місце і роль соціального прогнозування в системі в системі соціально-інженерної діяльності

1. Підготуватися до відповідей на запитання:
  - a) У чому специфіка кризи на цивілізаційному і національному рівні?
  - b) На що вказує прогнозний пошук?
  - c) Який взаємозв'язок між соціальним проектуванням і соціальним прогнозуванням?
  - d) Назвіть етапи соціального прогнозування.
  - e) У чому відмінність вибору типу прогнозу за часом попередження для таких об'єктів, як регіон, особа, економіка?
  - f) Чи можливе об'єднання планових і програмних, організаційних і проектних прогнозів?
  - g) У чому відмінність основних джерел отримання інформації про об'єкт і методи прогнозування.
  - h) Як можна охарактеризувати ефективність соціальних прогнозів?
2. Побудувати прогноз розвитку системи вищої освіти недержавної форми власності в Україні на найближчі 10 років.
Література: 2, 4, 6, 7-9

Тема 4. Цільове прогнозування – додатковий спосіб соціального прогнозування

1. Підготуватися до відповідей на запитання:
  - a) У чому проявляється логіка нормативного прогнозу? Труднощі при цілепокладанні.
  - b) Як реалізується механізм досягнення мети?
  - c) У чому різниця між різними рівнями цілепокладання: оптимізації, нормалізації та ідеалізації?
  - d) Як будується "дерево цілей" з вершинами: ідеал-оптимум-норма?
  - e) У чому полягає вибір оптимальної парадигми під час прогнозування цільового рівня?
  - f) Ідеалізація та ідеал, оптимізація та оптимум, нормалізація та норма основних способів прогнозування соціальних об'єктів у перспективі цільових ситуацій.

g) Трендові моделі, спосіб просунутих груп, створення логічних меж, балансовий спосіб, соціальне замовлення – специфічні методи нормативного прогнозу.

2. Прочитати та проаналізувати статті:

- Журавка О., Босак І., Кубах Т., Мордань Є. Аналіз та прогнозування розвитку ринку добровільного медичного страхування в Україні // <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/88238>
- Евченко В., Хлопонина-Гнатенко О. Соціальний менеджмент як технологія ефективного управління // <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/1981>
- Коханова І. Прикладні соціально-комунікаційні технології // <http://195.20.96.242:5028/khkdk-xmlui/handle/123456789/1735>

3. Побудувати «дерево цілей» при прогнозуванні розвитку процесу глобалізації в українському суспільстві на найближчі 5 років.

Література: 2, 4, 5, 7

Тема 5. Суть соціального проектування

1. Підготуватися до відповідей на запитання:

- а) З чим пов'язана необхідність створення соціальних проектів?
- б) Що входить до складу процесу соціального проектування?
- в) Що є об'єктом соціального проекту?
- г) У чому може реалізовуватися результат соціального проектування?
- д) Які Ви можете назвати етапи розвитку поняття і наукового підходу «соціальне проектування»?
- е) У чому особливість сучасного етапу розвитку соціального проектування?
- ж) У чому проявляються загальні характеристики соціального конструювання і соціального проектування?
- з) Чи існують принципові відмінності між соціальним конструюванням і соціальним проектуванням?

2. Ознайомтеся з визначенням понять “соціальне планування”, “соціальний план” та “соціальне програмування”, “соціальна програма”. Як вони співвідносяться із поняттям “соціальне проектування” та “соціальний проект”?

3. Які з відомих Вам підходів до соціального проектування є найбільш адекватними для вирішення соціальних проблем на макро- та мікрорівні в сучасному суспільстві? Обґрунтуйте свою відповідь.

Література: 2, 4, 6

Тема 6. Сучасні парадигми світових соціальних проектів (2 год.)

1. Підготуватися до відповідей на запитання:

- а) Як глобальні проблеми сучасності проектуються на соціальний простір України?
- б) У чому специфіка розробленого Д. Медоуз проекту?
- в) Як існуючі умови розглядалися у роботі "Межі зростання", виходячи з яких можливе збереження життя на Землі?

- d) У чому основні відмінності між роботами-проектами Д. Медоуза та М. Месаровича, Е. Пестеля? Який із проектів, на вашу думку, надійніший за своїми прогнозами.
- e) Як і питання розглядалися у роботі Д. Медоуза "За межами зростання"?
- f) Особливості поняття "криза" в інтерпретації глобальних теорій
- g) Як і питання розглядає теорія "глобалістики"?
- h) Специфіка проекту моделей світового порядку.
- i) Особливості створення та реалізації особистісного проектування.

2. Прочитати та проаналізувати статті:

- Унінець І. Розвиток smart cities в Україні в контексті глобальних трендів // https://scholar.google.com.ua/scholar?hl=uk&as_sdt=0%2C5&as_ylo=2022&q=%D0%B3%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96+%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D0%B7%D0%B8+%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83&btnG=
- Григораш Т. Проблеми прогнозування показників соціально-економічного розвитку в Україні та у світі // scholar.google.com.ua/scholar?hl=uk&as_sdt=0%2C5&as_ylo=2022&q=глобальні+прогнози+розвитку&btnG=
- Кузишин Р. Ціннісні орієнтири освіти в доповідях римського клубу // http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/25631/1/Czinnisni_orienturu_2022.pdf#page=391

3. Розробити проект, що описує зміни в розподілі соціальних ролей між чоловіками і жінками в суспільстві.

Література: 1-3, 8, 9

Тема 7. Організація створення і використання соціальних технологій

1. Підготуватися до відповідей на запитання:

- a) Особливості різних підходів у визначенні поняття «Соціальна технологія».
- b) Основні види діяльності в реалізації соціальних технологій.
- c) Методика опису соціальних технологій.
- d) Специфіка теорії «людського капіталу» в ході створення і реалізації соціальних технологій.
- e) Розвиток теорії соціальних технологій в Україні.
- f) Суть соціальних технологій, їх відмінності від промислових, технічних.
- g) Досвід зарубіжних країн в процесі передачі соціальних технологій.

2. Прочитати та проаналізувати статті:

- Кораблінова А. Соціальні технології у формуванні конкурентних переваг інфокомунікаційних компаній - <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3457>
- Книш П. Інноваційні соціальні технології: поняття та перспективи використання в системі державного управління - <http://www.academy.gov.ua/ej/ej18/PDF/10.pdf>

- Островська Н. Теоретичні підходи до визначення понять «соціальні технології» і «соціальнокомунікаційні технології» - <http://www.kyumu.edu.ua/wsc/toms/10/117-120.pdf>
3. Побудувати «дерево цілей» при прогнозуванні розвитку системи дозвілля для молоді в Харкові на найближчі 5 років.
Література: 2, 4, 6

Тема 8. Особливості використання соціальних технологій в економічній сфері

1. Підготуватися до відповідей на запитання:
  - a) Основні елементи технологій public relations.
  - b) Як змінювалося зміст визначень поняття public relations?
  - c) У чому полягає основна мета розробки технологій public relations?
  - d) Напрями застосування технологій public relations.
  - e) Основні постулати філософії public relations
  - f) Порівняйте особливості розробки пропаганди, реклами, роботи з пресою та технології public relations.
  - g) Що означає поняття «корпоративна соціальна відповідальність»?
  - h) Функції спеціаліста з технологій public relations.
2. Прочитати та проаналізувати статті:
  - Голова Н. Медіація як соціальна технологія в роботі соціального працівника: принципи реалізації та технологічні умови // <http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/article/view/781>
  - Коханова І. Прикладні соціально-комунікаційні технології // <http://195.20.96.242:5028/khk dak-xmlui/handle/123456789/1735>
  - Сутула О., Прокопова Ю. Роль інформаційних технологій в digital-маркетингу // http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/58201/1/Sutula_Rol_2022.pdf
3. Побудувати «дерево цілей» при прогнозуванні розвитку процесу глобалізації в українському суспільстві на найближчі 5 років.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

1	Безпалько О.В. Соціальне проектування: навч. посіб. Київ. 2010. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2615/1/O_Bezpalko_SP_IL_KUBG.pdf .
2	Гонтарева І. В. Управління проектами : підручник / І. В. Гонтарева. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2011. 444 с.
3	Матвієнко В.Я. Соціальні технології: навчальний посібник. – К.: Українські пропілеї, 2001. 446 с
4	Соціальні технології: заради чого? яким чином? з яким результатом? / Наук. ред. В.І.Подшивалкіна. – Одеса: Одеський національний університет імені І.Мечникова, 2014. – 546 с.

Допоміжна література

5	Гаврилишин Б.. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: доп. РимськомуКлубові / Б. Гаврилишин; упоряд. В. Рубцов. – Вид. 3-тє, допов. – К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2009.— 248 с.
6	Матвієнко В.Я. Прогностика / В. Матвієнко. – К.: Українські пропілеї, 2000. – 484 с.
7	Романенко О. Я. Футурологія та прогностика як способи інституціоналізації наукового прогнозування соціального майбутнього, fil e:///C:/Users/HP/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/Nopa_2014_121_6%20(1).pdf.
8	Войтович Р.В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретикометодологічнийаналіз) :Монографія / За заг . ред. д-ра філос. наук, проф. В.М.Князева. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 680 с.
9	Зелінський М.Ю. Соціальна прогностика як наука: особливостістановлення і розвитку // Філософськіпроблемигуманітарних наук. – 2004. – № 1-2.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ІНТЕРНЕТІ

1. ukrstat.gov.ua (Статистичні матеріали Держкомстату України)
2. http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php (Електронна бібліотека Інституту соціології НАН України)
3. <http://sau.in.ua/theme/simya/> (Соціологічна асоціація України, дослідження, сім'я)
4. <https://genderindetail.org.ua/> (Гендер в деталях)
5. <https://idss.org.ua/public> (Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи Національної академії наук України, публікації)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Кафедра _____ соціології і публічного управління _____
(назва кафедри, яка забезпечує викладання дисципліни)

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ПРОВЕДЕННЯ
ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ З НАВЧАЛЬНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ

СОЦІАЛЬНО-ІНЖЕНЕРНА ДІЯЛЬНІСТЬ У БІЗНЕС-СФЕРІ

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ другий (магістерський) _____
перший (бакалаврський) / другий (магістерський)

галузь знань _____ 05 Соціальні та поведінкові науки _____
(шифр і назва)

спеціальність _____ 054 Соціологія _____
(шифр і назва)

освітня програма _____ Соціологічне забезпечення економічної діяльності _____
(назви освітніх програм спеціальностей)

вид дисципліни _____ професійна підготовка; вибіркова _____
(загальна підготовка / професійна підготовка; обов'язкова/вибіркова)

форма навчання _____ денна _____
(денна / заочна/дистанційна)

Харків – 2024 рік

Тема 1. Соціальна інженерія як галузь прикладної науки (2 год.)

1. Історія розвитку теорії і практики соціального управління.
2. Етапи розвитку соціальної інженерії як самостійної науки.
3. Особливості роботи соціолога в соціоінженерній сфері.

Питання для самоконтролю

1. Що таке «стимул»?
2. Що таке «кібернетика», в чому її зв'язок з теорією управління?
3. Принципи теорії управління.
4. Хто з класиків соціології управління ввів поняття «соціоінженерія»?
5. Що таке ергономіка, дизайн, соціометрія?
6. Об'єкт і предмет соціальної інженерії.
7. Зв'язок соціоінженерії з маркетингом, менеджментом, з теорією «publicrelations».
8. Основні методи соціальної інженерії.

Література: 1, 4, 6, 9

Тема 2. Методологія соціально-інженерної діяльності (2 год.)

1. Особливості системної методології.
2. Генезис поняття система.
3. Системна методологія і системний аналіз.
4. Стан систем діяльності.
5. Стратегія управління соціальними системами.
6. Роль і місце синергетики в сучасній науці.
7. Генезис і структура синергетики.
8. Сучасні підходи до аналізу складних систем, що самоорганізуються.
9. Моделі самоорганізації в науках про людину і суспільство.

Питання для самоконтролю

1. У чому істотні відмінності між поняттями «управління» і «причинність»?
2. Суть понять «система», «соціальна система», їх відмінності від значень понять «об'єкт», «соціальний об'єкт».
3. Три етапи соціоінженерної діяльності.
4. Особливе значення застосування системного аналізу в соціальному просторі.
5. Історико-соціологічні зміни в осмисленні суті поняття «система».
6. Елементи системної методології.
7. Статика і динаміка системного аналізу.
8. Суть поняття «синергетика».
9. Основні принципи синергетики.
10. У зв'язку з чим стало можливим застосування методів синергетики в соціальних науках?
11. За рахунок чого можлива стабілізація нерівноважного стану суспільства?
12. Особливість застосування поняття «самоорганізації» до громадських процесів.

Література: 1, 4, 6, 8, 9

Тема 3. Місце і роль соціального прогнозування в системі в системі соціально-інженерної діяльності (2 год.)

1. Соціальне прогнозування як соціальна технологія.
2. Критерії типологізації соціальних прогнозів.
3. Методи побудови соціальних прогнозів.

Питання для самоконтролю

1. У чому специфіка кризи на цивілізаційному і національному рівні?
2. На що вказує прогнозний пошук?
3. Який взаємозв'язок між соціальним проектуванням і соціальним прогнозуванням?
4. Назвіть етапи соціального прогнозування.
5. У чому відмінність вибору типу прогнозу за часом попередження для таких об'єктів, як регіон, особа, економіка?
6. Чи можливе об'єднання планових і програмних, організаційних і проектних прогнозів?
7. У чому відмінність основних джерел отримання інформації про об'єкт і методи прогнозування.
8. Як можна охарактеризувати ефективність соціальних прогнозів?

Література: 2, 4, 6, 7-9

Тема 4. Цільове прогнозування – додатковий спосіб соціального прогнозування (2 год.)

1. Суть цільового прогнозу.
2. Методи прогнозування цільових ситуацій.
3. Методика побудови цільових прогнозів.

Питання для самоконтролю

1. У чому проявляється логіка нормативного прогнозу? Труднощі при цілепокладанні.
2. Як реалізується механізм досягнення мети?
3. У чому різниця різних рівнів цілепокладання: оптимізації, нормалізації та ідеалізації?
4. Як будується "дерево цілей" з вершинами: ідеал-оптимум-норма?
5. У чому полягає вибір оптимальної парадигми під час прогнозування цільового рівня?
6. Ідеалізація та ідеал, оптимізація та оптимум, нормалізація та норма основних способів прогнозування соціальних об'єктів у перспективі цільових ситуацій.
7. Трендові моделі, спосіб просунутих груп, створення логічних меж, балансовий спосіб, соціальне замовлення – специфічні методи нормативного прогнозу.

Література: 2, 4, 5, 7

Тема 5. Суть соціального проектування (2 год.)

1. Проектування як форма наукового передбачення і соціального управління.
2. Складові процесу проектування.
3. Історія виникнення соціального проектування.

4. Взаємозв'язок соціального конструювання і соціального проектування.

Питання для самоконтролю

1. З чим пов'язана необхідність створення соціальних проектів?
2. Що входить до складу процесу соціального проектування?
3. Що є об'єктом соціального проекту?
4. У чому може реалізуватися результат соціального проектування?
5. Які Ви можете назвати етапи розвитку поняття і наукового підходу «соціальне проектування»?
6. У чому особливість сучасного етапу розвитку соціального проектування?
7. У чому проявляються загальні характеристики соціального конструювання і соціального проектування?
8. Чи існують принципові відмінності між соціальним конструюванням і соціальним проектуванням?

Література: 2, 4, 6

Тема 6. Сучасні парадигми світових соціальних проектів (2 год.)

1. Світова проблематика як методологічна основа соціального проектування.
2. Історія створення та роботи Римського клубу.
3. Доповіді та проекти Римського клубу.
4. Специфіка проектів глобального розвитку.
5. Проект моделей світового порядку.

Питання для самоконтролю

1. Як глобальні проблеми сучасності проектуються на соціальний простір України?
2. У чому специфіка розробленого Д. Медоуз проекту?
3. Які основні умови розглядалися у роботі "Межі зростання", виходячи з яких можливе збереження життя на Землі?
4. У чому основні відмінності між роботами-проектами Д. Медоуза та М. Месаровича, Е. Пестеля? Який із проектів, на вашу думку, надійніший за своїми прогнозами.
5. Які питання розглядалися у роботі Д. Медоуза "За межами зростання"?
6. Особливості поняття "криза" в інтерпретації глобальних теорій
7. Які питання розглядає теорія "глобалістики"?
8. Специфіка проекту моделей світового порядку.
9. Особливості створення та реалізації особистісного проектування.

Література: 1-3, 8, 9

Тема 7. Організація створення і використання соціальних технологій (2 год.)

1. Особливості освоєння соціальних технологій.
2. Теорія «людського капіталу».
3. Теоретико-методологічні підходи в розкритті суті поняття «Соціальна технологія».
4. Механізми освоєння соціальних технологій: досвід розвинених країн.
5. Нові реалії соціальної технологізації в Україні.

Питання для самоконтролю

1. Особливості різних підходів у визначенні поняття «Соціальна технологія».
2. Основні види діяльності в реалізації соціальних технологій.
3. Методика опису соціальних технологій.
4. Специфіка теорії «людського капіталу» в ході створення і реалізації соціальних технологій.
5. Розвиток теорії соціальних технологій в Україні.
6. Суть соціальних технологій, їх відмінності від промислових, технічних.
7. Досвід зарубіжних країн в процесі передачі соціальних технологій.

Література: 2, 4, 6

Тема 8. Особливості використання соціальних технологій в економічній сфері (2 год.)

1. Актуальність проблеми технологізування процесів соціального управління персоналом.
2. Особливості застосування комунікативних стратегій в рекламі, ідеології, public relations, іміджмейкінг, соціально-культурному проектуванні.
3. Управління у виняткових випадках, управління на базі «штучного інтелекту» і управління на базі активізації діяльності персоналу - одні з внутрішніх технологій управління персоналом.
4. Лізинг персоналу - приклад зовнішньої технології управління персоналом.

Питання для самоконтролю

1. Основні елементи технологій public relations.
2. Як змінювався зміст визначень поняття public relations?
3. У чому полягає основна мета розробки технологій public relations?
4. Напрями застосування технологій public relations.
5. Основні постулати філософії public relations
6. Порівняйте особливості розробки пропаганди, реклами, роботи з пресою та технології public relations.
7. Що означає поняття «корпоративна соціальна відповідальність»?
8. Функції спеціаліста з технологій public relations.

Література: 1-3, 6, 9

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

1	Безпалько О.В. Соціальне проектування: навч. посіб. Київ. 2010. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2615/1/O_Bezpalko_SP_IL_KUBG.pdf .
2	Гонтарева І. В. Управління проектами : підручник / І. В. Гонтарева. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2011. 444 с.
3	Матвієнко В.Я. Соціальні технології: навчальний посібник. – К.: Українські пропілеї, 2001. 446 с
4	Соціальні технології: заради чого? яким чином? з яким результатом? / Наук.ред. В.І.Подшивалкіна. – Одеса:Одеський національний університет імені І.Мечникова,

	2014. – 546 с.
--	----------------

Допоміжна література

5	Гаврилишин Б.. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: доп. Римському Клубові / Б. Гаврилишин; упоряд. В. Рубцов. – Вид. 3-тє, допов. – К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2009.— 248 с.
6	Матвієнко В.Я. Прогностика / В. Матвієнко. – К.: Українські пропілеї, 2000. – 484 с.
7	Романенко О. Я. Футурологія та прогностика як способи інституціоналізації наукового прогнозування соціального майбутнього, fil e:///C:/Users/HP/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/Nopa_2014_121_6%20(1).pdf.
8	Войтович Р.В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз) : Монографія / За заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В.М.Князева. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 680 с.
9	Зелінський М.Ю. Соціальна прогностика як наука: особливості становлення і розвитку // Філософські проблеми гуманітарних наук. – 2004. – № 1-2.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ІНТЕРНЕТІ

6. ukrstat.gov.ua (Статистичні матеріали Держкомстату України)
7. http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php (Електронна бібліотека Інституту соціології НАН України)
8. <http://sau.in.ua/theme/simya/> (Соціологічна асоціація України, дослідження, сім'я)
9. <https://genderindetail.org.ua/> (Гендер в деталях)
10. <https://idss.org.ua/public> (Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи Національної академії наук України, публікації)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Кафедра соціології і публічного управління
(назва кафедри, яка забезпечує викладання дисципліни)

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

СОЦІАЛЬНО-ІНЖЕНЕРНА ДІЯЛЬНІСТЬ У БІЗНЕС-СФЕРІ
(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти другий (магістерський)
перший (бакалаврський) / другий (магістерський)

галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
(шифр і назва)

спеціальність 054 Соціологія
(шифр і назва)

освітня програма Соціологічне забезпечення економічної діяльності
(назви освітніх програм спеціальностей)

вид дисципліни професійна підготовка; вибіркова
(загальна підготовка / професійна підготовка; обов'язкова/вибіркова)

форма навчання денна
(денна / заочна/дистанційна)

Харків – 2024 рік

Проектна робота

(вид індивідуального завдання)

№ з/п	Вибір завдання узгоджується з викладачем, що веде практичні заняття	Терміни виконання (на якому тижні)
1.	Побудувати «дерево проблем» при прогнозуванні вирішення проблеми модифікації системи вищої освіти в Україні на найближчі 10 років.	3-5
2.	Побудувати «дерево проблем» при прогнозуванні розвитку процесу екологізації міст України на найближчі 30 років.	3-5
3.	Побудувати «дерево проблем» при прогнозуванні вирішення проблеми старіння нації, переважання смертності над народжуваністю в Україні на найближчі 20 років.	3-5
4.	Побудувати «дерево проблем» при прогнозуванні розвитку процесу формування національної гордості українців, при збереженні культури інших національностей, які проживають в Україні, на найближчі 10 років.	3-5
5.	Побудувати «дерево проблем» при прогнозуванні вирішення проблеми збільшення кількості розлучень молодих сімей в Україні на найближчі 50 років.	3-5
6.	Побудувати «дерево проблем» при прогнозуванні вирішення проблеми безробіття серед молоді на найближчі 7 років.	3-5
7.	Побудувати «дерево цілей» при прогнозуванні розвитку системи вищої освіти в Україні відповідно до світових стандартів на найближчі 10 років.	3-5
8.	Побудувати «дерево цілей» при прогнозуванні розвитку системи дозвілля для молоді в Харкові на найближчі 5 років.	3-5
9.	Побудувати «дерево цілей» при прогнозуванні впровадження поняття «здоровий спосіб життя» на найближчі 15 років.	3-5
10.	Побудувати «дерево цілей» при прогнозуванні процесу задоволення регіонального ринку праці з урахуванням припливу молодих фахівців на найближчі 5 років.	3-5
11.	Побудувати «дерево цілей» при прогнозуванні розвитку процесу інтенсифікації впровадження наукових відкриттів.	3-5
12.	Побудувати «дерево проблем» при прогнозуванні	3-5

	особливостей адаптації молодого фахівця на підприємстві.	
13.	Розробити проект, що описує зміни в розподілі соціальних ролей між чоловіками і жінками в суспільстві.	3-5
14.	Розробити проект, що описує можливі перспективи розвитку PR-технологій в Україні.	3-5
15.	Побудувати прогноз розвитку системи вищої освіти недержавної форми власності в Україні на найближчі 10 років.	3-5
16.	Побудувати «дерево цілей» при прогнозуванні розвитку процесу глобалізації в українському суспільстві на найближчі 5 років.	3-5
17.	Побудувати «дерево проблем» при прогнозуванні особливостей формування соціального інституту політики в Україні.	3-5
18.	Розробити проект, що описує зміни в політичній активності молоді в Україні.	3-5
19.	Розробити проект, що описує можливі перспективи розвитку дистанційної освіти в Україні.	3-5
20.	Побудувати прогноз розвитку інституту громадської думки в Україні на найближчі 10 років.	3-5

Реферат

№ з/п	Теми рефератів	Терміни виконання (на якому тижні)
1.	Особливості дизайн-соціології.	2-3
2.	Можливості ергономіки в здійсненні соціального управління.	2-3
3.	Місце соціальної інженерії в системі соціологічних наук.	2-3
4.	Соціологічні критерії соціальної рівноваги розвитку суспільства.	2-3
5.	Синергетична концепція соціальних процесів трансформації суспільства.	2-3
6.	Інноваційна політика у сфері управління персоналом.	2-3
7.	Освоєння інноваційних підходів в ході реалізації молодіжної політики.	2-3
8.	Досвід моделювання процесів управління персоналом.	2-3
9.	Соціальний експеримент як механізм пошуку оптимального шляху реформування системи вищої освіти.	2-3
10.	Сучасний вигляд глобальних соціальних технологій.	2-3

11.	Ринок соціальних технологій.	2-3
12.	Сучасні соціальні технології управління персоналом.	2-3
13.	Підприємницькі соціальні технології.	2-3
14.	Основні аспекти інноваційної діяльності в системі соціальних технологій в Україні.	2-3
15.	Моделі формування політичних еліт в регіоні.	2-3
16.	Регіональний портрет політика.	2-3
17.	Моніторинг соціальних процесів в політиці.	2-3
18.	Можливості ТРВЗ в розробці соціальних технологій управління персоналом.	2-3
19.	ТРВЗ-технології як метод інноваційного навчання.	2-3
20.	Соціальне прогнозування: наука або фантастика.	2-3
21.	Прогнозування розвитку проблем довкілля.	2-3
22.	Нові теоретичні розробки створення прогнозів.	2-3
23.	Основні напрями розвитку в Україні елементів прогнозного фону.	2-3
24.	Конструктивні особливості соціальних проблем.	2-3
25.	Дозвіл парадоксу: агностицизм і соціальне прогнозування.	2-3
26.	Перспективні соціальні цілі загальносвітового характеру.	2-3
27.	Нормативні соціальні прогнози у сфері праці, освіти, урбанізації, соціальної структури суспільства.	2-3
28.	Можливі рівні оптимізації, нормалізації і ідеологізації в різних галузях соціального простору.	2-3
29.	Спроби перспективного аналізу розвитку політики, економіки і територіального управління.	2-3
30.	Суть проектних методів, їх функціональне призначення.	2-3
31.	Проектні методи як засіб забезпечення соціоінженерної діяльності.	2-3
32.	Проектування системи вищої освіти.	2-3
33.	«Людський вимір» в прогнозному соціальному проектуванні.	2-3
34.	Роль і місце соціального проектування в системі соціального управління суспільством.	2-3
35.	Соціальне проектування моделей управління персоналом.	2-3
36.	Нове підприємство в старому місті як соціальний проект.	2-3
37.	Особливості соціального проектування при корінній реструктуризації соціального об'єкту.	2-3

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Кафедра соціології і публічного управління
(назва кафедри, яка забезпечує викладання дисципліни)

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ ЗНАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СОЦІАЛЬНО-ІНЖЕНЕРНА ДІЯЛЬНІСТЬ У БІЗНЕС-СФЕРІ
(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти другий (магістерський)
перший (бакалаврський) / другий (магістерський)

галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
(шифр і назва)

спеціальність 054 Соціологія
(шифр і назва)

освітня програма Соціологічне забезпечення економічної діяльності
(назви освітніх програм спеціальностей)

вид дисципліни професійна підготовка; вибіркова
(загальна підготовка / професійна підготовка; обов'язкова/вибіркова)

форма навчання денна
(денна / заочна/дистанційна)

Харків – 2024 рік

Модульна контрольна робота з курсу «СОЦІАЛЬНО-ІНЖЕНЕРНА ДІЯЛЬНІСТЬ У БІЗНЕС-СФЕРІ».

Модульна контрольна робота полягає у самостійній роботі студента в поза аудиторний час над отриманими питаннями за темами курсу.

Завдання № 1

Проаналізуйте історію розвитку теорії і практики соціального управління. Визначте особливості соціальних проектів як об'єктів соціальної інженерії.

Завдання № 2

Обґрунтуйте в чому полягає особливість етапів розвитку соціальної інженерії як самостійної науки.

Визначте сутність об'єкту соціального проектування.

Завдання № 3

Обґрунтуйте в чому полягає особливість роботи соціолога в соціоінженерній сфері.

Сформулюйте загальні характеристики основних категорій соціального проектування.

Завдання № 4

Проаналізуйте особливості системної методології.

Визначте сутність соціального проектування в системі управління.

Завдання № 5

Проаналізуйте тенденції та перспективи стратегії управління соціальними системами.

Обґрунтуйте в чому полягає методів соціального проектування.

Завдання № 6

Проаналізуйте роль і місце синергетики в сучасній науці.

Обґрунтуйте в чому полягає сутність етапів соціального проектування.

Завдання № 7

Проаналізуйте сучасні підходи до аналізу складних систем, що самоорганізуються.

Визначте особливості визначення засобів соціального проектування.

Завдання № 8

Проаналізуйте моделі самоорганізації в науках про людину і суспільство.

Сформулюйте загальні характеристики особовистісне проектування.

Завдання № 9

Обґрунтуйте в чому полягає особлива роль джерел інноваційної діяльності.

Проаналізуйте простір проектів моделей світового ладу.

Завдання № 10

Сформулюйте загальні характеристики змісту систем соціального управління інноваціями соціального об'єкту.

Проаналізуйте специфіку проектів глобального розвитку.

Завдання № 11

Визначте сутність лізингу персоналу.

Сформулюйте загальні характеристики актуальності освоєння евристичних технологій в системі освіти.

Завдання № 12

Визначте необхідність освоєння віртуальних технологій в ході соціоінженерної діяльності.

Сформулюйте в чому полягає завдання соціальних технологій у сфері політики.

Завдання № 13

Проаналізуйте форми віртуалізації як можливого шляху розвитку соціального управління.

Обґрунтуйте в чому полягає особлива роль моделей соціальних технологій у сфері політики.

Завдання № 14

Проаналізуйте специфіку реальної віртуальності та її типи.

Визначте в чому полягає феномен Інтернет в освоєнні віртуальних технологій.

Завдання № 15

Визначте характерні ознаки віртуальних технологій.

Проаналізуйте віртуальні технології: знайомі і нові риси.

Тестові завдання з курсу «СОЦІАЛЬНО-ІНЖЕНЕРНА ДІЯЛЬНІСТЬ У БІЗНЕС-СФЕРІ»

Тема 1. Соціальна інженерія як галузь прикладної науки

1. Назовите три причины, по которым XXI век может быть назван веком управления.

2. Глобализация – это ... (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

- а) специфический феномен современности;
- б) процесс, направленный на интеграцию социальных объектов не зависимо от их местоположения;
- в) стирание социоэтнических отличий между социальными объектами для их унификации;
- г) процесс, обратный антиглобализации;
- д) другое.

3. Суть социоинженерной деятельности проявляется в (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

- а) алгоритмизации процесса управления;
- б) использовании искусственных регулятивов;
- в) построении конструкторов (моделей) социальных объектов, подлежащих управлению;
- г) другое.

4. С каким основным параметром идентифицируют источник возникновения социоинженерной деятельности в сфере управления (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

- а) адаптивность;
- б) рациональность;
- в) проективность;
- г) конструктивизм;
- д) другое.

5. Составьте пары соответствия между фамилиями ученых и подходами, которые они реализовывали в управлении:

- а) М. Вебер;
- б) Дж. Ландберг;
- а) инженерный;
- б) клинический.

6. Основные функции, реализуемые субъектом социоинженерной деятельности при управлении социальным объектом (допишите ниже):

- а) в качестве социолога;
- б) в качестве инженера;
- в) .....
- г) .....
- д) .....
- е) .....

7. Реализация социоинженерной деятельности возможна в следующих направлениях (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

- а) социоинженерные исследования;
- б) конкретно-социологические исследования;
- в) проектно-конструкторская деятельность;
- г) другое.

8. Прикладной аспект применения социоинженерной деятельности проявляется в ... (допишите):

- а) ..... исследования;
- б) ..... деятельность.

9. Принципы социоинженерной деятельности применяются в ... (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

- а) социальной ориентации;
- б) научной обоснованности;
- в) математической выверенности;
- г) системности;
- д) автократизма;
- е) другое.

10. Функции социоинженерной деятельности проявляются в ... (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

- а) прогнозирование;   б) воспитание;   в) консультирование;
г) обучение;   д) конструирование;   е) другое.

Тема 2. Методологія соціально-інженерної діяльності.

1. Напишите, в чем состоит существенное различие между понятиями «управление» и «регулирование».

2. Какие принципы могут отвечать системному подходу (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

- а) рассматривать объект исследования как комплекс взаимосвязанных элементов, обязательно анализируя при этом обратную связь;
б) рассматривать комплекс взаимосвязанных элементов, каким является социальный объект в единстве с внешними факторами;
в) рассматривать социальный объект как подсистему, элемент системы более общего порядка;
г) рассматривать элементы комплекса взаимосвязанных элементов, каким является социальный объект, как частные системы со своими собственными подсистемами;
д) выявлять определенные закономерности существования и функционирования социального объекта для оптимизации управления ими.

3. К компонентам внешней среды, в границах которой находится и функционирует социальный объект, можно отнести (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

- а) макросреда;   б) инфраструктура региона;   в) микросреда;
г) эффективность и устойчивость функционирования социального объекта;
д) другое.

4. По характеру взаимоотношений системы и среды бывают (допишите).

5. К системным объектам (подсистемам) относятся (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

- а) процесс;   б) вход;   в) элемент;   г) объект;
д) выход;   е) обратная связь;   ж) ограничение;   з) другое.

6. Применительно к социальным объектам структуру понятия «система» следует рассматривать с двух сторон. Во-первых, в статике как некую субстанцию, имеющую структуру и содержание. Во-вторых, ... (допишите).

7. Стратегия – это ... (допишите).

8. Развитие – это процесс реализации или освоения в системе деятельности инновационного движения (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

- а) да;   б) нет;   в) другое.

9. Укажите причины (как минимум две), по которым возникла необходимость применения синергетических подходов к управлению, вообще, и к социоинженерной деятельности, в частности:

- а) .....
б) .....

10. Истоки возникновения синергетики как социального феномена связаны с определением и уточнением следующих качеств существования систем (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

а) содействие, сотрудничество	Г. Хакен;
б) самоорганизующаяся система	У. Р. Эшби;
в) совместное действие	Шеррингтон;
г) изоморфизм;	
д) другое.	

11. Сложность в применении понятия «синергетика» к анализу социальных процессов и явлений связана с ... (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

- а) неоднозначностью методов синергетики;
б) многовариативностью социальных систем, описывающих явления и процессы в обществе;
в) определение конкретного числа подсистем объекта исследования;
г) другое.

12. Объектами использования синергетических подходов познания являются (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

- а) социальные системы;
б) объекты с огромным количеством подчастей;
в) другое.

Тема 3. Місце і роль соціального прогнозування в системі соціально-інженерної діяльності

1. Дать определение социального прогнозирования.

2. Перечислить основные причины, по которым использование старых методов управления социальными процессами становится невозможным.

3. Расставить в нужном порядке этапы социального прогнозирования:

- а) определение изыскательского (поискового) прогноза;
б) определение нормативного прогноза;
в) верификация и корректировка прогнозов в соответствии с целями, задачами, ресурсами и сроками.

4. Классификация социальных прогнозов может осуществляться по следующим критериям (подчеркните правильные варианты ответов):

- а) по времени упреждения
  - текущие, происходящие, долгосрочные, постоянные, временные, ситуационные, сверхдолгосрочные, среднесрочные;
- б) по критериям упреждения
  - поисковые, изыскательские, прогностические, целевые, нормативные, нормальные;
- в) по критерию соотношения с различными типами конкретизации управления
  - программные, плановые, модельные, условные, организационные, типовые, альтернативные, изыскательские, целевые, проектные.

5. Выберите три основных метода построения прогноза.

6. Дайте название, приведенному ниже определению:

... – это, с одной стороны, условный образ какого-либо объекта, некоторая абстракция, заменяющая оригинал, а, с другой стороны – инструмент познания.

7. Запишите ассоциацию, термин – синоним понятия «паспорт» в свете методологии социального прогнозирования.

8. В чем специфические задачи прогнозирования как социальной технологии?

Тема 4. Целевое прогнозирование – дополнительный способ социального прогнозирования

1. Целевое (нормативное) прогнозирование направлено на (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

- а) поиск новых целей развития объекта управления;
- б) иерархизацию целей в ходе управления;
- в) разработку путей достижения альтернативных целей;
- г) другое.

2. В ходе целевого прогнозирования цель выступает в качестве (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

- а) различия желаемого и действительного;
- б) объекта желаемого;
- в) ближайшей задачи будущего;
- г) другого.

3. Нормативный прогноз содержит (допишите недостающие компоненты):

- а) первичные образы желаемого будущего;
- б) структуру желаемого;

в) характеристики и свойства желаемого объекта;

г) ...

4. На выбор конкретных целей и их места в иерархии целей оказывают влияние (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

а) уровень развития конкретно-исторической ситуации;

б) социально-культурные характеристики среды прогнозирования;

в) другое.

5. Целеполагание, как процесс выдвижения целей, включает в себя (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

а) результат;

б) средство;

в) другое.

6. К методам целевого прогнозирования можно отнести (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

а) экспертный опрос; б) метод баланса;

в) метод продвинутых групп;

г) метод эмпатии;

д) метод логических пределов; е) другое.

7. К какому этапу целевого прогноза относятся следующие стадии (обозначьте стрелками):

а) целеформирование;

б) целеобразование;

в) целеосуществление;

г) целереализация;

д) целедостижение.

8. Какие три основных уровня целей можно обозначить (напишите)

9. Допишите фразы:

а) мысленное конструирование прообраза будущего объекта, причем прообраз настоящего объекта не обязательно может существовать – это ...

б) процесс определения принципиально общих и конкретных характеристик перспективного развития социального процесса при ограничении социальных ориентиров идеала и оптимума – это ...

10. Выбор оптимальных социальных целей ограничивается (отметьте необходимое или допишите недостающее):

а) выбором прерогативы в развитии объекта;

б) наличием различных возможностей и ресурсов;

в) уточнением соотношения желаемого и осуществимого;

г) другое.

Тема 5. Суть социального проектирования.

1. Дайте определение социальному проектированию.

2. Выберите правильное завершение фразы: «Проектирование можно связать с переводом...»:

3. Назовите несколько фамилий людей, которые стояли у истоков зарождения социального проектирования.

4. Какова основная причина того, что ранее проекты носили утопический характер? (отметьте необходимое и/или допишите недостающее)

а) отсутствие научности в подходах управления социальными процессами;

б) специфический этап развития общества;

в) слабое развитие методологии, обосновывающей подобную деятельность;

г) узконаправленность научных методов и методик познания;

д) отсутствие социальной практики;

е) другое.

5. Когда начали складываться теоретические обоснования социального проектирования как специфического вида деятельности:

а) 30-е гг. XX в.;

б) 50-е гг. XX в.;

в) 70-е гг. XX в.

6. В чем заключается особенность объективно-ориентированного подхода в социальном проектировании (отметьте необходимое и/или допишите недостающее)?

а) объектом разработки социального проекта выступают реально существующие объекты;

б) в качестве социального проекта разрабатываются специфические проблемы современности;

в) усиленное внимание к социокультурным особенностям развития социальных процессов.

7. Процесс конструирования по М. Сооросу складывается из (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

а) формулировки исходных ценностей – целей;

б) формулировки альтернативных сценариев будущего;

в) оценки моделей будущего по критериям непротиворечивости с другими сценариями;

г) с учетом комплексности развития социальных процессов;

д) ...

8. К появлению какого направления на Западе привел поиск новых эффективных методов социального проектирования?

Тема 6. Сучасні парадигми світових соціальних проєктів

1. Дополните перечень функций категориального аппарата недостающим элементом:

- а) гносеологическая;   б) аксиологическая;   в) эвристическая;
г) ...   д) ...   е) ...

2. Укажите название функции, определение которой приведено ниже: «Данная функция заключается в том, что социальное проектирование предполагает создание множества моделей будущих состояний или процессов и выбор альтернативных решений, которые в целом отвечают требованиям различных социальных групп».

•

3. Закончите определение: «Категориальная структура социального проектирования – это совокупность дефиниций, направленных на ... основных параметров, характеристик будущих систем, процессов, явлений, их блоков и связей».

4. В чем заключается отличие социального проектирования от других его видов: технического, этнического, инженерно-психологического и других?

•

5. Дополните приведенный ниже перечень основных элементов проективной деятельности:

- а) субъект;   б) алгоритм проективной деятельности;   в) функции;
г) условия;   д) механизм;   е) ...
ж) ...   з) ...   и) ...

6. Выберите верный вариант ответа: по мнению П. Хилла, для создания одного принципиально нового проекта необходимо около:

- а) 10 оригинальных идей;   б) 30 оригинальных идей;
в) 60 оригинальных идей;   г) 100 оригинальных идей.

7. Дополните список личностных качеств, которыми должен обладать человек, занимающийся проективной деятельностью:

- а) наличие воображения;   б) умение поддерживать отношения с людьми;
в) свойства лидерства;   г) такт, дипломатия;
д) ...   е) ...

8. Дайте определение объектов проектирования:

•

9. Объектами социального проектирования могут выступать:

- а) общественные отношения;   б) элементы образа жизни;
в) социальные системы;   г) общество;

д) социальные общности;   е) другое.

10. Укажите признаки, по которым классифицированы ниже перечисленные объекты социального проектирования:

а) научно-технические, экономические, социальные, идеологические, природные –

б) микрообъекты, объекты средней величины, большие объекты –

в) простые, сложные –

г) детерминированные, стохастические –

11. Дополните определения:

а) Информация – это определенная совокупность знаний об объекте, условиях, среде и других категориях социального проектирования, полученная ... .

б) Информационный массив – это система определенных на научной основе параметров, факторов, комплексно характеризующих ... .

12. Как называются знаковые сообщения, несущие определенную информацию?

13. Выберите пять основных принципов, которым должен отвечать проект:

а) необходимость;   б) противоречивость;   в) оптимальность;

г) содержательность;   д) однозначность;   е) полнота;

ж) системность;   з) непротиворечивость;   и) другой.

Тема 7. Організація створення і використання соціальних технологій

1. Социальные технологии – это (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

а) специальный способ разработки управленческих решений;

б) список конкретных мероприятий при достижении целей;

в) комплекс алгоритмизированных социальных действий;

г) другое.

2. Цель применения социальных технологий связана с ... (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

а) преобразованием общества;   б) усилением роли образования;

в) необходимостью достижения будущего;   г) другое.

3. Задачи разработки, реализации и тиражирования социальных технологий проявляются в ... (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

а) создании культурных интенций общества;

Тема 8. Особливості використання соціальних технологій в економічній сфері

1. Дайте определение коммуникации.
2. В коммуникационный контакт вступают:
а) элита и граждане; б) партии и общественные организации; в)
3. Задача коммуникативной стратегии – (допишите).
4. Какие типы коммуникационных технологий существуют (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):
а) презентация; б) манипуляция; в)
5. В чем состоит проблема несовпадения коммуникативных стратегий с их социальными функциями (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):
а) встроенность социальных технологий в отношения власти;
б) встроенность социальных технологий в структуру элит;
в) различие целей коммуникативных технологий и тенденций развития различных общностей;
г) другое.
6. Коммуникативные технологии можно охарактеризовать, как (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):
а) открытость; б) асимметричность; в) другое.
7. Установите пары соответствия:
а) презентация а) интерактивность;
б) манипуляция б) пассивность;
в) конвенция в) активность.
8. В чем состоит задача модератора?
а) согласование делиберативного процесса;
б) построение альтернатив разногласий и консенсусов;
в) другое.
9. Какое решение является перформативным?
10. Элементами протокола о намерениях являются (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):
а) настаивание; б) отрицание; в) мотив согласования;
г) д) е)
11. Основные различия между программой и проектом, как социальными технологиями, состоят (отметьте необходимое и/или допишите недостающее):

- а) в знанні специфіки майбутнього об'єкта;
- б) методах досягнення перспектив;
- в) друге.

Питання, що виносяться на заліку з курсу «

1. Етапи розвитку соціальної інженерії як самостійної науки.
2. Функції і принципи соціальної інженерії.
3. Особливості роботи в соціоінженерній сфері.
4. Об'єкт і предмет соціальної інженерії.
5. Зв'язок соціоінженерії з маркетингом, менеджментом, з теорією «publicrelations».
6. Основні методи соціальної інженерії.
7. Особливості системної методології.
8. Стратегія управління соціальними системами.
9. Три етапи функціонування соціоінженерної діяльності.
10. Особливе значення застосування системного аналізу в соціальному просторі.
11. Роль і місце синергетики в сучасній науці.
12. Сучасні підходи до аналізу складних систем, що самоорганізуються.
13. Моделі самоорганізації в науках про людину і суспільство.
14. Можливість застосування методів синергетики в соціальних науках.
15. Особливість застосування поняття «самоорганізації» до громадських процесів.
16. Джерела інноваційної діяльності.
17. Необхідність освоєння інновацій в ході соціоінженерної діяльності.
18. Теоретико-методологічні підходи в розкритті суті поняття «Соціальна технологія».
19. Суть соціальних технологій.
20. Нові реалії соціальної технологізації в Україні.
21. Особливості різних підходів у визначенні поняття «Соціальна технологія».
22. Основні види діяльності в реалізації соціальних технологій.
23. Специфіка теорії «людського капіталу» в ході створення і реалізації соціальних технологій.
24. Проблеми використання соціального експерименту у рамках теорії соціальних технологій.
25. Можливості застосування моделювання як соціальної технології.
26. Управлінські чинники успіху впровадження управлінських соціальних технологій.
27. Комунікативні стратегії в системі соціальних технологій.
28. Управління персоналом у світлі використання соціальних технологій.
29. Види соціальних технологій в системі управління персоналом.
30. Лізинг персоналу як соціальна технологія.
31. Динаміка освоєння управлінських соціальних технологій в Україні.

32. Необхідність освоєння віртуальних технологій в ході соціоінженерної діяльності.
33. Віртуалізація як можливий шлях розвитку соціального управління.
34. Феномен Інтернет в освоєнні віртуальних технологій.
35. Особливості моделей соціальних технологій у сфері політики.
36. Концептуальний рівень моделі соціальних технологій у сфері політики.
37. Структурно-логічна модель соціальної технології у сфері політики.
38. Технологія здійснення виборчої кампанії.
39. Завдання соціальних технологій у сфері політики.
40. Актуальність освоєння евристичних технологій в системі освіти.
41. Теорія рішення винахідницьких завдань як соціальна технологія.
42. Застосування ТРВЗ-технологій у бізнесі, соціальному управлінні.
43. Визначення технологій publicrelations (PR).
44. Організація технологій publicrelations на підприємствах, проблеми їх рішення.
45. Практичні аспекти зв'язків з широкою громадськістю.
46. Положення з технологіями publicrelations в Україні.
47. Соціальне прогнозування як соціальна технологія.
48. Критерії типологізації соціальних прогнозів.
49. Методи побудови соціальних прогнозів.
50. Особливості і методи пошукового прогнозу.
51. Соціальна проблематика (об'єкт і предмет соціального пошукового прогнозу.
52. Особливості застосування методів пошукового прогнозування для кількісних і якісних соціальних процесів.
53. Проектування як форма наукового передбачення і соціального управління.
54. Взаємозв'язок соціального конструювання і соціального проектування.
55. Види соціального проектування.
56. Методологічні основи і методи соціального проектування.
57. Основні категорії соціального проектування.
58. Особливість соціальних проектів як об'єктів соціальної інженерії.
59. Суб'єкт соціального проектування.
60. Методи соціального проектування.
61. Засоби соціального проектування.
62. Можливості методу емпатії в ході реалізації соціального проектування.
63. Місце і роль соціального довкілля в створенні і впровадженні соціального проекту.
64. Метод синектики як механізм здійснення багатоваріативного соціального проектування.
65. Циклічність соціального проектування.

66. Глобальна проблематика як методологічна основа соціального проектування.

67. Світові приклади створення глобальних загальноцивілізаційних соціальних проектів і прогнозів.

68. Проект моделей світового ладу. Його специфіка, особливості і відмінності від проектів Римського клубу.

Базова література

1	Безпалько О.В. Соціальне проектування: навч.посіб. Київ. 2010. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2615/1/O_Bezpalko_SP_IL_KUBG.pdf .
2	Гонтарева І. В. Управління проектами : підручник / І. В. Гонтарева. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2011. 444 с.
3	Матвієнко В.Я. Соціальні технології: навчальний посібник. – К.: Українські пропілеї, 2001. 446 с
4	Соціальні технології: заради чого? яким чином? з яким результатом? / Наук. ред. В.І.Подшивалкіна. – Одеса: Одеський національний університет імені І. Мечникова, 2014. – 546 с.

Допоміжна література

5	Гаврилишин Б.. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: доп. РимськомуКлубові / Б. Гаврилишин; упоряд. В. Рубцов. – Вид. 3-тє, допов. – К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2009.— 248 с.
6	Матвієнко В.Я. Прогностика / В. Матвієнко. – К.: Українські пропілеї, 2000. – 484 с.
7	Романенко О. Я. Футурологія та прогностика як способи інституціоналізації наукового прогнозування соціального майбутнього, file:///C:/Users/HP/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wek yb3d8bbwe/TempState/Downloads/Nopa_2014_121_6%20(1).pdf.
8	Войтович Р.В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретикометодологічнийаналіз) :Монографія / За заг . ред. д-ра філос. наук, проф. В.М.Князева. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 680 с.
9	Зелінський М.Ю. Соціальна прогностика як наука: особливості становлення і розвитку // Філософські проблеми гуманітарних наук. – 2004. – № 1-2.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ІНТЕРНЕТІ

11. ukrstat.gov.ua (Статистичні матеріали Держкомстату України)
12. http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php (Електронна бібліотека Інституту соціології НАН України)
13. <http://sau.in.ua/theme/simya/> (Соціологічна асоціація України, дослідження, сім'я)
14. <https://genderindetail.org.ua/> (Гендер в деталях)
15. <https://idss.org.ua/public> (Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи Національної академії наук України, публікації)